

Έκθεση παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών
σχετικά με την υλοποίηση του εθνικού στρατηγικού
πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή
των Ρομά για την
Ελλάδα

Η έκθεση εκπονήθηκε από τον Γεώργιο Τσιακάλο, δικηγόρο, εκ μέρους της ΟΚΠ Σύλλογος Γυναικών Ρομά Δένδροποταμού, και τον Θεόδωρο Αλεξανδρίδη, εκπαιδευτή σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως εξωτερικό σύμβουλο.

Η έκθεση εκπονήθηκε στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας [«Προπαρασκευαστική δράση – Πολιτική παρακολούθηση των Ρομά – Ενίσχυση της ικανότητας και της συμμετοχής των Ρομά και της κοινωνίας των πολιτών που υποστηρίζει τους Ρομά στην παρακολούθηση και την](#) αναθεώρηση των πολιτικών», η οποία υλοποιήθηκε από μια κοινοπραξία υπό την ηγεσία του Ινστιτούτου Δημοκρατίας του Κεντρικού Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου (DI/CEU), στην οποία συμμετείχαν το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Οργανώσεων Ρομά της Βάσης (ERGO Network), η Fundació Secretariado Gitano (FSG) και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC). Η πρωτοβουλία χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης και Καταναλωτών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (DG Just) στο πλαίσιο της σύμβασης παροχής υπηρεσιών αριθ. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

Η έκθεση παρουσιάζει τα ευρήματα των συντακτών και δεν αντανάκλα απαραίτητα τις απόψεις της κοινοπραξίας ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι οποίες δεν φέρουν καμία ευθύνη για την τυχόν χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στο παρόν.

Το κείμενο αυτό αποτελεί ακριβή και πιστή μετάφραση της πρωτότυπης έκθεσης από τα αγγλικά στα ελληνικά και μεταφράστηκε από τον Γεώργιο Τσιάκαλο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	6
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030.....	12
1.1. Βασικές εξελίξεις και αποτελεσματικότητα της υλοποίησης	12
1.1.1. Αλλαγές στην ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030	13
1.1.2. Πρόοδος στην υλοποίηση.....	13
1.1.3. Αποτελεσματικότητα της παρακολούθησης	15
1.1.4. Συλλογή δεδομένων	17
1.2. Συνέργεια του ΕΣΚΕ Ρομά με εγχώριες και κοινοτικές δράσεις	19
1.2.1. Συμπληρωματικές πολιτικές.....	19
1.2.2. Ευθυγράμμιση με τις δράσεις της ΕΕ.....	20
1.2.3. Αντιμετώπιση των ανησυχιών προηγούμενων αξιολογήσεων	20
1.3. Συμμετοχή των Ρομά στην υλοποίηση και την παρακολούθηση	21
1.3.1. Συμμετοχή των ΟΚΠ των Ρομά στην υλοποίηση.....	21
1.3.2. Ρομά σε δημόσιους φορείς που εφαρμόζουν την ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030	22
1.3.3. Συμμετοχή των Ρομά στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση	22
1.3.4. Συμβολή της Εθνικής Πλατφόρμας Ρομά στην υλοποίηση της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030	22
2. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΝΑ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	24
2.1. Καταπολέμηση του αντιτισιγανισμού και των διακρίσεων	24
2.2. Εκπαίδευση	24
2.3. Απασχόληση	25
2.4. Υγειονομική περίθαλψη	26
2.5. Στέγαση, βασικές υπηρεσίες και περιβαλλοντική δικαιοσύνη.....	28
2.6. Κοινωνική προστασία	29
2.7. Κοινωνικές υπηρεσίες.....	30
2.8. Παιδική Προστασία	31
2.9. Προώθηση της ευαισθητοποίησης για τις τέχνες, τον πολιτισμό και την ιστορία των Ρομά	33
3. ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΡΟΜΑ.....	35
3.1. Στέγαση: προγράμματα μετεγκατάστασης και επιδοτήσεις ενοικίου για τους Ρομά στην Ελλάδα	35
3.2. Εκπαίδευση: Σχολικός διαχωρισμός και εγκατάλειψη του σχολείου από τους Ρομά.....	43
3.3. Καταπολέμηση του αντιτισιγανισμού και των διακρίσεων	49
3.4. Εξαναγκαστικές Εξώσεις	55
4. ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΗΣ ΕΕ	61
4.1. Προϋποθέσεις για την υλοποίηση των κονδυλίων της ΕΕ για την ισότητα των Ρομά	61
4.2. Η κοινωνία των Ρομά στην υλοποίηση των κονδυλίων της ΕΕ	64
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ.....	66
ΠΗΓΕΣ	71
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ.....	73

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΟΝΔΥΛΙΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2021-2027 ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

CERV – Πρόγραμμα «Πολίτες, Ισότητα, Δικαιώματα και Αξίες»
CERD – Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων
CESCR – Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
ΔΥΠΑ – Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης
ECRI – Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας
ΕΔΔΑ – Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕΔΑ – Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα
ΕΕΚΔ – Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης
ΕΟΔΥ – Ελληνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας
ΕΣΕΡ – Εθνικό Σημείο Επαφής για τους Ρομά
ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ – Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά
ΕΤΠΑ – Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
EU MIDIS – Έρευνα της ΕΕ για τις Μειονότητες και τις Διακρίσεις
EURSF – Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά
ΕΝΠΕ – Ένωση Περιφερειών της Ελλάδας
ΕΚΤ+ – Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Plus
FRA – Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων
GMI – Εγγυημένο Ελάχιστο Εισόδημα
HRC – Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών
ICCPR – Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
IHRA – Διεθνής Συμμαχία για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος
ΚΕΔΕ – Κεντρική Ένωση Ελληνικών Δήμων
ΚΟΜΥ – Κινητή Μονάδα Υγείας
ΚΥΑ – Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΟΚΠ – Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών
ΠΟΥ – Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
RRP – Σχέδιο Ανθεκτικότητας και Ανάκαμψης
ΣτΕ – Συμβούλιο της Ευρώπης
ΤΣΔ – Τοπικό Σχέδιο Δράσης
UNICEF – Διεθνές Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά της Ελλάδας (Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030) εκπονήθηκε από το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας και έχει ως στόχους τη μείωση της φτώχειας, την ισότιμη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, την καταπολέμηση των διακρίσεων και την ενίσχυση της συμμετοχής των Ρομά στη λήψη αποφάσεων. Ωστόσο, η υλοποίηση του πλαισίου στην πράξη υστερεί σημαντικά.

Υλοποίηση της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030

Αν και η ΕΣΚΕ Ρομά έχει εισαγάγει πιο ισχυρές δομές διακυβέρνησης και απαιτεί από τους δήμους με πληθυσμούς Ρομά να καταρτίσουν Τοπικά Σχέδια Δράσης (ΤΣΔ), η υλοποίηση του παραμένει αποσπασματική. Πολλοί δήμοι δεν έχουν ακόμη οριστικοποιήσει ή χρηματοδοτήσει επαρκώς τα ΤΣΔ, ενώ τα σχέδια που έχουν υποβληθεί συχνά στερούνται σαφών προϋπολογισμών και χρονοδιαγραμμάτων.

Οι εθνικοί φορείς εποπτείας, όπως το Παρατηρητήριο της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, παραμένουν μη λειτουργικοί, υπονομεύοντας έτσι τη συστηματική παρακολούθηση. Ο συντονισμός μεταξύ των υπουργείων και των τοπικών επιπέδων είναι κατακερματισμένος, με ορισμένες αρμοδιότητες να ανατίθενται σε ιδιώτες αναδόχους, γεγονός που εγείρει ανησυχίες σχετικά με την κυριότητα και τη βιωσιμότητα της κυβέρνησης. Σε όλους τους τομείς, η περιορισμένη συμμετοχή των Ρομά και η αδύναμη παρακολούθηση υπονομεύουν την πρόοδο. Τα πολλά υποσχόμενα πιλοτικά προγράμματα δεν επεκτείνονται και η αντίσταση σε τοπικό επίπεδο εμποδίζει την υλοποίησή τους, ιδίως στον τομέα της στέγασης και της εκπαίδευσης.

Η συμμετοχή των Ρομά στη διαμόρφωση και την παρακολούθηση των μέτρων παραμένει περιορισμένη, παρά την πρόσφατη ίδρυση του Φόρουμ των Ρομά. Αν και ορισμένες εθνικές επιτροπές συνεδριάζουν τακτικά, η πρακτική επιρροή τους στην τοπική υλοποίηση είναι ελάχιστη. Συνολικά, ο αντίκτυπος του ΕΣΚΕ Ρομά παραμένει πολύ κάτω από τους δηλωμένους στόχους του.

Ανασκόπηση της κατάστασης της χώρας ανά τομέα

Αντιτσιγγανισμός και διακρίσεις: Παρά τον ειδικό πυλώνα του ΕΣΚΕ Ρομά για την καταπολέμηση των στερεοτύπων και των εγκλημάτων μίσους, ο αντιτσιγγανισμός παραμένει ευρέως διαδεδομένος και σε μεγάλο βαθμό ανεπίλυτος στην πράξη. Η ρητορική μίσους και η βία που υποκινείται από προκαταλήψεις συνεχίζονται, με λίγες διώξεις και περιορισμένη εμπιστοσύνη στις αρχές επιβολής του νόμου. Έχουν πραγματοποιηθεί ορισμένες εκπαιδεύσεις της αστυνομίας και της δικαιοσύνης, αλλά οι μηχανισμοί παρακολούθησης είναι αδύναμοι. Τα μέτρα για την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης των Ρομά στις δικαστικές αρχές και τη βελτίωση των συστημάτων καταγγελιών παραμένουν ανεπαρκή.

Εκπαίδευση: Ο διαχωρισμός παραμένει, με περιορισμένη εθνική πολιτική κατά του διαχωρισμού. Οι τοπικές εκπαιδευτικές αρχές έχουν λάβει ορισμένα θετικά μέτρα, όπως η μεταφορά με λεωφορεία και η διασπορά, για τη μείωση των τάξεων που αποτελούνται αποκλειστικά από Ρομά. Ωστόσο, τα συστημικά εμπόδια και τα υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης των σπουδών συνεχίζονται, ιδίως στα γυμνάσια. Ενώ η εγγραφή στην προσχολική εκπαίδευση έχει βελτιωθεί ελαφρώς, τα διοικητικά εμπόδια και η έλλειψη αναλυτικών δεδομένων εμποδίζουν την αποτελεσματική παρέμβαση.

Απασχόληση: Η ανεργία και η άτυπη εργασία των Ρομά παραμένουν υψηλές. Αν και υπάρχουν ορισμένα στοχευμένα προγράμματα, όπως επιχορηγήσεις επιχειρηματικότητας για νέους Ρομά, η συμμετοχή είναι χαμηλή και ο αντίκτυπος περιορισμένος. Οι δήμοι δεν αξιοποιούν επαρκώς τα διαθέσιμα πλαίσια για τη στήριξη της δημιουργίας θέσεων εργασίας για τους Ρομά. Οι πρωτοβουλίες επαγγελματικής κατάρτισης και ευαισθητοποίησης των εργοδωτών είναι σε μεγάλο βαθμό υποαξιοποιημένες.

Υγειονομική περίθαλψη: Η πρόσβαση των κοινοτήτων Ρομά στην υγειονομική περίθαλψη παραμένει επισφαλής λόγω των εμποδίων που δημιουργούν τα έγγραφα, της φυσικής απόστασης, της δυσπιστίας και του χαμηλού επιπέδου αλφαριθμητισμού. Στοχευμένες δράσεις, όπως κινητές μονάδες και εκστρατείες εμβολιασμού, έχουν φτάσει σε ορισμένους οικισμούς, ιδίως κατά τη διάρκεια επιδημιών, ωστόσο εξακολουθούν να υφίστανται διαρθρωτικά

κενά. Τα προγράμματα διαμεσολάβησης στον τομέα της υγείας στερούνται σταθερής χρηματοδότησης και ευρείας κάλυψης.

Στέγαση και βασικές υπηρεσίες: Τα προβλήματα που αφορούν τις υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης και τις εξαναγκαστικές εξώσεις δεν αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά. Το άρθρο 159 του νόμου 4483/2017 επιτρέπει προσωρινές μετεγκαταστάσεις, αλλά αυτές παραμένουν υποαξιολογημένες και συχνά διαιωνίζουν τον διαχωρισμό. Τα εμβληματικά προγράμματα μετεγκατάστασης στους Δελφούς και την Κατερίνη απέτυχαν ή καθυστέρησαν λόγω της αντίστασης των τοπικών κοινωνιών ή της ακαταλληλότητας των χώρων. Τα προγράμματα επιδοτήσεων ενοικίου προσφέρουν κάποιες ελπίδες για ένταξη, αλλά αντιμετωπίζουν την απροθυμία των ιδιοκτητών και τον χαμηλό αριθμό δικαιούχων. Οι δήμοι διατηρούν ευρεία διακριτική ευχέρεια και πολλοί αποφεύγουν να υποβάλουν αίτηση για κονδύλια στέγασης που προορίζονται για τους Ρομά.

Κοινωνική προστασία: Αν και οι Ρομά εξακολουθούν να έχουν δικαίωμα σε βασικές εθνικές παροχές, όπως το Εγγυημένο Ελάχιστο Εισόδημα, ο ψηφιακός αναλφαριθμητισμός και η έλλειψη εγγράφων εμποδίζουν πολλούς από την πλήρη πρόσβαση. Μέτρα όπως τα επιδόματα τέκνων ή τα προγράμματα επισιτιστικής βοήθειας δεν είναι συστηματικά προσβάσιμα στους Ρομά δικαιούχους, γεγονός που καθιστά δύσκολη την αξιολόγηση της επιτυχίας ή της κάλυψης.

Κοινωνικές υπηρεσίες: Παρά την αναγνώριση της ανάγκης για εξειδικευμένες παρεμβάσεις – ιδίως για τις γυναίκες, τα παιδιά και τους περιθωριοποιημένους νέους – υπάρχουν λίγα προγράμματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους. Εξακολουθούν να υπάρχουν κενά στην ψυχοκοινωνική υποστήριξη, στις υπηρεσίες καταπολέμησης της εξάρτησης από τα ναρκωτικά και στην οικογενειακή συμβουλευτική, γεγονός που απομονώνει περαιτέρω πολλές κοινότητες Ρομά από τις κύριες κοινωνικές υπηρεσίες.

Προστασία των παιδιών: Θέματα όπως η επαιτεία των παιδιών, οι πρόωροι γάμοι και τα παιδιά που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο λαμβάνουν ονομαστική προσοχή στην ΈΣΚΕ Ρομά 2021-2030, κυρίως μέσω αναφορών σε ευρύτερα εθνικά σχέδια δράσης. Απουσιάζουν σαφείς στόχοι ή παρακολούθηση, γεγονός που εμποδίζει οποιαδήποτε σοβαρή αξιολόγηση του αντίκτυπου στην ευημερία των παιδιών Ρομά.

Πρωώθηση (της ευαισθητοποίησης για) τις τέχνες, τον πολιτισμό και την ιστορία των Ρομά: Πιλοτικές προσπάθειες, όπως η διδασκαλία της γλώσσας των Ρομά σε επιλεγμένα σχολεία και η ανάμνηση της ιστορίας των Ρομά, δείχνουν δυνατότητες, αλλά βρίσκονται ακόμη σε αρχικό στάδιο. Η πλήρης ενσωμάτωση του πολιτισμού των Ρομά στα εθνικά προγράμματα σπουδών και στις εκστρατείες ευαισθητοποίησης του κοινού παραμένει περιορισμένη.

Χρήση των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ

Τα κονδύλια της ΕΕ, ιδίως στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ και του ΕΤΠΑ, παραμένουν ο κύριος πόρος για την ένταξη των Ρομά στην Ελλάδα, καλύπτοντας την απασχόληση, τη στέγαση, την εκπαίδευση και τις βασικές υπηρεσίες. Ωστόσο, η πραγματική απορρόφηση των κονδυλίων υστερεί σε σχέση με τα σχέδια. Έχουν προκληθεί λίγες προσκλήσεις υποβολής προτάσεων που στοχεύουν στους Ρομά, και οι δήμοι συχνά δεν διαθέτουν την ικανότητα ή την πολιτική βούληση να υποβάλουν αιτήσεις. Τα κοινοτικά κέντρα με παραρτήματα για τους Ρομά είναι το κύριο ορατό μέτρο του ΕΚΤ+ μέχρι στιγμής, αλλά κινδυνεύουν να διαιωνίσουν τον διαχωρισμό όταν βρίσκονται σε περιοχές που κατοικούνται αποκλειστικά από Ρομά. Οι αναβαθμίσεις υποδομών που χρηματοδοτούνται από εθνικούς προϋπολογισμούς και όχι από μέσα της ΕΕ συχνά αποτυγχάνουν λόγω τοπικής αντίστασης ή κακού σχεδιασμού. Η κοινωνία των Ρομά έχει επίσημο ρόλο στις επιτροπές παρακολούθησης, αλλά η ικανότητά της να διαμορφώνει τις προτεραιότητες χρηματοδότησης είναι περιορισμένη. Παρά τις σημαντικές πιστώσεις που προβλέπονται στα χαρτιά, οι πόροι της ΕΕ δεν έχουν ακόμη επιφέρει συστηματικές βελτιώσεις για τις κοινότητες Ρομά. Χωρίς επείγουσα πρόοδο στη δημοσίευση προσκλήσεων υποβολής προτάσεων, στη στήριξη των δήμων και στη διασφάλιση της εποπτείας από τους Ρομά, η Ελλάδα κινδυνεύει να υποαξιολογήσει τα κονδύλια της ΕΕ και να μην επιτύχει τους βασικούς στόχους ένταξης έως το 2030.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εθνικό στρατηγικό πλαίσιο για τους Ρομά

Η Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, 2021-2030 (ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030)¹ αποτελεί το γενικό πλαίσιο της χώρας για την αντιμετώπιση του αποκλεισμού των Ρομά και την προώθηση της ισότητας, της ένταξης και της συμμετοχής τους. Η ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, η οποία εκπονήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας,² που λειτουργεί επίσης ως Εθνικό Σημείο Επαφής για τους Ρομά (National Roma Contact Point - ΕΣΕΡ), είναι ένα αυτόνομο σχέδιο και όχι μια αναδιατύπωση γενικών μέτρων. Αν και βασίζεται σε ευρύτερες πολιτικές πρωτοβουλίες (συμπεριλαμβανομένου του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της Ελλάδας και διαφόρων διαρθρωτικών ταμείων της ΕΕ), επικεντρώνεται σε τέσσερις ειδικούς πυλώνες: την πρόληψη και την καταπολέμηση της φτώχειας των Ρομά, τη διευκόλυνση της ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, την απασχόληση και την κοινωνική πρόνοια, την καταπολέμηση των στερεοτύπων και των διακρίσεων και τη διασφάλιση της ουσιαστικής συμμετοχής των Ρομά στη δημόσια και πολιτική ζωή. Η στρατηγική, η οποία εγκρίθηκε επίσημα με κυβερνητική απόφαση, δεν απαιτεί κοινοβουλευτική επικύρωση. Η πρώτη αναθεώρησή της δημοσιεύθηκε τον Μάρτιο του 2023, προσθέτοντας κατευθυντήριες γραμμές³ για τους δήμους προκειμένου να δημιουργήσουν τοπικά σχέδια δράσης.

Προηγούμενες εκθέσεις του Roma Civil Monitor (RCM)⁴ επισήμαναν σημαντικούς περιορισμούς στις προηγούμενες στρατηγικές, ιδίως την ανεπαρκή συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο, την έλλειψη συγκεκριμένων δράσεων για την αντιμετώπιση των αναγκαστικών εκκενώσεων και τον βαθιά ριζωμένο αντισιγανισμό. Αντίθετα, το νέο ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ εισάγει πιο λεπτομερή μέτρα, ενσωματώνει τον τοπικό σχεδιασμό δράσης και στοχεύει να ενσωματώσει την ανατροφοδότηση από τα αρμόδια υπουργεία, τις τοπικές αρχές και την κοινωνία των Ρομά. Ωστόσο, τα εμπόδια παραμένουν. Αν και το πλαίσιο επιβάλλει την υποβολή ετήσιων εκθέσεων προόδου, δεν είναι σαφές εάν αυτές έχουν συνταχθεί και καμία έκθεση δεν έχει δημοσιοποιηθεί.

Εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κενά μεταξύ των εθνικών πολιτικών δεσμεύσεων και της πρακτικής υλοποίησης σε τοπικό επίπεδο. Η τοπική πολιτική βούληση παραμένει ασυνεπής, ιδίως όσον αφορά την αναβάθμιση των κατοικιών και την πρόληψη των αναγκαστικών εκκενώσεων. Παρά τη σύσταση πολλαπλών φορέων, όπως η Συμβουλευτική Επιτροπή για τους Ρομά⁵, ο συντονισμός μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και των τοπικών αρχών είναι κατά καιρούς ελλιπής, υπονομεύοντας την υλοποίηση του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Οι τοπικές κοινότητες και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών αναφέρουν ότι η συμβολή τους στην υλοποίηση αναγνωρίζεται σποραδικά και δεν ενσωματώνεται συστηματικά.

---

¹ Ελληνική Κυβέρνηση (2023). *Ελληνική Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030* (1^η Επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023) [Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030 (1^η Επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023)]. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/sa5t7n>

² Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας – MINSCFA (Ελλάδα). [Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας] (2024). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://minscfa.gov.gr/>. Σημείωση: Πρόκειται για ένα νεοσύστατο υπουργείο, το οποίο δημιουργήθηκε μετά την αναδιάρθρωση του πρώην Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, το οποίο μετονομάστηκε σε Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

³ Κυβέρνηση της Ελλάδας (2023). *Εθνική στρατηγική και σχέδιο δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά 2021-2030* (1^η Επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023) [Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030 (1^η Επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023)], σ. 224-239. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/sa5t7n>

⁴ Roma Civil Monitor (2022). *Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Ελλάδα*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο. Διαθέσιμο στα αγγλικά και τα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://www.romacivilmonitoring.eu/countries/greece/>

⁵ 1^η Συνεδρίαση της Συμβουλευτικής Επιτροπής. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/agvpbi>

Συνολικά, η ΕΣΚΕ Ρομά παρέχει ένα πιο ολοκληρωμένο σχέδιο από τα προηγούμενα, ιδίως με τον καθορισμό δεικτών (με βάση τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ) και την ενθάρρυνση της ουσιαστικότερης τοπικής ιδιοκτησίας μέσω τοπικών σχεδίων δράσης. Η ΕΣΚΕ Ρομά ευθυγραμμίζεται με το Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά (EURSF) 2020-2030, αντανakλώντας την έμφαση που δίνει στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, τις ίσες ευκαιρίες απασχόλησης, την υγειονομική περίθαλψη, τη στέγαση και την καταπολέμηση των διακρίσεων.

Ωστόσο, η πλήρης υλοποίηση των υποσχέσεων του – ιδίως όσον αφορά την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και τη διασφάλιση συνεπούς διαυπουργικής συνεργασίας – παραμένει ανεκπλήρωτη. Συγκεκριμένα, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κενά λόγω της απουσίας ρητών διαδικασιών για την αντιμετώπιση των αναγκαστικών εξώσεων και της υποβάθμισης του αντιτσιγγανισμού. Πολλά από τα ορόσημα που ορίζονται στην ΕΣΚΕ Ρομά στερούνται ισχυρών εργαλείων παρακολούθησης ή ρητών χρονοδιαγραμμάτων.

Σχετικά με την παρούσα έκθεση

Η παρούσα έκθεση αποσκοπεί στην αξιολόγηση της υλοποίησης του ελληνικού ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, με ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι δηλωμένοι στόχοι μεταφράζονται σε αποτελέσματα στην πράξη. Αξιολογεί την πρόοδο, εντοπίζει κενά και προτείνει συστάσεις πολιτικής που ευθυγραμμίζονται με το σχετικό στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά (EURSF).

Η έκθεση είναι οργανωμένη σε θεματικά κεφάλαια, τα οποία ακολουθούνται από μια εις βάθος ανασκόπηση τεσσάρων βασικών προκλήσεων που επηρεάζουν τις κοινότητες Ρομά. Καταλήγει με μια συζήτηση σχετικά με τη χρήση των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ, πρόσθετα πορίσματα και συστάσεις προς τις εθνικές αρχές, τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, την κοινωνία των πολιτών και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς.

Μεθοδολογία

Συνεντεύξεις με βασικούς παρόχους πληροφοριών και επιστολές με αίτημα παροχής πληροφοριών: Κατά τη διάρκεια τεσσάρων μηνών, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με εκπροσώπους της ΓΓΚΑΚΦ, υπουργείων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά. Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συνεντεύξεις: μία με κεντρικό υπάλληλο της ΓΓΚΑΚΦ, δύο με εκπροσώπους οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και μία με έναν ανεξάρτητο εμπειρογνώμονα. Επιστολές με αίτημα παροχής πληροφοριών απεστάλησαν στο Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας, στο Υπουργείο Παιδείας το οποίο δεν απάντησε και στην Αρχή Συντονισμού και Παρακολούθησης των Δράσεων του ΕΚΤ (ΕΥΣΕΚΤ) η οποία απάντησε.

Εξέταση εγγράφων: Αναλύθηκαν πρόσφατα έγγραφα πολιτικής και νομικές διατάξεις (που δημοσιεύθηκαν κυρίως μεταξύ 2021 και 2024), συμπεριλαμβανομένου του ΕΣΠΑ 2021-2030, υπουργικών εγκυκλίων για τη στέγαση, την υγεία και την απασχόληση, καθώς και επιλεγμένων τοπικών σχεδίων δράσης που υποβλήθηκαν από δήμους. Εξετάστηκαν επίσης σχετικές διεθνείς και εγχώριες εκθέσεις παρακολούθησης (π.χ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όργανα του ΟΗΕ, Συνήγορος του Πολίτη, Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων).

Δευτερογενής έρευνα: Χρησιμοποιήθηκαν στατιστικά στοιχεία από τον FRA, το Ευρωβαρόμετρο και εθνικούς φορείς για να τεθεί σε πλαίσιο το κοινωνικοοικονομικό προφίλ των κοινοτήτων Ρομά.

Διαβουλεύσεις με την κοινωνία των πολιτών: Τα προκαταρκτικά ευρήματα παρουσιάστηκαν σε συζητήσεις με ακτιβιστές Ρομά, συμπεριλαμβανομένης του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου, οι οποίοι παρείχαν ανατροφοδότηση σχετικά με τα αναφερόμενα αποτελέσματα και τη σκοπιμότητα των προτεινόμενων συστάσεων. Αυτά τα φόρουμ διαβούλευσης πραγματοποιήθηκαν τον Νοέμβριο του 2024, τον Δεκέμβριο του 2024 και τον Φεβρουάριο του 2025 και διεξήχθησαν μέσω τηλεφώνου και τηλεδιάσκεψης.

Ανάλυση δεδομένων: Η ερευνητική ομάδα χρησιμοποίησε τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές μεθόδους. Οι μεταγραφές των συνεντεύξεων κωδικοποιήθηκαν για επαναλαμβανόμενα θέματα, ιδίως εκείνα που σχετίζονται με τη στέγαση, τις εξαναγκαστικές εξώσεις και τις διακρίσεις, ενώ χρησιμοποιήθηκαν στατιστικοί δείκτες για την παρακολούθηση της πρόοδου σε σχέση με τους στόχους της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Στη συνέχεια, τα ευρήματα τριγωνίστηκαν για να εξασφαλιστεί η συνέπεια και η αξιοπιστία.

Συγγραφική ευθύνη και πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων

Η παρούσα έκθεση συντάχθηκε από τον Γεώργιο Τσιακάλο, δικηγόρο, για λογαριασμό του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δένδροποταμού, και τον Θεόδωρο Αλεξανδρίδη, εξωτερικό σύμβουλο και εμπειρογνώμονα σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Δεν υφίσταται σύγκρουση συμφερόντων που πρέπει να αναφερθεί.

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους σε όλους τους συνεντευξαζόμενους (δημόσιους λειτουργούς, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, εμπειρογνώμονες και μέλη της κοινότητας των Ρομά) που προσέφεραν πολύτιμες πληροφορίες. Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνονται στο Ινστιτούτο Δημοκρατίας του Πανεπιστημίου της Κεντρικής Ευρώπης (DI/CEU), στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Οργανώσεων Ρομά (ERGO Network), στο Fundació Secretariado Gitano (FSG) και στο Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC) για τον συντονισμό της ευρύτερης πρωτοβουλίας Roma Civil Monitoring και την παροχή συντακτικής και μεθοδολογικής υποστήριξης. Τέλος, εκφράζουμε την ειλικρινή μας ευγνωμοσύνη στις κοινότητες Ρομά που συμμετείχαν στις συζητήσεις των ομάδων εστίασης και επικύρωσαν τα βασικά ευρήματα, διασφαλίζοντας ότι η παρούσα έκθεση αντικατοπτρίζει με ακρίβεια την πραγματικότητα που βιώνουν αυτές οι κοινότητες.

1. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030

1.1. Βασικές εξελίξεις και αποτελεσματικότητα της υλοποίησης

Παρά το γεγονός ότι η ΕΣΚΕ Ρομά θέτει φιλόδοξους στόχους, η υλοποίηση του μέχρι στιγμής είναι ιδιαίτερα ανεπαρκής. Οι προσπάθειες της κεντρικής κυβέρνησης δεν κατάφεραν να μεταφράσουν τους στόχους της πολιτικής σε συγκεκριμένα αποτελέσματα σε τοπικό επίπεδο. Αν και τα αρμόδια υπουργεία έχουν ορίσει εκπροσώπους για να συμμετάσχουν στην Κυβερνητική Επιτροπή για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά⁶, έχουν καθορίσει δείκτες και έχουν εκδώσει κατευθυντήριες γραμμές, οι μηχανισμοί αυτοί παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αποσυνδεδεμένοι μεταξύ τους. Ο συντονισμός μεταξύ των υπουργείων είναι αποσπασματικός και οι επαρκείς πόροι για τοπικές δράσεις δεν κατανέμονται ούτε παρακολουθούνται με συνέπεια.

Ένα θεμελιώδες πρόβλημα σχεδιασμού είναι η μεγάλη εξάρτηση από τους δήμους για την υλοποίηση σχεδόν όλων των βασικών μέτρων του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Από την αναβάθμιση των κατοικιών έως τα στοχευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, χωρίς να διασφαλίζεται ότι διαθέτουν την ικανότητα, τη χρηματοδότηση ή τη νομική ώθηση για την υλοποίησή τους. Πολλοί δήμοι δεν υποβάλλουν τα απαιτούμενα τοπικά σχέδια δράσης, η έγκριση των οποίων από η ΓΓΚΑΚΦ αποτελεί προϋπόθεση για την αποδέσμευση της χρηματοδότησης της ΕΕ από τις περιφερειακές διαχειριστικές αρχές. Όταν το κάνουν, οι δημοσιονομικές γραμμές και τα χρονοδιαγράμματα είναι συχνά ασαφή ή ανύπαρκτα. Αυτό αφήνει τους βασικούς στόχους – από την πρόληψη των αναγκαστικών εκκενώσεων έως την καταπολέμηση του διαχωρισμού στα σχολεία – σε εκκρεμότητα.

Ελλείπει σαφούς επιβολής ή κινήτρων για την προώθηση της τοπικής συμμόρφωσης, η ζωή των περισσότερων κοινοτήτων Ρομά παραμένει αμετάβλητη. Η διάκριση, οι κακές συνθήκες στέγασης και η ανεπαρκής πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες συνεχίζουν να υφίστανται, υπονομεύοντας τους ίδιους τους στόχους που επιδιώκει να επιτύχει η Εθνική Στρατηγική. Η Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων – ένα συμβουλευτικό όργανο που έχει συσταθεί με νόμο – έχει επανειλημμένα προειδοποιήσει για την «επίμονη κακή» υλοποίηση της ΕΣΚΕ.⁷ Τονίζει την έλλειψη απτής προόδου στο πεδίο και ζητά ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις, διαρκή πολιτική δέσμευση και αποφασιστική δράση από όλες τις αρμόδιες αρχές.

Στις ενότητες που ακολουθούν εξετάζεται πώς εκδηλώνεται στην πράξη αυτή η απόκλιση μεταξύ των κεντρικών φιλοδοξιών και της τοπικής δράσης. Αξιολογείται ο ρόλος των νεοσυσταθέντων εθνικών φορέων, η ποιότητα και η έκταση του τοπικού σχεδιασμού και διατυπώνονται συστάσεις προς τους ενδιαφερόμενους φορείς τόσο σε εθνικό όσο και σε επίπεδο ΕΕ για τη γεφύρωση του χάσματος. Τελικά, η επιτυχία της ΕΣΚΕ εξαρτάται από την πολιτική βούληση, την ισχυρή διακυβέρνηση και την αποτελεσματική κινητοποίηση πόρων σε κάθε επίπεδο του κράτους.

Η ευθύνη που φέρουν οι τοπικές διοικήσεις για τη διαμόρφωση και την υλοποίηση πολιτικών για τις κοινότητες Ρομά είναι σημαντική. Μια αξιοσημείωτη πρόοδος στην υλοποίηση και την αξιολόγηση του αντίκτυπου του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ έγκειται στην εισαγωγή τοπικών σχεδίων δράσης για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή των Ρομά (ΤΣΔ), τα οποία θα αναπτυχθούν από τους δήμους που αναφέρουν ότι έχουν πληθυσμό Ρομά στην επικράτειά τους. Αυτό αφορά 145 δήμους από τους 322 της χώρας.⁸ Το πλαίσιο που παρέχει η ΕΣΚΕ Ρομά στους δήμους περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο πρότυπο για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή των Ρομά. Καθοδηγεί τις τοπικές αρχές μέσω μιας λεπτομερούς δημογραφικής χαρτογράφησης των Ρομά κατοίκων, μιας ανάλυσης SWOT και δομημένων μηχανισμών διαβούλευσης, ενώ απαιτεί επίσης σαφείς πολιτικούς στόχους, χρονοδιαγράμματα και κατανομημένους προϋπολογισμούς. Αυτή η τοπική προσέγγιση αποσκοπεί να διασφαλίσει ότι οι δημοτικές στρατηγικές είναι συστηματικές και ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των πληθυσμών Ρομά.

---

⁶ Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου 28/2022 [Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου 28/2022 – *Ministerial Council Act 28/2022*]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/822702/p.y.s.-28-2022>

⁷ Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΝΑΔ) (2021). *Γραπτές απαντήσεις στον κατάλογο θεμάτων σχετικά με τις συνδυασμένες τέταρτη έως έκτη περιοδικές εκθέσεις της Ελλάδας προς την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, σ. 6. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/7hd1q9>

⁸ Η Ελλάδα έχει επτά αποκεντρωμένες διοικήσεις, 13 περιφέρειες και 322 δήμους.

Η ΕΣΚΕ Ρομά περιγράφει τους βασικούς εμπλεκόμενους φορείς (συμπεριλαμβανομένων των οργανώσεων Ρομά και της κοινωνίας των πολιτών), τις διοικητικές ευθύνες και τα νομικά θεμέλια για τέτοιες πρωτοβουλίες, καθώς και τα τέσσερα κύρια τμήματα του ΤΣΔ. Αυτά τα τμήματα καλύπτουν διοικητικά δεδομένα, υπάρχουσες συνθήκες και δημοτικές δράσεις, μια επιχειρησιακή στρατηγική για την ένταξη των Ρομά (επισημαίνοντας στόχους, ενδιαφερόμενους φορείς και διαδικασίες διαβούλευσης) και λεπτομερείς πίνακες που περιέχουν προτεινόμενα μέτρα, προϋπολογισμούς, χρονοδιαγράμματα και λεπτομέρειες υλοποίησης. Στόχος είναι η ενίσχυση της συμμετοχής των Ρομά στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγειονομική περίθαλψη και τις συνθήκες διαβίωσης μέσω ευρέων και στοχευμένων πολιτικών και δράσεων.

Η παρακολούθηση, η αξιολόγηση και οι τακτικές ενημερώσεις αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτών των σχεδίων, τα οποία πρέπει να υποβάλλονται στη Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας και να συντονίζονται από αυτήν. Στο παράρτημα του εγγράφου παρέχεται ένα πρότυπο οδηγό για τη σύνταξη αυτών των ΤΣΔ.

Αν και η Ελλάδα έχει αναφέρει στον ΟΗΕ ότι 85 δήμοι ανταποκρίθηκαν με ολοκληρωμένα ΤΣΔ σύμφωνα με η ΓΓΚΑΚΦ,⁹ οι συντάκτες της παρούσας έκθεσης μπόρεσαν να εντοπίσουν και να μελετήσουν μόνο 14 από αυτά, τα οποία δημοσιεύθηκαν στο *Diangeia*, την πύλη διαφάνειας όπου πρέπει να δημοσιεύονται όλες οι αποφάσεις.

1.1.1. Αλλαγές στην ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030

Μέχρι σήμερα, έχει υποστεί μία αναθεώρηση - την πρώτη ενημέρωση, που δημοσιεύθηκε τον Μάρτιο του 2023. Αυτή η ενημερωμένη έκδοση έχει πλέον 239 σελίδες, σε σύγκριση με τις αρχικές 190 σελίδες.

Η ενημέρωση αυτή πρόσθεσε τα δομημένα πρότυπα για να καθοδηγήσει τους δήμους στην ανάπτυξη των ΤΣΔ. Η ενημέρωση προσθέτει επίσης έξι αναλυτικούς πίνακες - Πίνακας 12 (ενημερωμένη SWOT), Πίνακας 13 (ενοποιημένοι στρατηγικοί στόχοι), Πίνακας 14 (μέτρα ανά στρατηγικό πυλώνα), Πίνακας 15 (μήτρα που συνδέει τους επιχειρησιακούς στόχους με τα μέτρα), Πίνακας 16 (λεπτομερείς στόχοι, μέτρα και δράσεις ανά πυλώνα) και Πίνακας 17 (δείκτες για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση 2021-2030) - και αντικαθιστά το μπτρώ των καταυλισμών Ρομά του 2017 με πλήρως ενημερωμένα στοιχεία του 2021 σχετικά με τον πληθυσμό και τους τύπους καταυλισμών.

1.1.2. Πρόοδος στην υλοποίηση

Αν και η ΕΣΚΕ Ρομά αρχικά παρουσίασε έναν ολοκληρωμένο χάρτη πορείας που περιλάμβανε συγκεκριμένους πυλώνες, στόχους και δράσεις σε τοπικό επίπεδο, η πραγματική υλοποίηση μέχρι στιγμής έχει υπάρξει ανισομερής, με θετικές εξελίξεις αλλά και σημαντικές καθυστερήσεις. Υπάρχουν ευρύτερες προκλήσεις όσον αφορά τη διασφάλιση της τοπικής ιδιοκτησίας, την επιβολή της λογοδοσίας και τη γεφύρωση των υφιστάμενων ελλείψεων πόρων. Ενώ η δημιουργία πρόσθετων οργάνων διακυβέρνησης φαίνεται πολλά υποσχόμενη, ο συνολικός ρυθμός υλοποίησης υστερεί σε σχέση με την αρχική στρατηγική, υπογραμμίζοντας την επείγουσα ανάγκη για απλοποιημένο συντονισμό, ακριβέστερους μηχανισμούς επιβολής και αξιόπιστη συλλογή δεδομένων για την πρόωθηση αποτελεσματικών δράσεων.

Πρώτα απ' όλα, η πλειονότητα των κονδυλίων που διατίθενται μέσω των περιφερειών (μέσω των περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων) δεν έχει ακόμη προκηρύξει προσκλήσεις υποβολής αιτήσεων, ιδίως για τους δήμους, για τη χορήγηση επιχορηγήσεων που απευθύνονται ρητά στους Ρομά ή που θα μπορούσαν να ωφελήσουν τις κοινότητες των Ρομά.

Όσον αφορά την τοπική διοίκηση, η κύρια καθυστέρηση σχετίζεται με την ανεπαρκή ευθυγράμμιση και ικανότητα σε δημοτικό επίπεδο - πολλές τοπικές αρχές είτε δεν έχουν ολοκληρώσει τα τοπικά προγράμματα δράσης (ΤΣΔ) είτε έχουν καθυστερήσει την υλοποίησή τους. Τα δημόσια διαθέσιμα ΤΣΔ που μελετήθηκαν για την παρούσα έκθεση στερούνται συγκεκριμένων στόχων, σαφών χρονοδιαγραμμάτων και σαφώς καθορισμένων μηχανισμών χρηματοδότησης. Επίσης, βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε κονδύλια του ΕΚΤ+ και του ΕΤΠΑ - τα οποία, σύμφωνα

⁹ Ηνωμένα Έθνη (2024). *Οι εμπειρογνώμονες της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων χαιρετίζουν τον οδηγό της Ελλάδας για την αναφορά εγκλημάτων μίσους και ρωτούν για φερόμενες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και των αιτούντων άσυλο*, 4 Δεκεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/4vv8azyp>

με πληροφορίες, διατίθενται μέσω των περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων – αντί να αξιοποιούν εθνικούς ή δημοτικούς πόρους.

Η κατανομή των κονδυλίων για στοχευμένα προγράμματα στέγασης (σύμφωνα με το άρθρο 159 του νόμου 4483/2017) αντιμετώπισε επίσης εμπόδια, όπως αποτυχημένες μετεγκαταστάσεις και απροθυμία ορισμένων δήμων να προχωρήσουν σε παρεμβάσεις που εστιάζουν στους Ρομά.

Ανησυχίες σχετικά με την εξωτερική ανάθεση του ρόλου του Εθνικού Σημείου Επαφής για τους Ρομά σε ιδιωτικές εταιρείες

Ακόμη πιο προβληματικό είναι το γεγονός ότι η ΓΓΚΑΚΦ φαίνεται να έχει αναθέσει πολύ πρόσφατα κρίσιμους τομείς της αποστολής του σε ιδιωτικές εταιρείες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δύο επιχορηγήσεις από το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας (στο οποίο υπάγεται η ΓΓΚΑΚΦ), οι οποίες αναθέτουν σημαντικό μέρος της αποστολής της ΓΓΚΑΚΦ σε ιδιωτικούς φορείς.

Η πρώτη είναι μια μικρή άμεση ανάθεση ύψους περίπου 30.000 ευρώ σε ιδιωτική εταιρεία που σχετίζεται με την υλοποίηση της νέας πλατφόρμας για τους Ρομά, η οποία θα αναλυθεί στο κεφάλαιο 1.3.4.

Το δεύτερο είναι μια επιχορήγηση ύψους περίπου 1 εκατομμυρίου ευρώ μέσω ανοικτής πρόσκλησης για την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών (τεχνική, επιστημονική και επιχειρησιακή υποστήριξη) με στόχο την υλοποίηση και την παρακολούθηση δύο εθνικών στρατηγικών: της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΚΕ) 2021-2027 και της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Προβλέπει τη δημιουργία ισχυρών πλαισίων συλλογής και αξιολόγησης δεδομένων, διευκολύνοντας έτσι την προσαρμογή των πολιτικών για τους Ρομά με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία ( ). Προτείνοντας βελτιωμένο συντονισμό μεταξύ των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, η πρόσκληση επιδιώκει να αντιμετωπίσει τις κατακερματισμένες προσεγγίσεις και να ενθαρρύνει τη συνεργασία με τις ΟΚΠ και άλλους φορείς. Μέσω στοχευμένων αποτελεσμάτων, όπως ψηφιακά εργαλεία, τεχνικά εγχειρίδια και πρωτοβουλίες ανάπτυξης ικανοτήτων για δημόσιους υπαλλήλους, η πρόσκληση στοχεύει στη μείωση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στους τομείς της στέγασης, της εκπαίδευσης, της υγείας και της απασχόλησης. Η δράση θα χρηματοδοτηθεί από το ΕΚΤ+ και τον εθνικό προϋπολογισμό, προσφέροντας ευελιξία τόσο στον προϋπολογισμό όσο και στο χρονοδιάγραμμα.

Η απόφαση να ανατεθούν σημαντικά μέρη του ΕΣΚΕ Ρομά σε ιδιωτικές εταιρείες εγείρει ερωτήματα σχετικά με την επάρκεια των πόρων, της εμπειρογνομosύνης ή της εξουσίας για την υλοποίηση πολυδιάστατων παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας. Η σύναψη συμβάσεων με εξωτερικούς φορείς μπορεί να θεωρηθεί ως μια γρήγορη λύση για την υλοποίηση πρωτοβουλιών. Οι ιδιωτικές εταιρείες μπορούν επίσης να προσφέρουν μεγαλύτερη ευελιξία, ταχύτερα αποτελέσματα και πιο προσεγγισμένες εκθέσεις, σε σύγκριση με τον πιο αργό μηχανισμό της δημόσιας διοίκησης. Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση μπορεί να αποδυναμώσει την κυριότητα της κυβέρνησης όσον αφορά τις προσπάθειες ένταξης των Ρομά και να υπονομεύσει την αρχική όραση μιας συντονισμένης, διαυπουργικής υλοποίησης.

Η εξωτερική ανάθεση έργων εν μέσω της υλοποίησης του ΕΣΚΕ Ρομά μπορεί επίσης να διαταράξει τη συνέχεια και να σηματοδοτήσει βαθύτερα προβλήματα συντονισμού. Όταν εργασίες που αρχικά είχαν προγραμματιστεί για διαυπουργική συνεργασία ανατίθενται ξαφνικά σε ιδιωτικούς φορείς, αυτό σημαίνει όχι μόνο ότι οι προηγούμενες προσεγγίσεις ήταν ανεπαρκείς, αλλά και ότι η ΓΓΚΑΚΦ ενδέχεται να στερείται της θεσμικής υποστήριξης ή της πολιτικής επιρροής που απαιτείται για την προώθηση της στρατηγικής. Η εξάρτηση από εξωτερικούς αναδόχους μπορεί να αποφέρει άμεσα αποτελέσματα, αλλά μπορεί επίσης να κατακερματίσει την ευρύτερη προσπάθεια, δημιουργώντας ένα μωσαϊκό προγραμμάτων αντί για μια ενοποιημένη, κυβερνητική προσέγγιση.

Η βιωσιμότητα γίνεται σοβαρό πρόβλημα όταν βασικές δραστηριότητες εξαρτώνται από προσωρινούς κύκλους χρηματοδότησης ή τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα. Ο κίνδυνος είναι ότι, μόλις λήξουν οι συμβάσεις, κρίσιμες υπηρεσίες θα εξαφανιστούν, εκτός εάν η κυβέρνηση τις ενσωματώσει στη δημόσια διοίκηση. Αυτό το «με βάση το έργο» μοντέλο εμποδίζει τα υπουργεία και η ΓΓΚΑΚΦ να αναπτύξουν μακροπρόθεσμες ικανότητες ή συστηματικές λύσεις. Η πραγματική βιωσιμότητα θα απαιτήσει όχι μόνο πιο ουσιαστικές επενδύσεις στη ΓΓΚΑΚΦ και πιο αποτελεσματικό συντονισμό μεταξύ των υπουργείων, αλλά και μια ευρύτερη στροφή προς την ενσωμάτωση της

ένταξης των Ρομά σε μόνιμες δημόσιες υπηρεσίες, αντί της εξωτερικής ανάθεσης ως μια σειρά μεμονωμένων πρωτοβουλιών.

Τέλος, σοβαρό πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι η συμμετοχή των Ρομά σε αυτές τις προσπάθειες εξωτερικής ανάθεσης δεν είναι εγγυημένη ούτε αντικατοπτρίζεται.

Από την θετική πλευρά, η ΓΓΚΑΚΦ συνέστησε την Κυβερνητική Επιτροπή για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, και η Συμβουλευτική Επιτροπή για τους Ρομά έχει συνεδριάσει αρκετές φορές για να συντονίσει τις διαυπουργικές προσπάθειες. Η αλυσίδα διακυβέρνησης των Ρομά στην Ελλάδα χωρίζεται σε τέσσερις κρίκους που εκτελούν διαφορετικές λειτουργίες. Πρώτος είναι η Κυβερνητική Επιτροπή για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, υπό την προεδρία του Γενικού Γραμματέα Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας, η οποία λαμβάνει τις πολιτικές αποφάσεις και συνεδριάζει περίπου δύο φορές το χρόνο, με την πιο πρόσφατη συνεδρίαση να έχει πραγματοποιηθεί στις 18 Δεκεμβρίου 2024. Δεύτερον, μια Συμβουλευτική Επιτροπή – πάλι υπό την προεδρία του ίδιου Γενικού Γραμματέα, αλλά με τη συμμετοχή των αρμόδιων υπουργείων, των εποπτικών αρχών και των οργανώσεων που εκπροσωπούν τους Ρομά – υποβάλλει την πολιτική σε δοκιμασίες αντοχής με βάση τα στοιχεία και έχει συνεδριάσει τρεις φορές μέχρι στιγμής, με την τελευταία συνεδρίαση να έχει πραγματοποιηθεί στις 14 Μαρτίου 2025. Τρίτον, το Φόρουμ των Ρομά είναι μια ανοιχτή πλατφόρμα που διαχειρίζονται εκλεγμένες οργανώσεις Ρομά (η Γραμματεία έχει μόνο ρόλο φιλοξενίας) και δίνει φωνή στην κοινωνία των πολιτών. Συνεδρίασε στις 8 Ιουλίου, στις 19 Νοεμβρίου 2024 και στις 30 Απριλίου 2025, με στόχο δύο έως τρεις συνεδριάσεις ετησίως, και χρηματοδοτείται από τη νέα πλατφόρμα Ρομά. Ο τέταρτος σύνδεσμος, το Παρατηρητήριο ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 2021-2030 2021-2030, έχει ως στόχο να παρέχει δείκτες σε πραγματικό χρόνο για όλα τα παραπάνω, αλλά η απαραίτητη νομοθεσία για τη σύστασή του και την πρόσληψη προσωπικού δεν έχει ακόμη ψηφιστεί, οπότε το επίπεδο παρακολούθησης παραμένει αδρανές προς το παρόν.

Στις 20 Ιανουαρίου 2023, η ΓΓΚΑΚΦ ανακοίνωσε την επίσημη έναρξη της Κυβερνητικής Επιτροπής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά.¹⁰ Σύμφωνα με την έκθεση του ενημερωτικού δελτίου, η επιτροπή αυτή, υπό την ηγεσία του Γενικού Γραμματέα Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Μείωσης της Φτώχειας, έχει ως αποστολή την εποπτεία του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ της Ελλάδας σε πολλαπλούς τομείς: εκπαίδευση, απασχόληση, υγεία, κοινωνική πρόνοια και στέγαση. Σύμφωνα με την έκθεση, στην πρώτη συνεδρίασή της συμμετείχαν βασικοί κυβερνητικοί αξιωματούχοι,¹¹ οργανώσεις Ρομά και ένας σύμβουλος της UNICEF, τονίζοντας τη συντονισμένη, διαυπουργική προσπάθεια για την αντιμετώπιση συστημικών προκλήσεων. Οι τέσσερις κύριες προτεραιότητες της επιτροπής είναι η μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, η εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στις υπηρεσίες, η καταπολέμηση των διακρίσεων και η ενίσχυση της συμμετοχής των Ρομά στη δημόσια ζωή. Μέσω μιας συνεργατικής προσέγγισης που περιλαμβάνει διάφορα υπουργεία, η επιτροπή επιδιώκει να εφαρμόσει πρακτικές λύσεις και να ενισχύσει τους κοινωνικούς δείκτες που υποστηρίζουν την ένταξη των Ρομά.

Στις 22 Μαρτίου 2023, η ΕΣΕΡ συγκάλεσε την πρώτη συνεδρίαση της νεοσυσταθείσας Συμβουλευτικής Επιτροπής για η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030¹², η οποία αποτελείται από εκπροσώπους πολλαπλών κυβερνητικών οργανισμών (συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών δικαιοσύνης, απασχόλησης, εκπαίδευσης, ισότητας, επιβολής του νόμου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων) καθώς και οργανώσεων Ρομά. Η επιτροπή συστάθηκε με σκοπό να καθοδηγεί και να εποπτεύει την υλοποίηση της στρατηγικής. Ο δηλωμένος στόχος της επιτροπής είναι να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της εθνικής στρατηγικής, παρέχοντας στοχευμένες, βασισμένες σε δεδομένα παρεμβάσεις και εξασφαλίζοντας την ουσιαστική συμμετοχή των Ρομά στη διαμόρφωση και την υλοποίηση αυτών των πολιτικών.

1.1.3. Αποτελεσματικότητα της παρακολούθησης

Επί του παρόντος, το πλαίσιο παρακολούθησης της ΕΣΚΕ αποτελείται από ένα μείγμα επίσημων δεσμεύσεων και μερικώς λειτουργικών φορέων, με αποτέλεσμα να παραμένει ατελής και ανεπαρκές. Παρότι υπάρχουν επίσημες

¹⁰ Υπουργείο Εργασίας (2023). *Πρώτη συνεδρίαση της Κυβερνητικής Επιτροπής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά*, 20 Ιανουαρίου 2023. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3kpba8td>

¹¹ Η Κυβερνητική Επιτροπή περιλαμβάνει τους Γενικούς Γραμματείς των Υπουργείων Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Υγείας, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Προστασίας των Πολιτών, Δικαιοσύνης, Εσωτερικών και της Γραμματείας Επικοινωνίας και Πληροφόρησης της Προεδρίας της Κυβέρνησης.

αναφορές σε δομημένη παρακολούθηση – το Παρατηρητήριο της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, οι Συμβουλευτικές και Κυβερνητικές Επιτροπές – αυτές δεν λειτουργούν ακόμη ως ένα ενιαίο, συνεκτικό σύστημα.

Το ΕΣΑΡ έχει προβλέψει τη δημιουργία ενός Παρατηρητηρίου της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, το οποίο θα αποτελέσει την κύρια ομάδα εργασίας της δημόσιας διοίκησης, υπεύθυνη για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των μέτρων του ΕΣΑΡ, σε συνεργασία με τα αρμόδια υπουργεία και εκπροσώπους των Ρομά. Ωστόσο, δεν έχει ακόμη συσταθεί επίσημα και δεν έχει δημοσιοποιηθεί χρονοδιάγραμμα για την έναρξη της λειτουργίας του. Επιπλέον, δεν υπάρχει οριστικό σύστημα δεικτών για τη συνεχή παρακολούθηση.

Κατά τη δεύτερη συνεδρίαση της Συμβουλευτικής Επιτροπής στις 9 Ιουλίου 2024, παρουσιάστηκαν ενημερώσεις σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ Ρομά και τις βραχυπρόθεσμες προτεραιότητες, τονίζοντας τη σημασία της αξιοπιστής συλλογής δεδομένων και του νέου συστήματος δεικτών για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της προόδου στο πλαίσιο του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, ελλείπει ενός πλήρως λειτουργικού Παρατηρητηρίου ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, μόνο ορισμένες δραστηριότητες παρακολούθησης πραγματοποιούνται σε *ad hoc* βάση. Για παράδειγμα, η ΓΓΚΑΦ ελέγχει περιστασιακά εάν οι δήμοι έχουν υποβάλει τοπικά σχέδια δράσης ή έχουν χρησιμοποιήσει συγκεκριμένα χρηματοδοτικά μέσα.

Το Φόρουμ Ρομά (για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. ενότητα 1.3.1 παρακάτω) παρέχει ένα κανάλι διαβούλευσης από τη βάση προς την κορυφή, αλλά λειτουργεί περισσότερο ως συμβουλευτική πλατφόρμα παρά ως αυστηρός φορέας παρακολούθησης.

Ορισμένες ΟΚΠ και πλατφόρμες της κοινωνίας των πολιτών παρακολουθούν ανεξάρτητα τις εξελίξεις σε τοπικό επίπεδο, ιδίως σε τομείς όπως η στέγαση, οι εξαναγκαστικές εξώσεις και τα εκπαιδευτικά κενά. Ωστόσο, αυτές οι προσπάθειες δεν εντάσσονται σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα υπό την ηγεσία της κυβέρνησης. Αν και η ΕΣΚΕ Ρομά προβλέπει ετήσιες εκθέσεις προόδου και ένα σύστημα δεικτών, κανένα από τα δύο δεν έχει τεθεί σε υλοποίηση: δεν έχουν δημοσιευθεί επίσημες, τυποποιημένες εκθέσεις προόδου και το πλαίσιο δεικτών παραμένει ατελές. Οι προθεσμίες παρακολούθησης που ορίζονται στη ΕΣΚΕ Ρομά στις αρχικές δηλώσεις της κυβέρνησης έχουν ως επί το πλείστον παρέλθει χωρίς να έχουν επιτευχθεί πλήρως οι στόχοι, κυρίως λόγω ανεπαρκούς ικανότητας και ασαφών μηχανισμών επιβολής τόσο σε εθνικό όσο και σε δημοτικό επίπεδο. Η σχετική ιστοσελίδα της ΓΓΚΑΦ σχετικά με τον «Μηχανισμό Παρακολούθησης και Αξιολόγησης» δεν έχει περιεχόμενο.¹³

Στην πράξη, η παρακολούθηση βασίζεται σε σποραδική παρακολούθηση από την ΓΓΚΑΦ και μερική συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, χωρίς κεντρικό ή πλήρως διαφανή μηχανισμό για την παρακολούθηση της προόδου, τη μέτρηση του αντίκτυπου ή την επιβολή διορθωτικών μέτρων. Αξίζει να προβλεφθεί η επίδραση της σημαντικής επένδυσης στην εξωτερική ανάθεση μέρους της αποστολής της ΓΓΚΑΦ σε ιδιωτικούς φορείς στον τομέα αυτό.

Συνοπτικά, η δομή παρακολούθησης έχει περιγραφεί επίσημα, αλλά εξακολουθεί να είναι σε μεγάλο βαθμό ανεφάρμοστη. Αν και προβλέπονται διάφορες επιτροπές και όργανα στα αντίστοιχα έγγραφα πολιτικής και έχουν αρχίσει να λειτουργούν σε περιορισμένο βαθμό, οι προγραμματισμένες δραστηριότητες παρακολούθησης δεν έχουν ξεκινήσει με συστηματικό ή έγκαιρο τρόπο. Μέχρι να συσταθεί το Παρατηρητήριο και να θεσπιστούν σαφή πρωτόκολλα υποβολής εκθέσεων, η παρακολούθηση θα παραμείνει αποσπασματική και θα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την τοπική βούληση και τη συμβολή της κοινωνίας των πολιτών, αντί να λειτουργεί ως μια ισχυρή, κεντρική ρύθμιση.

Όπως προαναφέρθηκε (βλ. πλαίσιο κειμένου), το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας (μέσω της Εκτελεστικής Δομής για την χρηματοδότηση από την ΕΕ) έχει προκηρύξει διεθνή ανοικτό ηλεκτρονικό διαγωνισμό για εξειδικευμένες τεχνικές και υπηρεσίες επιχειρησιακής υποστήριξης με σκοπό την παρακολούθηση και την υλοποίηση της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης της Ελλάδας (2021-2027) και του ΕΣΚΠ (2021-2030). Με συνολική αξία σύμβασης 976 000 ευρώ, ο διαγωνισμός συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στο πλαίσιο του προγράμματος «Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνική συνοχή 2021-2027» και από εθνικούς

---

¹³ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων της Ελλάδας. (2025). *Μηχανισμός παρακολούθησης και αξιολόγησης της εθνικής στρατηγικής για τους Ρομά*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://egroma.gov.gr/category/plaisio-stratigikis-roma/mixanismos-parakolouthisis-aksiologisis/>

πόρους.¹⁴ Φαίνεται ότι η επένδυση αυτή θα βελτιώσει τη δομή παρακολούθησης και την αποτελεσματικότητα του ΕΣΚΠ. Παραμένει να δούμε πώς θα αποδώσει αυτή η εξωτερική ανάθεση αρμοδιοτήτων.

1.1.4. Συλλογή δεδομένων

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, οι ελληνικές αρχές έχουν επανειλημμένα προσπαθήσει να δημιουργήσουν ένα ισχυρό, πανελλαδικό σύστημα συλλογής δεδομένων για τις κοινότητες Ρομά. Οι πρώτες προσπάθειες χρονολογούνται από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν η Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Οικισμού (ΔΕΠΟΣ) επέβλεψε μία από τις πρώτες ευρείες χαρτογραφήσεις των λεγόμενων «τσιγγάνικων κοινοτήτων», εντοπίζοντας οικισμούς σε όλη τη χώρα και εξετάζοντας αν οι ομάδες αυτές ήταν μόνιμες ή περιπλανώμενες. Το 2000, το «Πανελλαδικό Διαδημοτικό Δίκτυο για την Υποστήριξη των Τσιγγάνων Ρομά Πολιτών» επιχείρησε μια παρόμοια εκστρατεία συλλογής δεδομένων, εστιάζοντας σε θέματα όπως η υγεία, η στέγαση και η εκπαίδευση σε ένα δείγμα δήμων. Μια περαιτέρω προσπάθεια το 2008 υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων εντόπισε περίπου 50.000 «μόνιμα εγκατεστημένους» Ρομά σε αναγνωρισμένους καταυλισμούς. Ωστόσο, τα δεδομένα αυτά εξακολουθούσαν να είναι περιορισμένα, καθώς εστίαζαν αποκλειστικά σε συγκεκριμένους «οικισμούς». Το 2017, το Υπουργείο συντόνισε μια πιο λεπτομερή άσκηση που κατέταξε 354 οικισμούς Ρομά σε έναν από τρεις «τύπους» με βάση την ποιότητα της στέγασης και τις υποδομές.

Όλες αυτές οι προσπάθειες χαρτογράφησης έπρεπε να λειτουργήσουν στο πλαίσιο του ευρύτερου ελληνικού συστήματος συλλογής δεδομένων, το οποίο δεν διερευνά την καταγωγή των Ρομά σε επίσημα μέσα όπως απογραφές ή διοικητικές βάσεις δεδομένων. Ως αποτέλεσμα, οι Ρομά δεν εμφανίζονται ως ξεχωριστή «εθνοτική» κατηγορία στις εθνικές στατιστικές. Οι διαδοχικές κυβερνήσεις έχουν δηλώσει ρητά ότι η συλλογή δεδομένων σχετικά με την εθνοτική καταγωγή έρχεται σε σύγκρουση με την προστασία της ιδιωτικής ζωής και την ελληνική νομοθεσία, με αποτέλεσμα να υιοθετηθεί μια προσέγγιση που έχει χαρακτηριστεί «αποεθνοτικοποιημένη». Αντί να καλούν τα άτομα να αυτοπροσδιοριστούν, οι ελληνικές αρχές βασίζονται σε έμμεσα δεδομένα, όπως ο αριθμός των ατόμων που επωφελούνται από προγράμματα που απευθύνονται στους Ρομά στον τομέα της στέγασης ή της εκπαίδευσης, ή ο αριθμός των ατόμων που ζουν σε γνωστές «περιοχές Ρομά». Αυτό σημαίνει ότι τα επίσημα στοιχεία για τους Ρομά είναι εγγενώς μερικά, καθώς προέρχονται από τοπικές πληροφορίες ή αρχεία προγραμμάτων. Στην πράξη, κανένας κρατικός φορέας δεν ρωτά συστηματικά «Είστε Ρομά;» και δεν το περιλαμβάνει σε μόνιμη βάση δεδομένων.

Λόγω αυτής της πολιτικής, οι Ρομά συχνά παραμένουν στατιστικά αόρατοι. Η απογραφή δεν περιλαμβάνει πεδίο εθνικότητας, επομένως είναι αδύνατο να παραχθεί μια αναλυτική εθνική καταμέτρηση με βάση την αυτοπροσδιορισμό. Αντ' αυτού, οι χαρτογραφήσεις μεγάλης κλίμακας βασίζονται στους δήμους για την εκτίμηση του αριθμού των οικογενειών σε συγκεκριμένες περιοχές ή σε εξειδικευμένες έρευνες που διεξάγονται από ΟΚΠ ή διεθνείς οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA). Η προσέγγιση αυτή δημιουργεί ένα μωσαϊκό μερικών δεδομένων, αφήνοντας σημαντικά κενά και καθιστώντας δύσκολη τη σύγκριση διαφορετικών πηγών. Οι ίδιες οι ελληνικές αρχές βασίζονται σε ειδικές ασκήσεις, με πιο πρόσφατη την «Καταγραφή των Ρομά οικισμών και πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο» του 2021, στην οποία το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων έστειλε τυποποιημένα ερωτηματολόγια και στις 332 δήμους και τους ζήτησε να σημειώσουν πόσοι Ρομά πιστεύουν ότι ζουν σε καταυλισμούς, γειτονιές ή διάσπαρτοι μεταξύ του γενικού πληθυσμού.

Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του 2021, οι αρχές ταξινόμησαν τις περιοχές ως Τύπου I (σοβαρή στέρση, χωρίς βασικές υποδομές), Τύπου II (μικτή δόμηση, μερικές υποδομές) ή Τύπου III (σταθερή στέγαση, συνήθως εντός του πολεοδομικού σχεδίου). Δεδομένου ότι πολλοί Ρομά δεν ζουν πλέον σε καταυλισμούς, στα ερωτηματολόγια προστέθηκε η κατηγορία «Διάσπαρτα-Scattered» για να καταγραφούν τα άτομα ή οι οικογένειες που ζουν σε κανονικές κατοικίες σε ολόκληρο τον δήμο. Οι απαντήσεις ήταν άνισες: 142 δήμοι ανέφεραν ότι βρήκαν Ρομά, 122 απάντησαν ότι δεν είχαν Ρομά και 65 δεν απάντησαν. Με βάση τις πληροφορίες που υποβλήθηκαν, η κυβέρνηση εκτίμησε ότι υπάρχουν 117.495 μόνιμοι Ρομά κάτοικοι, που αντιπροσωπεύουν περίπου το 1,13% του συνολικού πληθυσμού. Ωστόσο, όπως και σε προηγούμενες χαρτογραφήσεις, οι δήμοι είτε πραγματοποίησαν

¹⁴ Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. (2025). Έγκριση του Σχεδίου Δράσης για την Υλοποίηση της Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά για την περίοδο 2021-2030. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://diavgeia.gov.gr/decision/view/6%CE%930846%CE%9D%CE%9B2%CE%91-%CE%A3%CE%A3%CE%A4>

επιτόπιες επισκέψεις (με τοπικούς κοινωνικούς λειτουργούς ή προσωπικό των *Κέντρων Κοινότητας*), είτε χρησιμοποιήσαν τα διοικητικά τους αρχεία, είτε συνδύασαν και τις δύο μεθόδους. Δεν υπήρχε ενιαία απαίτηση για τη διεξαγωγή τυποποιημένης επιτόπιας έρευνας. Ορισμένες τοπικές αρχές παρείχαν ακριβείς αριθμούς, ενώ άλλες παρείχαν μόνο κατά προσέγγιση εύρη ή τον αριθμό των οικογενειών Ρομά, οι οποίοι μετατράπηκαν σε συνολικούς πληθυσμούς με βάση την υπόθεση ενός μέσου όρου πέντε ατόμων ανά οικογένεια. Κατ' αρχήν, όλα αυτά παραμένουν «αποθηκευμένα», καθώς το τοπικό προσωπικό πρέπει να συμπεράνει ποιοί είναι Ρομά με βάση την περιοχή ή τη χρήση του προγράμματος, και όχι με βάση ρητή αυτοδήλωση.

Η προσέγγιση αυτή έχει από καιρό επικριθεί από διεθνείς παρατηρητές. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), για παράδειγμα, έχει επανειλημμένα δηλώσει ότι η Ελλάδα πρέπει να συλλέγει λεπτομερείς κοινωνικοοικονομικές πληροφορίες ανά εθνικότητα, ώστε οι δημόσιοι φορείς να μπορούν να προσδιορίσουν εάν οι μειονοτικές πληθυσμιακές ομάδες, όπως οι Ρομά, έχουν ίση πρόσβαση στην υγεία, την εκπαίδευση, τη στέγαση και την απασχόληση. Στις αναθεωρήσεις του 2016 και 2024, η CERD τόνισε ότι η απουσία τέτοιων στατιστικών καθιστά αδύνατη την αξιολόγηση των πολιτικών κατά των διακρίσεων ή τη μέτρηση οποιασδήποτε προόδου. Χωρίς επίσημα, αυτοπροσδιοριζόμενα εθνικά δεδομένα, ένα ευρύ φάσμα κοινοτήτων Ρομά παραμένει αόρατο στους συνολικούς δείκτες για τη φτώχεια, την ανεργία, την παιδική πρόνοια ή άλλους τομείς. Η CERD έχει υποστηρίξει ρητά ότι εάν οι αρχές δεν ρωτούν ποτέ για την εθνικότητα, δεν μπορούν να ενημερώσουν τα δεδομένα τους ή να σχεδιάσουν παρεμβάσεις που αντιμετωπίζουν επαρκώς τις ανισότητες.

Εκτός από τις επίσημες χαρτογραφήσεις, η Ελλάδα επωφελείται επίσης από εναλλακτικές πηγές. Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA) διεξάγει δειγματοληπτικές έρευνες (για παράδειγμα, το 2016 και το 2021) στις οποίες οι Ρομά μπορούν να παρέχουν εθελοντικά πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες στέγασης, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο και τις εμπειρίες διακρίσεων. Τα ευρήματα του FRA δείχνουν συχνά υψηλότερα ποσοστά φτώχειας και πιο δεινές συνθήκες από ό,τι οι χαρτογραφήσεις της ελληνικής κυβέρνησης, εν μέρει επειδή ο FRA επιχειρεί μια αυτοπροσδιοριζόμενη ταυτοποίηση με βάση τα δικαιώματα στα δείγματά του. Ομοίως, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, όπως η UNICEF και τοπικές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, καλύπτουν ορισμένα κενά γνώσης, αλλά η κάλυψή τους περιορίζεται σε συγκεκριμένες περιοχές ή θεματικές μελέτες. Σε όλες τις περιπτώσεις, τα δεδομένα αυτά παραμένουν εκτός του επίσημου εθνικού στατιστικού συστήματος και δεν ενσωματώνονται σε καμία συνεχή διαδικασία που θα επέτρεπε στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να παρακολουθούν τις ετήσιες αλλαγές ή την πρόοδο.

Το αποτέλεσμα είναι ότι η χάραξη πολιτικής στην Ελλάδα στερείται ολοκληρωμένων μετρήσεων για τους Ρομά. Η κυβέρνηση μπορεί να επικαλεστεί εκτιμήσεις για τον συνολικό πληθυσμό των Ρομά (τον οποίο τοποθετεί γύρω στους 117.000). Ωστόσο, δεν διαθέτει συνεχή ανάλυση με βάση τα εθνικά δεδομένα για, για παράδειγμα, για τα επιδόματα ανεργίας, τα ποσοστά σχολικής διαρροής ή τις υπηρεσίες υγείας. Τα δημοτικά κοινωνικά προγράμματα μπορεί να γνωρίζουν πόσες οικογένειες σε έναν συγκεκριμένο οικισμό λαμβάνουν επιδότηση στέγασης, αλλά δεν μπορούν να επιβεβαιώσουν πόσες επιλέξιμες οικογένειες ενδέχεται να έχουν παραλειφθεί. Οι εκθέσεις των ΟΚΠ επισημαίνουν επίσης ότι μεγάλος αριθμός Ρομά ζει χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα ή δεν διαθέτει προσωπικά έγγραφα. Ωστόσο, τα ζητήματα αυτά σπάνια εμφανίζονται στα εθνικά στοιχεία, επειδή οι στατιστικές αρχές δεν κατατάσσουν τους ανθρώπους ως Ρομά. Αυτό δημιουργεί τόσο ένα πρακτικό εμπόδιο στην κατανομή των πόρων – οι Ρομά ενδέχεται να λαμβάνουν λιγότερα ειδικά κονδύλια από ό,τι χρειάζονται – όσο και ένα εννοιολογικό πρόβλημα για τον σχεδιασμό ή την αξιολόγηση οποιασδήποτε εθνικής στρατηγικής ένταξης των Ρομά.

Οργανισμοί που παρακολουθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως ο ΟΗΕ, έχουν επανειλημμένα υπογραμμίσει ότι αυτές οι ελλείψεις δεδομένων υπονομεύουν τις προσπάθειες για την ευθύνη της κυβέρνησης στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Η πρόοδος σε στόχους όπως η σχολική εγγραφή ή η μείωση της παιδικής εργασίας δεν μπορεί να μετρηθεί αν δεν υπάρχουν βασικά δεδομένα ή δεδομένα παρακολούθησης ειδικά για τις κοινότητες Ρομά. Η χαρτογράφηση του Υπουργείου για το 2021, για παράδειγμα, υπογραμμίζει ότι πολλές περιοχές δεν έχουν επαρκή πρόσβαση σε νερό και αποχέτευση. Ωστόσο, τα δεδομένα εξακολουθούν να συνδέονται με *ad hoc* δημοτικές έρευνες και δεν ενσωματώνονται σε ένα εθνικό πλαίσιο. Ακόμη και αυτή η άσκηση διαπίστωσε ότι πολλοί δήμοι είτε αρνήθηκαν να συμμετάσχουν είτε έδωσαν ελλιπείς απαντήσεις. Εν τω μεταξύ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΑΔ) έχουν επίσης ζητήσει την πιο συνεπή χρήση της αυτοπροσδιορισμού στις στατιστικές έρευνες, ώστε τα αποτελέσματα να ευθυγραμμίζονται με

τα πρότυπα της ΕΕ για τα δεδομένα ισότητας και να αντικατοπτρίζουν καλύτερα την πραγματική κατάσταση των ευάλωτων ομάδων.

Διεθνείς παρατηρητές, ιδίως η CERD, έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η άρνηση της Ελλάδας να ενσωματώσει ένα εθνικό ερώτημα στα επίσημα μέσα ή να υιοθετήσει μια προσέγγιση αυτοπροσδιορισμού αποτελεί σοβαρή έλλειψη. Χωρίς αξιόπιστα και τακτικά δεδομένα, οι στοχευμένες παρεμβάσεις για τους Ρομά κινδυνεύουν να μην χρηματοδοτηθούν επαρκώς ή να μην παρακολουθούνται, και το κράτος στερείται της βάσης τεκμηρίωσης που απαιτείται για την εκπλήρωση των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών και διεθνών πλαισίων κατά των διακρίσεων. Η εισαγωγή της προαιρετικής εθνικής αυτοπροσδιορισμού με κατάλληλες εγγυήσεις προστασίας της ιδιωτικής ζωής θα επέτρεπε τη διαφανή, βασισμένη στα δικαιώματα συλλογή δεδομένων, θα έδινε πραγματική ορατότητα στις κοινότητες Ρομά και θα διευκόλυνε την αξιολόγηση του κατά πόσον επωφελούνται πραγματικά από τις πολιτικές κοινωνικής ένταξης με έγκαιρο και δίκαιο τρόπο.

Τέλος, η μέθοδος που βασίζεται στην τοποθεσία οδηγεί σε μια εγγενή εσφαλμένη εκτίμηση του πραγματικού πληθυσμού των Ρομά και, με αυτόν τον τρόπο, αντανάκλα μια μορφή αντιτσιγγανισμού. Επειδή το κράτος βασίζεται στην εξωτερική επισήμανση από μη Ρομά – οι οποίοι γενικά υποθέτουν ότι οι «πραγματικοί» Ρομά πρέπει να ζουν σε διαχωρισμένους καταυλισμούς ή σε ορατά φτωχά θύλακες – μόνο εκείνοι που ζουν σε «γκέτο» καταμετρώνται. Εν τω μεταξύ, οι Ρομά που κατοικούν αλλού ή των οποίων οι συνθήκες διαβίωσης δεν ταιριάζουν με το δημοφιλές στερεότυπο παραμένουν παραγνωρισμένοι. Το αποτέλεσμα είναι μια υποεκτίμηση που όχι μόνο ελαχιστοποιεί την πραγματική έκταση και ποικιλομορφία της κοινότητας, αλλά και διαιωνίζει τις στιγματιστικές υποθέσεις σχετικά με το ποιος «πληροί τις προϋποθέσεις» για να θεωρηθεί Ρομά, ενισχύοντας αντί να καταργεί τις προκαταλήψεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με τη συλλογή δεδομένων συζητούνται τακτικά στις συνεδριάσεις της Κυβερνητικής Επιτροπής για τους Ρομά (για παράδειγμα, στις 18 Δεκεμβρίου 2024) και της Συμβουλευτικής Επιτροπής (18 Ιουλίου 2024).

1.2. Συνέργεια του ΕΣΚΕ Ρομά με εγχώριες και κοινοτικές δράσεις

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη έκθεση RCM,¹⁵, η ΕΣΚΕ Ρομά αποτελεί σημαντική βελτίωση σε σχέση με τις προηγούμενες εθνικές στρατηγικές σε διάφορους βασικούς τομείς. Περιλαμβάνει πιο λεπτομερή μέτρα και επιχειρεί να δημιουργήσει πιο ισχυρές συνέργειες με τα σχετικά προγράμματα που υλοποιούνται από τα αρμόδια υπουργεία και άλλους κρατικούς φορείς.

Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο της ΓΓΚΑΚΦ, δεν υπάρχει καθορισμένο σημείο επαφής σε κάθε υπουργείο για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή των Ρομά. Ο συντονισμός και η συνέργεια θα πρέπει να επιτευχθούν μέσω της Κυβερνητικής Επιτροπής για τους Ρομά και της Συμβουλευτικής Επιτροπής για τους Ρομά.

1.2.1. Συμπληρωματικές πολιτικές

Η υλοποίηση του ΕΣΚΕ Ρομά βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε γενικές πολιτικές, άλλες στρατηγικές και τα σχέδια δράσης τους. Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχει έλλειψη συντονισμού, ήδη από τη φάση της σύλληψης της ιδέας, καθώς τα αρμόδια υπουργεία έχουν ήδη υιοθετήσει τις προτεραιότητές τους (και έχουν διαθέσει χρηματοδότηση) πριν από την έγκριση του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, εμποδίζοντας έτσι αποτελεσματικά η ΕΣΚΕ Ρομά έχει αντίκτυπο στις πολιτικές και τα μέτρα που απευθύνονται στους Ρομά. Αντίθετα, η ΕΣΚΕ Ρομά συγκεντρώνει τα βασικά μέτρα και τα μέτρα που αφορούν τους Ρομά. Ωστόσο, το γεγονός ότι, στο πλαίσιο της ΕΣΚΕ Ρομά, η ΓΓΚΑΚΦ όσον αφορά ορισμένα μέτρα, είναι ο φορέας υλοποίησης (δηλαδή ο φορέας που είναι επιφορτισμένος με την υλοποίηση των σχετικών μέτρων) αποτελεί ένα θετικό βήμα, καθώς αυτό σημαίνει ότι τα ζητήματα που αφορούν τους Ρομά θα αντικατοπτρίζονται επαρκώς στα μέτρα αυτά.

Επί του παρόντος, δεν υπάρχει ουσιαστικός συντονισμός ή επιχειρησιακός μηχανισμός για την ενσωμάτωση των ζητημάτων που αφορούν τους Ρομά στις γενικές πολιτικές (ή τουλάχιστον δεν είναι γνωστός στο κοινό). Επιπλέον, οι αναφορές στις προτεραιότητες των Ρομά στις επίσημες τομεακές στρατηγικές ή στα έγγραφα πολιτικής είναι

¹⁵ Roma Civil Monitor. (2023). *Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Ελλάδα*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο. Διαθέσιμο στα αγγλικά και τα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://www.romacivilmonitoring.eu/countries/greece/>

σχεδόν ανύπαρκτες, γεγονός που υπονομεύει περαιτέρω τις προσπάθειες για την «ενσωμάτωση» της ένταξης των Ρομά σε βασικούς τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η απασχόληση, η στέγαση και η μη διάκριση.

Ο διυπουργικός φορέας που συγκαλείται για να παρακολουθεί ή να αξιολογεί τα αποτελέσματα που αφορούν τους Ρομά είναι η Κυβερνητική Επιτροπή για την Ένταξη των Ρομά, η οποία βρίσκεται στο επίπεδο των Γενικών Γραμματέων των υπουργείων, και δεν έχουν προκύψει ή δεν είναι γνωστά στο κοινό συγκεκριμένα αποτελέσματα. Ούτε υπάρχουν επίσημες απαιτήσεις που να υποχρεώνουν τα αρμόδια υπουργεία να ενσωματώσουν στα προγράμματά τους συγκεκριμένα κριτήρια αναφοράς ή προσαρμογές για τους Ρομά. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι οι ρητορικές δεσμεύσεις για τη διατομεακή ένταξη των Ρομά δεν μεταφράζονται σε συγκεκριμένες, μετρήσιμες δράσεις. Η έλλειψη τόσο ρητών αναφορών σε πολιτικές όσο και θεσμοθετημένου συντονισμού – μέσω επιτροπών ή υποχρεωτικών διαβουλεύσεων – στερεί από τα υπουργεία σαφή ώθηση ή καθοδήγηση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των Ρομά. Κατά συνέπεια, η διαρθρωτική αόρατοτητα των κοινοτήτων Ρομά στον σχεδιασμό των γενικών πολιτικών παραμένει σημαντικό εμπόδιο για την επίτευξη των στόχων που περιγράφονται στο ΕΣΑΑ.

1.2.2. Ευθυγράμμιση με τις δράσεις της ΕΕ

Το ελληνικό σχέδιο ανθεκτικότητας και ανάκαμψης (RRP) «Ελλάδα 2.0» έχει συμβάλει στην υλοποίηση του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, καθώς περιλαμβάνει ένα μέτρο αφιερωμένο στους Ρομά με τίτλο «Κοινωνική επανένταξη των πιο ευάλωτων ομάδων Ρομά», με διατεθέν προϋπολογισμό 3,8 εκατομμυρίων ευρώ. Η πρωτοβουλία αυτή, η οποία υλοποιείται από τη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), καλύπτει τις περιφέρειες της Αττικής, της Θεσσαλίας και της Κεντρικής Μακεδονίας. Έχει σχεδιαστεί για να ενισχύσει την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των κοινοτήτων Ρομά, ιδίως εκείνων που αντιμετωπίζουν αυξημένη ευαλωτότητα.

Βασικό στοιχείο του προγράμματος είναι η κατάρτιση και η επαγγελματική αποκατάσταση νέων Ρομά ηλικίας 15 ετών και άνω. Συνολικά, 477 συμμετέχοντες (159 σε κάθε έναν από τους τρεις κύκλους) θα λάβουν 145 ώρες εξειδικευμένης κατάρτισης, η οποία θα ολοκληρωθεί με εξετάσεις πιστοποίησης, ακολουθούμενες από έξι μήνες επιδοτούμενης απασχόλησης. Η προσέγγιση αυτή αποσκοπεί να εξασφαλίσει ότι οι συμμετέχοντες όχι μόνο θα αποκτήσουν νέες δεξιότητες, αλλά θα έχουν και δομημένες ευκαιρίες να τις εφαρμόσουν σε πραγματικές συνθήκες εργασίας.

Το πρόγραμμα υποστηρίζει ότι, μέσω διαβουλεύσεων με οργανώσεις της κοινότητας των Ρομά, οι τομείς επαγγελματικής κατάρτισης του προγράμματος – που κυμαίνονται από το προσωπικό εστίασης (σερβιτόροι) έως τους μηχανικούς αυτοκινήτων – επιλέχθηκαν προσεκτικά ώστε να ανταποκρίνονται τόσο στις ανάγκες της κοινότητας όσο και στις εξελισσόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Με την ενσωμάτωση πρακτικής κατάρτισης, πιστοποίησης και εμπειρίας στο χώρο εργασίας, το πρόγραμμα στοχεύει στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας, στην προώθηση της μακροπρόθεσμης συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό και, τελικά, στη συμβολή σε μια πιο συμπεριληπτική και ανθεκτική κοινωνία.

Επί του παρόντος, το έργο αναμένει την έκδοση της σχετικής υπουργικής απόφασης (ΚΥΑ) για να ξεκινήσει η υλοποίησή του.¹⁶ Δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με τη διάρκεια του προγράμματος.

1.2.3. Αντιμετώπιση των ανησυχιών προηγούμενων αξιολογήσεων

Όπως επισημάνθηκε στην προηγούμενη έκθεσή μας για το RCM 2022, η ΕΣΚΕ Ρομά παρέχει μόνο περιορισμένες πληροφορίες σχετικά με τις προσπάθειες της ΓΓΚΑΦ για την ενίσχυση του συντονισμού και τη δημιουργία συνεργιών με άλλες εθνικές στρατηγικές. Επιπλέον, το πλαίσιο δεν δίνει επαρκή έμφαση στον ρόλο των τοπικών αρχών στην ανάπτυξη και την υλοποίηση τοπικών σχεδίων δράσης για την ένταξη των Ρομά. Η έκθεση επισημαίνει ότι, ενώ η ΕΣΚΕ Ρομά αναγνωρίζει την περιορισμένη ικανότητα των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά, τα μέτρα που προτείνονται για την ενίσχυση των ικανοτήτων τους στερούνται της απαραίτητης φιλοδοξίας. Επιπλέον, η έκθεση αναφέρει ότι η ΕΣΚΕ Ρομά αναγνωρίζει τις υφιστάμενες ελλείψεις στον συντονισμό μεταξύ της ΓΓΚΑΦ και των διαφόρων αρμόδιων υπουργείων, αλλά δεν παρουσιάζει ένα ολοκληρωμένο σύνολο μέτρων για

---

¹⁶ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2024). *Επίσημη απάντηση στην κοινοβουλευτική ερώτηση αριθ. 6746/13-09-2024*, Αθήνα. Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/12729702.pdf>

την αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων συντονισμού. Η Εθνική Πλατφόρμα για τους Ρομά θα μπορούσε ενδεχομένως να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διευκόλυνση του διαλόγου μεταξύ των αρμόδιων υπουργείων και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, βελτιώνοντας έτσι τις προσπάθειες συντονισμού και συνεργασίας που αποσκοπούν στην προώθηση της ένταξης των Ρομά. Ωστόσο, αυτό δεν είναι ακόμη ορατό.

Στην πιο πρόσφατη αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από το 2024,¹⁷ η Ελλάδα αναφέρεται ως ένα από τα 15 κράτη μέλη που ενίσχυσαν τον ρόλο των Εθνικών Σημείων Επαφής για τους Ρομά (π.χ. με την αύξηση του προσωπικού τους ή την αύξηση του διατιθέμενου προϋπολογισμού) και ως ένα από τα 12 κράτη μέλη όπου τα ΕΣΕΡ συμμετέχουν ως πλήρη μέλη σε επιτροπές παρακολούθησης για προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ.¹⁸ Ωστόσο, αυτό δεν συνάδει με τα ευρήματά μας, καθώς η ΓΓΚΑΚΦ παραμένει υποστελεχωμένο – τώρα ακόμη περισσότερο λόγω της διακοπής της λειτουργίας της ειδικής ομάδας για τις επιχορηγήσεις του ΕΟΧ/Νορβηγίας. Αν και οι εμπειρογνώμονες της εν λόγω ειδικής ομάδας δεν ήταν επίσημα μέλη του προσωπικού της ΓΓΚΑΚΦ, μπορούσαν να θεωρηθούν ως τέτοια, τουλάχιστον προσωρινά, καθώς ενίσχυσαν τους ανθρώπινους πόρους του σημείου επαφής.

Η Ελλάδα επισημαίνεται επίσης στην έκθεση της ΕΚ για την ορθή πρακτική της σύστασης μιας κυβερνητικής επιτροπής για την κοινωνική ένταξη των Ρομά, με στόχο τον στρατηγικό σχεδιασμό, τη συστηματική παρακολούθηση και την αξιολόγηση του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, στο πλαίσιο των προσπαθειών για την αύξηση της αποτελεσματικότητας του συντονισμού όλων των εμπλεκόμενων υπουργείων και φορέων της κεντρικής κυβέρνησης για την υλοποίηση μέτρων προώθησης της κοινωνικής ένταξης των Ρομά.¹⁹ Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τονίζουμε ότι, παρά τη δημιουργία μιας νέας δομής, η τόσο αναγκαία αποτελεσματικότητα στον συντονισμό της υλοποίησης του ΕΣΠΔ δεν είναι ακόμη ορατή.

1.3. Συμμετοχή των Ρομά στην υλοποίηση και την παρακολούθηση

1.3.1. Συμμετοχή των ΟΚΠ των Ρομά στην υλοποίηση

Σύμφωνα με την Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΔΑ), η στρατηγική δεν διευκολύνει ούτε εξασφαλίζει την ουσιαστική συμμετοχή των Ελλήνων Ρομά μέσω των εκπροσώπων τους, εμποδίζοντας έτσι την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προκλήσεων και των αναγκών των Ρομά. Επί του παρόντος, εκτός από το Φόρουμ των Ρομά, δεν υπάρχει συμμετοχή των Ρομά στην υλοποίηση της ΕΣΚΕ. Καμία οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά δεν λαμβάνει δημόσια χρηματοδότηση, ούτε πραγματοποιεί καμία από τις προγραμματισμένες δραστηριότητες της ΕΣΚΕ, είτε σε τοπικό είτε σε εθνικό επίπεδο. Αν και δεν σχετίζεται ρητά με την υλοποίηση της ΕΣΚΕ, κατά την περίοδο 2022-2024 υπήρχε ένα πρόγραμμα μικρών επιχορηγήσεων που χρηματοδοτήθηκε από τις επιχορηγήσεις του ΕΟΧ/Νορβηγίας και διαχειρίστηκε η ΓΓΚΑΚΦ («Ενδυνάμωση των γυναικών και των νέων Ρομά» του προγράμματος «Κοινωνική ένταξη και ενδυνάμωση των Ρομά»)²⁰ Κύριοι

¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών πλαισίων για τους Ρομά υπό το πρίσμα του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά και της σύστασης του Συμβουλίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (COM(2024) 422 τελικό). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0422>

¹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Έκθεση σχετικά με την υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών πλαισίων για τους Ρομά υπό το πρίσμα του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά και της σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (COM(2024) 422 τελικό), 25 Σεπτεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3zcbt3ju>

¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Έκθεση σχετικά με την υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών πλαισίων για τους Ρομά υπό το πρίσμα του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά και της σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (COM(2024) 422 τελικό), 25 Σεπτεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3zcbt3ju>

²⁰ Πρόγραμμα επιχορηγήσεων ΕΟΧ. (2022). Πρόγραμμα μικρών επιχορηγήσεων 1: Ενδυνάμωση των γυναικών και των νέων Ρομά στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Κοινωνική ένταξη και ενδυνάμωση των Ρομά» (πρόσκληση δημοσίευσης 15 Ιουλίου 2022, παράταση έως 31 Οκτωβρίου 2022). Αυτή η πηγή χρηματοδότησης είχε ως στόχο να υποστηρίξει τρεις κατηγορίες δραστηριοτήτων που εστίαζαν στην ευαισθητοποίηση, την ενδυνάμωση των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, με στόχο τις γυναίκες και τους νέους σε περιοχές με υψηλό

δικαιούχοι σε αυτά τα έργα ήταν ΜΚΟ και φορείς που δεν ανήκαν στη φυλή των Ρομά, με μόνο λίγες ΜΚΟ Ρομά να συμμετέχουν ως εταίροι, εκτός από την «Ρομά χωρίς Σύνορα», η οποία ηγήθηκε ενός έργου για τη συμμετοχή παιδιών Ρομά σε καλοκαιρινές κατασκηνώσεις.

Η σημαντικότερη εξέλιξη όσον αφορά τη συμμετοχή των ΟΚΠ των Ρομά στην υλοποίηση του ΕΣΠΚ είναι η σύσταση του Φόρουμ των Ρομά. Το Φόρουμ συστάθηκε με σημαντική καθυστέρηση, στις 8 Ιουλίου 2024, δύο χρόνια μετά την έγκριση της ΕΣΚΕ. Το Φόρουμ Ρομά έχει ως στόχο να ενισχύσει τη συμμετοχή των Ρομά στην ανάπτυξη πολιτικών που σχετίζονται με την κοινωνική ένταξη, να ευαισθητοποιήσει το κοινό, να προωθήσει την αποδοχή και να εξασφαλίσει την ίση μεταχείριση. Το Φόρουμ, το οποίο έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα, διατυπώνει προτάσεις προς τη Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας, καθώς και προς κυβερνητικούς φορείς και τη Συμβουλευτική Επιτροπή για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά. Στη συνεδρίαση συμμετείχαν εκπρόσωποι οργανώσεων Ρομά, μεταξύ των οποίων και η Πανελλαδική Συνομοσπονδία Ελλήνων Ρομά «ΕΛΛΑΝ ΠΑΣΣΕ». Δεν είναι σαφές εάν η εκπροσώπηση των Ρομά ανταποκρίνεται συνεχώς στις κυβερνητικές δράσεις.

Η πρωτοβουλία αυτή χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Πολίτες, Ισότητα, Δικαιώματα και Αξίες» (CERV) 2021-2027 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο του έργου «Ανάπτυξη της Εθνικής Πλατφόρμας Διαβούλευσης και Διαλόγου για Θέματα Ρομά» του Εθνικού Σημείου Επαφής για τους Ρομά (RomaPlatformEL, αριθμός επιχορήγησης 101095343). Το Φόρουμ υποστηρίζει τη Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογενειακών Υποθέσεων στο ρόλο της ως Εθνικού Σημείου Επαφής της ΕΕ για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, η πολιτική του επικεντρώνεται στην αξιοποίηση των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ μέσω του σχεδιασμού και της υλοποίησης συστημικών δράσεων για την ενίσχυση της κοινωνικής ενδυνάμωσης και ένταξης των Ρομά πολιτών.

1.3.2. Ρομά σε δημόσιους φορείς που εφαρμόζουν την ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030

Δεν υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με την άμεση συμμετοχή των Ρομά σε δημόσιους φορείς που εφαρμόζουν η ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Δύο νεαροί Ρομά ασκούμενοι συμμετείχαν σε εξάμηνη πρακτική άσκηση στη ΓΓΚΑΚΦ το 2022-2023 στο πλαίσιο της Roma Platform 2020.

1.3.3. Συμμετοχή των Ρομά στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση

Δεν υπάρχει εμφανής συμμετοχή των ΟΚΠ, των ακτιβιστών, των κοινοτήτων και των ατόμων Ρομά στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Το νεοσύστατο Φόρουμ Ρομά, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν έχει ακόμη διορθώσει αυτό το ζήτημα.

1.3.4. Συμβολή της Εθνικής Πλατφόρμας Ρομά στην υλοποίηση της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030

Στο πλαίσιο του προηγούμενου έργου «Πλατφόρμα Ρομά 2020» (αριθμός επιχορήγησης 101008467), που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ολοκληρώθηκε στις 31 Μαΐου 2023, πραγματοποιήθηκε χαρτογράφηση σε εθνικό επίπεδο των θεσμών και των υπηρεσιών που είναι διαθέσιμες στον πληθυσμό των Ρομά.²¹ Η προσπάθεια αυτή εντόπισε επίσης τους βασικούς ενδιαφερόμενους φορείς των οποίων το έργο υποστηρίζει την κοινωνική ένταξη των κοινοτήτων Ρομά. Ο κύριος στόχος αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η ανάπτυξη ενός εργαλείου αξιολόγησης που θα επέτρεπε στοχευμένες παρεμβάσεις σύμφωνα με το νέο ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030. Μέσω του εργαλείου χαρτογράφησης, σύμφωνα με η ΓΓΚΑΚΦ, οι χρήστες μπορούν να εντοπίσουν όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς που συμπλήρωσαν το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, συμπεριλαμβανομένων των στοιχείων επικοινωνίας τους, των υπηρεσιών και των δράσεων που

πληθυσμό Ρομά σε όλη την Ελλάδα. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://eeagrants-roma.gr/index.php/en/calls/52-small-grant-scheme-1-empowerment-of-roma-women-and-youth-of-the-social-inclusion-and-empowerment-of-roma-programme>

²¹ Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. (2020). *Χαρτογράφηση ενδιαφερόμενων μερών – Πρόγραμμα Roma Platform 2020 (WP2)*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://egroma.gov.gr/stakeholders-mapping-roma-platform-2020-project-wp2/>

προσφέρουν, καθώς και των τομέων στους οποίους δραστηριοποιούνται. Το εργαλείο επιτρέπει επίσης στους χρήστες να ανακαλύψουν παραδείγματα καλών πρακτικών που εφαρμόζονται.

Σύμφωνα με η ΓΓΚΑΚΦ, όλα τα δεδομένα διατηρούνται σε μια ψηφιακή βάση δεδομένων, κατηγοριοποιημένα ανά τύπο οργανισμού και ανά φύση των παρεχόμενων υπηρεσιών.²² Ωστόσο, στις 13 Ιουλίου 2025, οι συντάκτες της παρούσας έκθεσης δεν μπόρεσαν να έχουν πρόσβαση στον εν λόγω ιστότοπο, ο οποίος δεν φαίνεται να λειτουργεί.

Μια άλλη πρωτοβουλία στο πλαίσιο της Πλατφόρμας Ρομά 2020 ήταν μια υβριδική εκπαίδευση, όπου οι Ρομά συμμετέχοντες και εκπαιδευόμενοι είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν για την Πλατφόρμα Ρομά 2020, την προετοιμασία του νέου ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, τον προϋπολογισμό και άλλες σχετικές στρατηγικές. Τη δεύτερη ημέρα της κατάρτισης, οι νέοι Ρομά, με την υποστήριξη και την τεχνική βοήθεια εκπροσώπων των ομάδων της ειδικής ομάδας για την ένταξη και την ενδυνάμωση των Ρομά, είχαν την ευκαιρία, μέσω διαδραστικού συμμετοχικού στρατηγικού σχεδιασμού, να συντάξουν προτάσεις πολιτικής, τις οποίες παρουσίασαν στη ΓΓΚΑΚΦ. Μεταξύ των στόχων της Πλατφόρμας Ρομά 2020 είναι η επιλογή δύο νέων Ρομά εκπαιδευομένων για πρακτική άσκηση στη ΓΓΚΑΚΦ.²³

Σύμφωνα με την επίσημη περιγραφή του έργου που δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Πλατφόρμα Ρομά της Ελλάδας έχει ως στόχο να διευκολύνει τον δημόσιο διάλογο και τη συνεργασία για την ενίσχυση της παρακολούθησης και της υλοποίησης του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, δημιουργώντας και ενισχύοντας παράλληλα μια εθνική πλατφόρμα όπου οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και οι εκπρόσωποι των Ρομά - συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των νέων - μπορούν να συμβάλουν ενεργά στην επίτευξη των στόχων του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Επιπλέον, υπόσχεται να ενισχύσει την εκπροσώπηση των Ρομά στους επιχειρησιακούς μηχανισμούς, διασφαλίζοντας ότι οι εκλεγμένοι αξιωματούχοι, οι ακτιβιστές και οι επιχειρηματίες επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων, και να προωθήσει μια ολιστική προσέγγιση για την ένταξή τους στον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό τομέα.

Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα του έργου πρέπει να εξεταστεί στο εγγύς μέλλον. Όπως αποδεικνύει η πρόσφατη σύναψη σύμβασης με ιδιωτική εταιρεία, το πρόγραμμα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε εξωτερικούς συμβούλους για κρίσιμες εργασίες, όπως η συλλογή δεδομένων και η ανάπτυξη δεικτών με βάση τη FRA, η αξιολόγηση της προόδου και οι συστάσεις πολιτικής, γεγονός που εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ικανότητα και τη δέσμευση της ΓΓΚΑΚΦ να αναπτύξει την εμπειρογνώμοσύνη του. Αν και αυτές οι εξωτερικές συμβάσεις μπορεί να προσφέρουν πολύτιμες αναλύσεις, ενέχουν επίσης τον κίνδυνο να αποδυναμώσουν τη διαυπουργική συνεργασία, παρακάμπτοντας τον ρόλο της δημόσιας διοίκησης.

Σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο, αυτές οι ευθύνες θα ενσωματώνονταν σε μια συνεκτική εσωτερική προσπάθεια, υποστηριζόμενη από ισχυρότερη ανταλλαγή πληροφοριών και ανάπτυξη δεξιοτήτων μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών. Μια τέτοια προσέγγιση θα συνέβαλε στη διασφάλιση της ευθυγράμμισης των στρατηγικών με τις ανάγκες των κοινοτήτων Ρομά και θα προωθούσε την ουσιαστική λογοδοσία. Αν η νέα πλατφόρμα της Ελλάδας θέλει να ανταποκριθεί στο όνομά της, θα πρέπει να επιτύχει μια καλύτερη ισορροπία μεταξύ εξωτερικής υποστήριξης και ισχυρού εσωτερικού συντονισμού, διασφαλίζοντας ότι η πρόοδος θα συνεχιστεί και μετά τη λήξη των συμβάσεων παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών.

²² Ελληνική Κυβέρνηση. (x.x.). Roma Society [Ψηφιακή πλατφόρμα Roma Society]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://roma-society.dgk.com.gr/>

²³ Roma Civil Monitor. (2023). Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Ελλάδα, ό.π., σ. 13.

2. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΝΑ ΘΕΜΑΤΙΚΌ ΤΟΜΈΑ

2.1. Καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων

Παρά την υιοθέτηση από την Ελλάδα ενός πιο ισχυρού Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για τους Ρομά, το οποίο περιλαμβάνει έναν ξεχωριστό πυλώνα για την καταπολέμηση των διακρίσεων και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, ο αντιτσιγγανισμός παραμένει βαθιά ριζωμένος. Πολλές έρευνες δείχνουν ότι οι διακρίσεις κατά των Ρομά έχουν επιδεινωθεί: σύμφωνα με το τελευταίο Ευρωβαρόμετρο, το 86 % των Ελλήνων θεωρεί πλέον ότι οι προκαταλήψεις κατά των Ρομά είναι «πολύ διαδεδομένες», ποσοστό πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Εξίσου ανησυχητικά είναι τα υψηλά επίπεδα ρατσιστικής παρενόχλησης, ρητορικής μίσους και βίας κατά των Ρομά, συμπεριλαμβανομένων των θανατηφόρων πυροβολισμών από την αστυνομία τα τελευταία χρόνια. Αν και οι ελληνικές αρχές έχουν δημιουργήσει εξειδικευμένα αστυνομικά τμήματα και έχουν εισαγάγει προγράμματα κατάρτισης για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, η αναφερόμενη έλλειψη συνεχούς δραστηριότητας σε πολλά από αυτά τα τμήματα, σε συνδυασμό με τον χαμηλό αριθμό καταγγελιών για εγκλήματα μίσους και τον ακόμη χαμηλότερο αριθμό καταδικών, υπονομεύει τον επιδιωκόμενο αντίκτυπο τους.

Δεν υπάρχουν ολοκληρωμένα στοιχεία σχετικά με την πρόοδο των στόχων του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, αν και ορισμένα μέτρα στο πλαίσιο του ειδικού πυλώνα του ΕΣΚΕ Ρομά έχουν υλοποιηθεί εν μέρει για την καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος των Ρομά.

2.2. Εκπαίδευση

Ο διαχωρισμός των Ρομά στην εκπαίδευση παραμένει ευρέως διαδεδομένος στην Ελλάδα. Ενώ η κεντρική κυβέρνηση έχει δείξει απροθυμία να αντιμετωπίσει το ζήτημα των τάξεων και των σχολείων «μόνο για Ρομά», διάφορες τοπικές αρχές έχουν ξεκινήσει προγράμματα για τη διασπορά των μαθητών Ρομά και τη βελτίωση της ένταξης. Πρόσφατα στοιχεία του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δείχνουν μια μικρή βελτίωση στη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση (από 21 % το 2016 σε 32 % το 2021) και μείωση του αριθμού των παιδιών που φοιτούν σε σχολεία όπου η πλειονότητα των μαθητών είναι Ρομά (από 46 % το 2016 σε 34 % το 2021).

Σε επίπεδο πολιτικής, η ΓΓΚΑΚΦ και το Υπουργείο Παιδείας φαίνεται να διαφωνούν ως προς το αν τα de facto σχολεία αποκλειστικά για Ρομά συνιστούν διάκριση που απαιτεί στοχευμένα μέτρα κατά του διαχωρισμού. Στην πράξη, οι τοπικές εκπαιδευτικές αρχές έχουν υιοθετήσει μια πιο προληπτική στάση, χρησιμοποιώντας στρατηγικές μεταφοράς με λεωφορεία και διασποράς για να αποτρέψουν ή να μειώσουν τη συγκέντρωση μαθητών Ρομά σε συγκεκριμένα σχολεία. Αν και οι παρεμβάσεις αυτές φαίνονται πολλά υποσχόμενες, η υποστήριξη και ο συντονισμός σε εθνικό επίπεδο παραμένουν περιορισμένοι. Επιπλέον, η απουσία εθνοτικά αναλυτικών δεδομένων, σε συνδυασμό με διοικητικά εμπόδια (π.χ. έλλειψη τεκμηρίωσης), εμποδίζει τόσο την ακριβή αξιολόγηση των αναγκών όσο και την αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων προγραμμάτων. Κατά συνέπεια, ενώ τα τοπικά μέτρα σημειώνουν σταδιακή πρόοδο, απαιτούνται συστημικές μεταρρυθμίσεις και συνεπείς εθνικές πολιτικές για την κατάργηση του διαχωρισμού και τη μείωση των ποσοστών εγκατάλειψης του σχολείου από τους Ρομά.

Τον Δεκέμβριο του 2024, κατά τη διάρκεια της 3^{ης} Συνάντησης της Κυβερνητικής Επιτροπής για τους Ρομά,²⁴ δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των εξειδικευμένων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που βρίσκονται σε περιοχές με υψηλή συγκέντρωση πληθυσμού Ρομά, ιδίως στους τομείς της επαγγελματικής κατάρτισης και της δια βίου μάθησης. Συνιστάται η ενίσχυση των επιχειρησιακών πλαισίων των τάξεων του δημοτικού σχολείου, ώστε να φιλοξενούν καλύτερα τους μαθητές Ρομά.

Η σχολική διαρροή μεταξύ των Ρομά, ιδίως στο γυμνάσιο, εξακολουθεί να είναι ανησυχητικά υψηλή και εξακολουθούν να υπάρχουν πολυάριθμες περιπτώσεις de facto διαχωρισμού σε ορισμένους δήμους. Λόγω της απουσίας στατιστικών στοιχείων, ο αντίκτυπος του ΕΣΚΕ Ρομά στη σχολική διαρροή των Ρομά παραμένει ασαφής. Ωστόσο, ανεπίσημα στοιχεία υποδηλώνουν ότι μέτρα όπως το ειδικό επίδομα για τους μαθητές που φοιτούν στο

---

²⁴ Ελληνική Κυβέρνηση (2024). Δελτίο Τύπου για την 3η Συνεδρίαση της Κυβερνητικής Επιτροπής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, 18 Δεκεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/4jdkuk2v>

σχολείο έχουν περιορισμένο αποτέλεσμα. Τα επίμονα υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου παρά το επίδομα υποδηλώνουν ότι τα εμπόδια επιλεξιμότητας ή οι ισχυρότερες κοινωνικοοικονομικές πιέσεις, όπως η παιδική εργασία, υπονομεύουν τον επιδιωκόμενο αντίκτυπο του.

2.3. Απασχόληση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΓΓΚΑΚΦ, η εργασιακή κατάσταση των Ρομά χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό ανεργίας (64 %) και υψηλό ποσοστό άτυπης απασχόλησης (54 %).

Ση ΕΣΚΕ Ρομά εντοπίζονται δύο βασικά προβλήματα όσον αφορά την απασχόληση των Ρομά. Από τη μία πλευρά, υπάρχει υψηλό ποσοστό νέων Ρομά που είναι άνεργοι ή δεν παρακολουθούν επαγγελματική κατάρτιση. Από την άλλη πλευρά, εάν οι Ρομά απασχολούνται, συνήθως πρόκειται για εποχιακές εργασίες· διαφορετικά, γενικά αποκλείονται από την αγορά εργασίας. Τα περισσότερα μέλη της κοινότητας των Ρομά που ερωτήθηκαν για την παρούσα έκθεση συμφώνησαν με την αξιολόγηση αυτή, η οποία υποστηρίζεται επίσης από τα ευρήματα της έρευνας της FRA για τους Ρομά του 2021.²⁵

Τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά που συμμετείχαν στη συνέντευξη για την παρούσα έκθεση ισχυρίστηκαν ότι τα σεμινάρια για την απασχόληση σπάνια οδηγούν σε οποιαδήποτε μορφή απασχόλησης και ότι οι δήμοι δεν αξιοποιούν το σχετικό πλαίσιο που τους επιτρέπει να αναθέτουν συμβάσεις σε εταιρείες/επιχειρηματίες που προέρχονται από κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, όπως (αλλά όχι μόνο) οι Ρομά.

2.3.1. Αποτελεσματικότητα του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 στην αντιμετώπιση των προβλημάτων

Στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα του, «Ενίσχυση της ίσης πρόσβασης των Ρομά σε βασικές υπηρεσίες και αγαθά», η ΕΣΚΕ Ρομά εισάγει γενικά και στοχευμένα μέτρα που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στον τομέα της απασχόλησης. Όσον αφορά τα γενικά μέτρα, το ΕΣΑΑ αναφέρεται σε ένα πρόγραμμα 12 έως 24 μηνών για την επανένταξη στην αγορά εργασίας (μέτρο 2.4.12), καθώς και σε πρωτοβουλίες απασχόλησης που αφορούν μέλη ευάλωτων ομάδων (συμπεριλαμβανομένων των Ρομά) που θα υλοποιηθούν σε ορισμένες ελληνικές περιφέρειες (μέτρο 2.6.5). Μεταξύ των στοχευμένων μέτρων περιλαμβάνονται η προώθηση της νεανικής επιχειρηματικότητας (μέτρο 2.5.1), η επαγγελματική κατάρτιση/επιδοτούμενη απασχόληση σε θέσεις εργασίας όπως η ανακύκλωση (μέτρο 2.5.2) και μαθήματα ψηφιακής παιδείας για να μπορέσουν οι Ρομά να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας (μέτρο 2.6.1). Το ΕΣΑΠ προβλέπει επίσης δραστηριότητες ευαισθητοποίησης που απευθύνονται τόσο σε ιδιωτικούς εργοδότες όσο και στο κράτος, οι οποίες θα σχεδιαστούν και θα υλοποιηθούν από κοινού με ενώσεις Ρομά (μέτρο 3.1.5).

Παρά το φιλόδοξο πεδίο υλοποίησης αυτών των μέτρων, δεν υπάρχουν επί του παρόντος διαθέσιμες εκθέσεις που να περιγράφουν λεπτομερώς την πρόοδο της υλοποίησης τους, με εξαίρεση το πρόγραμμα ΔΥΡΑ (Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης) στο πλαίσιο του μέτρου 2.6.5.

Περιλάμβανε επιχορηγήσεις για επιχειρηματικές πρωτοβουλίες με σκοπό την πρόσληψη νέων ελεύθερων επαγγελματιών ηλικίας 20 έως 44 ετών, που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες, όπως οι Ρομά. Οι επιχορηγήσεις απευθύνονταν σε Ρομά πολίτες και ανέρχονταν σε 14 800 ευρώ για τη λειτουργία ατομικής επιχείρησης για 12 μήνες. Το πρόγραμμα ΔΥΡΑ υλοποιείται από το 2023 σε οκτώ από τις 13 περιφέρειες (Αττική, Πελοπόννησος, Στερεά Ελλάδα, Δυτική Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο, Βόρειο Αιγαίο, Θεσσαλία και Ήπειρος), με συνολικό προϋπολογισμό 5,9 εκατομμύρια ευρώ. Οι εκταμιεύσεις μέχρι σήμερα για το πρόγραμμα αυτό ανέρχονται σε 222 000 ευρώ, με τη δημιουργία 8 επιχειρήσεων στην Αττική.²⁶

Το ΕΣΑΔ δεν περιλαμβάνει μέτρα για τον διορισμό Ρομά στον δημόσιο τομέα, με τη μερική εξαίρεση δύο θέσεων για αμειβόμενες πρακτικές ασκήσεις για νέους Ρομά επιστήμονες στο ΕΣΑΔ, στο πλαίσιο του έργου «Πλατφόρμα Ρομά 2020» (μέτρο 4.1.5 (β)), το οποίο υλοποιήθηκε το 2022-2023.

---

²⁵ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA). (2022). *Οι Ρομά σε 10 ευρωπαϊκές χώρες – Κύρια αποτελέσματα. Έρευνα για τους Ρομά 2021*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf

²⁶ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2024). *Πολιτικές Κατά Της Εγκληματικότητας Που Προέρχεται Από Τους Ρομά*. Αθήνα: Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας.

2.3.2. Αντιμετώπιση των προβλημάτων πέραν της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030

Σύμφωνα με την έκθεση αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2023,²⁷ η ΕΣΚΕ στερείται στοχευμένων μέτρων που αποσκοπούν στη μείωση των εμποδίων (π.χ. έλλειψη χρόνου, οικογενειακές ευθύνες και κόστος) για τη συμμετοχή των ενηλίκων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ στερείται περισσότερων πληροφοριών σχετικά με τις βασικές γραμμές, τα σημεία αναφοράς και την κατανομή των πόρων όσον αφορά τη μείωση του ποσοστού των Ρομά που δεν παρακολουθούν εκπαίδευση, δεν εργάζονται και δεν συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης (NEET).

Τον Δεκέμβριο του 2024, η Κυβερνητική Επιτροπή για τους Ρομά²⁸ συνέστησε τη δημιουργία στοχευμένων ειδικοτήτων στα σχολεία επαγγελματικής κατάρτισης, προσαρμοσμένων στα συγκεκριμένα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες της κοινότητας των Ρομά, με δράσεις που προτείνεται να υλοποιηθούν μέσω συνεργατικών πρωτοβουλιών. Στον τομέα της απασχόλησης, τα υφιστάμενα προγράμματα που διαχειρίζεται η Εθνική Υπηρεσία για την Προώθηση της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, τα οποία έχουν σχεδιαστεί για να υποστηρίζουν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, επισημάνθηκαν ως ουσιαστικός μηχανισμός για τη διευκόλυνση της ένταξης των Ρομά στο εργατικό δυναμικό.

Σύμφωνα με το ενημερωτικό δελτίο της ΓΓΚΑΚΦ, κατόπιν πρόσκλησης του Φόρουμ Ρομά, εκπρόσωπος της ΔΥΡΑ (Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης) συμμετείχε στη δεύτερη συνάντηση του Φόρουμ Ρομά που πραγματοποιήθηκε στις 19 Νοεμβρίου 2024, παρουσιάζοντας τα τρέχοντα και μελλοντικά προγράμματα απασχόλησης και κατάρτισης που εστιάζουν στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών ή των κοινοτήτων Ρομά στην αγορά εργασίας. Η συζήτηση επικεντρώθηκε στους τρόπους περαιτέρω διάδοσης των πληροφοριών σχετικά με τα προγράμματα αυτά σε όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς.²⁹

Εμπειρικά στοιχεία δείχνουν ότι ορισμένες τοπικές αρχές, χρησιμοποιώντας τις σχετικές γενικές νομικές διατάξεις, παρέχουν προσωρινή απασχόληση σε ένα μικρό μέρος του πληθυσμού των Ρομά. Ωστόσο, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

2.4. Υγειονομική περίθαλψη

Οι κοινότητες Ρομά στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν σοβαρούς κινδύνους για την υγεία τους λόγω των κακών κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών συνθηκών, που επιδεινώνονται από τις διακρίσεις³⁰ και τα εμπόδια στην πρόσβαση σε υπηρεσίες. Η πανδημία COVID-19 ανέδειξε τις βαθιές ανισότητες, με καταυλισμούς σε καραντίνα και περιορισμένα μέσα για τη διατήρηση της υγιεινής και της κοινωνικής αποστασιοποίησης.^{31,32} Παρά την επέκταση της δωρεάν υγειονομικής περίθαλψης σε όλους τους ανασφάλιστους πολίτες το 2016, πολλοί Ρομά

---

²⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2023). *Αξιολόγηση των Εθνικών Στρατηγικών Πλαισίων για τους Ρομά των Κρατών Μελών* [Έκθεση αξιολόγησης των εθνικών στρατηγικών πλαισίων των κρατών μελών για τους Ρομά]. COM(2023) 7 τελικό. Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:ece09ce3-9006-11ed-b508-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

²⁸ Κυβέρνηση της Ελλάδας, Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2024). *3η Συνεδρίαση της Κυβερνητικής Επιτροπής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://egroma.gov.gr/2652-2/>

²⁹ Κυβέρνηση της Ελλάδας, Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2023). *Δελτίο Τύπου για τη 2η Συνάντηση του Φόρουμ Τσιγγάνων: Στρατηγικές Συνεργασίας και Κοινωνική Ένταξη*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://egroma.gov.gr/2nd-roma-forum-meeting-cooperation-strategies-and-social-inclusion/>

³⁰ Minority Rights Group International. (2022). *Οι Ρομά στην Ελλάδα: Διακρίσεις και πρόσβαση σε υπηρεσίες*.

³¹ Voice of America News. (2020). *Ελληνικός καταυλισμός Ρομά σε καραντίνα για τον περιορισμό της εξάπλωσης του COVID-19*.

³² Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, Ελληνική Δημοκρατία. (2023). *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά στην Ελλάδα (ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, σ. 5*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rb.gv/sa5t7n>

δεν γνωρίζουν αυτή τη δυνατότητα.³³ Επιπλέον, η πρόσβαση πολλών εμποδίζεται από την έλλειψη επίσημων εγγράφων ή μόνιμης διεύθυνσης. Οι άτυποι οικισμοί που βρίσκονται μακριά από κέντρα υγείας και τα σπάνια μέσα μαζικής μεταφοράς εμποδίζουν τις τακτικές ιατρικές επισκέψεις. Τα γλωσσικά και πολιτισμικά κενά, ειδικά μεταξύ των ηλικιωμένων Ρομά, περιπλέκουν την επικοινωνία με τους παρόχους υγειονομικής περίθαλψης³⁴, ενώ η διάκριση από το προσωπικό αποθαρρύνει την εμπιστοσύνη και την προληπτική φροντίδα. Η χαμηλή υγειονομική παιδεία, που οφείλεται στα υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου, μειώνει την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις τακτικές εξετάσεις και τροφοδοτεί την δυσπιστία απέναντι σε πρωτοβουλίες δημόσιας υγείας, όπως οι εμβολιασμοί.³⁵ Ως αποτέλεσμα, οι Ρομά συχνά καταφεύγουν στα τμήματα επειγόντων περιστατικών για θεραπεία, επιδεινώνοντας τις εντάσεις. Η υγεία των μητέρων και των παιδιών παραμένει ανησυχητική, με ανεπαρκή προγεννητική φροντίδα, υψηλότερη παιδική θνησιμότητα και χαμηλή κάλυψη εμβολιασμών, που οδηγούν σε επιδημίες ασθενειών που θα μπορούσαν να προληφθούν.³⁶,³⁷ Τα ζητήματα ψυχικής υγείας και εθισμού παραμένουν ανεπίλυτα λόγω της περιορισμένης πρόσβασης και του στίγματος.³⁸

Οι πολιτικές που αφορούν ειδικά την υγειονομική περίθαλψη στο πλαίσιο του ΕΣΚΕ Ρομά αποσκοπούν να διασφαλίσουν ότι οι Ρομά έχουν πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες υγείας, ενώ παράλληλα επωφελούνται από στοχευμένα προγράμματα, όπως κινητές μονάδες υγείας ή πρωτοβουλίες διαμεσολαβητών υγείας. Ωστόσο, οι αναφερόμενες εκθέσεις καταγράφουν ότι σχεδόν το 20 % των αιτημάτων που υποβλήθηκαν στα τμήματα των κοινοτικών κέντρων για τους Ρομά αφορούσαν θέματα υγείας και ψυχικής υγείας.³⁹

2.4.1. Αποτελεσματικότητα του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 στην αντιμετώπιση των προβλημάτων

Εκτός από η ΕΣΚΕ 2021-2030, μόνο λίγα διάσπαρτα προγράμματα υπό την ηγεσία οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών αντιμετωπίζουν αυτά τα προβλήματα – και εστιάζουν σχεδόν αποκλειστικά στον εμβολιασμό και σε άλλες επείγουσες παρεμβάσεις δημόσιας υγείας, όπως ο έλεγχος των μεταδοτικών ασθενειών. Άλλες πρωτοβουλίες υπό την ηγεσία της κυβέρνησης, κυρίως από το Υπουργείο Υγείας, εστιάζουν σε ταχείες αντιδράσεις που αποτρέπουν κρίσεις δημόσιας υγείας. Τον Δεκέμβριο του 2023, το ευρωπαϊκό γραφείο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) εξέδωσε δήλωση στην οποία επισημαίνει την ανησυχητική αύξηση των κρουσμάτων ιλαράς σε όλες τις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας του ΠΟΥ. Η αύξηση των κρουσμάτων ιλαράς αποδίδεται κυρίως στη μείωση της εμβολιαστικής κάλυψης κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.

Στο πλαίσιο της αντίδρασης, οι ελληνικές υγειονομικές αρχές ξεκίνησαν μια μαζική εκστρατεία εμβολιασμού σε καταυλισμούς Ρομά, σε στενή συνεργασία με τις Κινητές Μονάδες Υγείας (ΚΟΜΥ). Για να υποστηρίξει αυτή την προσπάθεια, ο Ελληνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ) προμήθευσε εμβόλια κατά της ιλαράς, της ερυθράς και της παρωτίτιδας (MMR). Αυτή η στοχευμένη πρωτοβουλία αποσκοπεί στην προστασία των ευάλωτων πληθυσμών, στην αντιμετώπιση των κενών στον εμβολιασμό και στην ανάσχεση της περαιτέρω εξάπλωσης της ιλαράς στην Ελλάδα και σε ολόκληρη την περιοχή.⁴⁰

³³ Συνέντευξη με έναν ακτιβιστή της κοινότητας των Ρομά, 1 Μαρτίου 2025

³⁴ *Idem*

³⁵ Nasika, E., et al. (2023). Κατάσταση ανοσίας του ελληνικού πληθυσμού έναντι της ιλαράς μετά την επιδημία του 2017-2018: Αποτελέσματα εθνικής έρευνας οροεπιδημιολογίας. *Vaccines Journal*, 11(7). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://www.mdpi.com/2076-393X/11/7/1220>

³⁶ *Idem*

³⁷ *Idem*

³⁸ Kotrotsiou, E., et al. (2022). Έρευνα για την ικανοποίηση των Ρομά που ζουν σε καταυλισμούς ή αστικά συγκροτήματα της Κεντρικής Ελλάδας από την υγειονομική περίθαλψη. *Materia Socio-Medica*, 34(1). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://www.ejmanager.com/mnstemp/16/16-1642345608.pdf?t=1752442424>

³⁹ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, Ελληνική Δημοκρατία. (2023). *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030) 2021-2030*, σ. 168. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/sa5t7n>

⁴⁰ Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ), Ελλάδα. (2024). *Δράσεις Ενημέρωσης και Μαζικού Εμβολιασμού Ρομά*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://eody.gov.gr/draseis-enimerosis-kai-mazikoy-emvoliasmoy-roma/>

Όσον αφορά τα γενικά προγράμματα εμβολιασμού, η ΜΚΟ «Υγεία για Όλους», υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου Αθηνών και με την υποστήριξη της κυβέρνησης, συνέχισε το εθνικό της πρόγραμμα παροχής πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης σε ευάλωτες ομάδες. Στους καταυλισμούς Ρομά, το πρόγραμμα αυτό πραγματοποιεί παιδιατρικές εξετάσεις, εμβολιασμούς και προληπτικούς ελέγχους υγείας. Μέχρι το 2023, η ΜΚΟ «Υγεία για Όλους» είχε φτάσει σε χιλιάδες παιδιά Ρομά – για παράδειγμα, μέχρι το 2020, πάνω από 11 800 παιδιά (το 90 % των οποίων Ρομά) είχαν εμβολιαστεί μέσω των εκστρατειών της, βελτιώνοντας δραματικά την εμβολιαστική κάλυψη σε αυτές τις κοινότητες.⁴¹

Υπάρχουν αρκετά τμήματα Ρομά στα δημοτικά κοινοτικά κέντρα, αλλά μόνο λίγες δημοτικές αρχές έχουν επενδύσει σε αυτά για τη βελτίωση της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη, για παράδειγμα, μέσω της πρόσληψης νοσηλευτών ή ιατρών, ή ακόμη και της επένδυσης σε θέσεις διαμεσολαβητών υγείας Ρομά.

Τα προγράμματα διαμεσολαβητών υγείας, τα οποία εκπαιδεύουν άτομα (συχνά από το περιβάλλον των Ρομά) για να βοηθούν τα μέλη της κοινότητας να αξιοποιούν τις υπηρεσίες, δεν έχουν ακόμη θεσμοθετηθεί ευρέως, καθώς βασίζονται σε αποσπασματική χρηματοδότηση και όχι σε μόνιμη κρατική υποστήριξη. Ωστόσο, η θεσμοθέτηση προβλέπεται από το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας.

2.4.2. Αντιμετώπιση των προβλημάτων πέραν της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-20230

Το 2022, η Ελλάδα εισήγαγε μια σημαντική αναμόρφωση της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης – συχνά αναφερόμενη ως νόμος «Προσωπικός γιατρός» ή «Γιατρός για όλους» (νόμος αριθ. 4931/2022) – με σκοπό να βελτιώσει την πρόσβαση των ευάλωτων πληθυσμών.⁴² Σε κάθε πολίτη ανατίθεται πλέον ένας προσωπικός ή οικογενειακός γιατρός, ο οποίος αποτελεί το πρώτο σημείο επαφής. Ο νόμος αυτός υποχρεώνει τους παρόχους πρωτοβάθμιας περίθαλψης να προσεγγίζουν τις περιθωριοποιημένες ομάδες. Οι απαιτήσεις εγγραφής έχουν απλοποιηθεί και έχουν προσληφθεί επιπλέον γενικοί ιατροί σε υποεξυπηρετούμενες περιοχές, με στόχο την ένταξη των ρομά οικογενειών στη συνεχή πρωτοβάθμια περίθαλψη.

Τα πρώτα στοιχεία από το 2023 δείχνουν ότι, ενώ εκατομμύρια άτομα έχουν εγγραφεί στο σύστημα, η πρακτική υλοποίηση σε περιθωριοποιημένες κοινότητες παραμένει δύσκολη. Ορισμένες κλινικές είναι υπερφορτωμένες και η δυσπιστία απέναντι στις επίσημες δομές παραμένει σε ορισμένες ομάδες Ρομά. Ωστόσο, οι αρχές σχεδιάζουν να ολοκληρώσουν την εγγραφή όλων των ανασφάλιστων ή χωρίς έγγραφα ατόμων έως το 2025, ωφελώντας ενδεχομένως κοινότητες που ιστορικά έχουν μείνει στο περιθώριο.

2.5. Στέγαση, βασικές υπηρεσίες και περιβαλλοντική δικαιοσύνη

Πρόσφατα στοιχεία δείχνουν ότι το ποσοστό των Ρομά που ζουν σε υποβαθμισμένες ή υπερπλήρεις κατοικίες έχει αυξηθεί. Ενώ ορισμένοι δήμοι έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για μετεγκατάσταση ή βελτίωση των υποδομών, αυτές οι πρωτοβουλίες συχνά καθυστερούν ή ακυρώνονται. Σημαντικά έργα, όπως αυτά στους Δελφούς και την Κατερίνη, ακυρώθηκαν λόγω τοπικής αντίδρασης ή ακατάλληλων τοποθεσιών μετεγκατάστασης, υπογραμμίζοντας την απροθυμία ορισμένων δήμων να εφαρμόσουν μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά. Επιπλέον, ενώ το πρόγραμμα «Επιδοτήσεις ενοικίου»⁴³ και οι γενικές πολιτικές στέγασης, όπως το επίδομα στέγασης⁴⁴ ή το

---

⁴¹ (P) atrisNews. (2020). *Ο Πρόεδρος του «Υγεία για Όλους» για τους μαθητές Ρομά: οι γονείς δεν πρέπει να φοβούνται...* [Ο Πρόεδρος του «Υγεία για Όλους» για τους μαθητές Ρομά: οι γονείς δεν πρέπει να φοβούνται...], 12 Σεπτεμβρίου 2020. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rb.gy/ppvqqb>

⁴² Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Α 94/27.05.2022. Νόμος «Γιατρός για Όλους» (Νόμος αριθ. 4931/2022). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.et.gr/api/DownloadFile/DownloadFile/2022/94/A94-2022.pdf>

⁴³ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (2022). *Μέτρο 2.14.1: Ανακαίνιση κατοικιών Ρομά (επιχορήγηση ενοικίου, βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, δημιουργία υποδομών και αντικατάσταση παραγκουπόλεων με οικισμούς)*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://egroma.gov.gr>

⁴⁴ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Πρόγραμμα επιδόματος στέγασης για επιδότηση ενοικίου*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.epidomastegasis.gr/>

πρόγραμμα «Κάλυψη»⁴⁵ θα μπορούσαν να ωφεληθούν τους Ρομά, πολλοί αντιμετωπίζουν εμπόδια, όπως η έλλειψη εγγράφων και οι διακρίσεις από τους ιδιοκτήτες, που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητά τους.

Παράλληλα, η πλειονότητα των κοινοτήτων Ρομά που ζουν σε πρόχειρους καταυλισμούς εξακολουθεί να αντιμετωπίζει κακές συνθήκες διαβίωσης, δεδομένου ότι οι τοπικές αρχές διατηρούν σημαντική διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την αίτηση και τη χρήση των διαθέσιμων πόρων. Ακόμη και αν εγκριθεί η χρηματοδότηση, οι παρεμβάσεις βάσει του άρθρου 159 του νόμου αριθ. 4483/2017 ενέχουν τον κίνδυνο να διαιωνίσουν τον διαχωρισμό, μεταφέροντας τους Ρομά σε απομακρυσμένες περιοχές ή βελτιώνοντας ήδη απομονωμένους καταυλισμούς. Επιπλέον, η απουσία αναλυτικών εθνοτικών δεδομένων καθιστά δύσκολη την αξιολόγηση του κατά πόσον οι Ρομά επωφελούνται από τα γενικά προγράμματα στέγασης. Τέλος, ενώ υπάρχουν μηχανισμοί για τη συμμετοχή των Ρομά στο σχεδιασμό και την υλοποίηση μέτρων στέγασης, εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με τον περιεκτικό και αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα των εν λόγω διαβουλεύσεων.

Οι εξαναγκαστικές εξώσεις των κοινοτήτων Ρομά εξακολουθούν να αποτελούν σοβαρό πρόβλημα στην Ελλάδα, καθώς τα αναπτυξιακά έργα συχνά δίνουν προτεραιότητα στην αστική ανανέωση έναντι των δικαιωμάτων των κατοίκων. Παρά τις αποφάσεις των τοπικών δικαστηρίων που περιστασιακά αναστέλλουν αυτές τις εκκενώσεις και τις παρεμβάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που επιβάλλουν την παροχή εναλλακτικής στέγασης, πολλές οικογένειες Ρομά συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν εκτοπισμό χωρίς ουσιαστικές εγγυήσεις ή σχέδια μετεγκατάστασης. Αυτές οι προκλήσεις παραμένουν κυρίως λόγω της περιορισμένης συμμετοχής των δήμων, της ανεπαρκούς χρηματοδότησης και της απουσίας συγκεκριμένων διατάξεων σχετικά με τις εξαναγκαστικές εξώσεις στη ΕΣΚΕ Ρομά– όλα αυτά επιδεινώνουν τις επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης των Ρομά και διαιωνίζουν την περιθωριοποίησή τους.

2.6. Κοινωνική προστασία

Οι Ρομά στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα σοβαρό κίνδυνο φτώχειας, ανεξάρτητα από το αν ζουν σε διαχωρισμένες κοινότητες. Αυτό αναγνωρίζεται στην ΕΣΚΕ Ρομά, το οποίο παρατηρεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Ρομά ζει κάτω από το όριο της φτώχειας και, ως εκ τούτου, δικαιούται το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα που εισήχθη σε ευρεία κλίμακα το 2017.⁴⁶ Οι Ρομά, όπως και όλοι οι Έλληνες πολίτες, δικαιούνται επίσης επιδόματα γέννησης και τέκνων, καθώς και επιδόματα για οικογένειες με παιδιά που φοιτούν στην προσχολική εκπαίδευση και βοήθεια.

Όσον αφορά το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, στο πλαίσιο μιας συνολικής στροφής προς τις «κοινωνικές επενδύσεις», αυτό το σύστημα κοινωνικής προστασίας αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των κενών στο ιστορικά κατακερματισμένο σύστημα κοινωνικής προστασίας της Ελλάδας. Ωστόσο, οι αυστηροί δημοσιονομικοί περιορισμοί, τα πολύπλοκα κριτήρια επιλεξιμότητας και η εξάρτηση από την άτυπη οικονομία υπονομεύουν το μετασχηματιστικό του δυναμικό. Επειδή πολλές οικογένειες Ρομά είναι πολυμελείς, μια κοινή παρανόηση – μια άλλη έκφραση του αντιτισιγανισμού – είναι ότι υπάρχουν κοινωνικές παροχές που προορίζονται ειδικά για τους Ρομά.

Όσον αφορά τα μέτρα, η ΕΣΚΕ Ρομά περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά μέτρα γενικού χαρακτήρα, όπως η εξασφάλιση της πρόσβασης των Ρομά στα διάφορα δικαιώματα στο πλαίσιο του GMI (μέτρα 1.1.1 – 1.1.4), τα επιδόματα φροντίδας παιδιών/μητρότητας (μέτρα 1.2.1 – 1.2.3) μέτρα που στοχεύουν ρητά τις δραστηριότητες των Ρομά σχετικά με την επαιτεία των παιδιών (μέτρο 1.2.6) και παροχές που καταβάλλονται σε άτομα με αναπηρίες (μέτρα 1.3.1 – 1.3.2).

Ωστόσο, οι Ρομά αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στην πρόσβαση στο GMI. Πρώτον, οι Ρομά που δεν διαθέτουν τα σχετικά έγγραφα (π.χ. αριθμό κοινωνικής ασφάλισης, αριθμό φορολογικού μητρώου – ένα ζήτημα που τέθηκε από πολλούς ερωτηθέντες) ενδέχεται να μην μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτές τις παροχές. Δεύτερον, ενώ

⁴⁵ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Πρόγραμμα κάλυψης για δωρεάν στέγαση ευάλωτων νέων δικαιούχων του Εγγυημένου Ελάχιστου Εισοδήματος*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://opeka.gr/stegasi/programma-kalypsi/>

⁴⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ΕΓΕ, βλ.: Burgi, N., & Kyramargiou, E. (2021). *Regulating the poor. The Greek Guaranteed Minimum Income*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.athenssocialatlas.gr/en/article/regulating-the-poor/>

οι δικαιούχοι μπορούν να υποβάλουν αίτηση για τα περισσότερα από αυτά τα επιδόματα ηλεκτρονικά, η πλειονότητα των Ρομά δεν διαθέτει τις απαραίτητες δεξιότητες ψηφιακής παιδείας. Ως αποτέλεσμα, θα πρέπει να επισκεφθούν τις δημοτικές αρχές για να τους βοηθήσουν να υποβάλουν αίτηση για αυτά τα επιδόματα, και η βοήθεια που λαμβάνουν ποικίλλει. Ωστόσο, δεδομένου ότι υπάρχουν τμήματα Ρομά στα Δημοτικά Κοινοτικά Κέντρα, όπου οι Ρομά μπορούν να λάβουν ουσιαστική βοήθεια, ο κίνδυνος αυτός περιορίζεται μόνο στις μικρότερες κοινότητες/οικογένειες Ρομά που ζουν σε δήμους χωρίς τμήμα Ρομά.

Όσον αφορά την πρόσβαση στο γενικό σύστημα, η συντριπτική πλειοψηφία των δήμων έχει υποβάλει αίτηση στις αντίστοιχες περιφέρειές τους για τη συνέχιση των κοινοτικών κέντρων με (ή χωρίς) τμήματα για τους Ρομά κατά τη νέα προγραμματική περίοδο του ΕΚΤ+.

Όσον αφορά τους στόχους, η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ στοχεύει στη μείωση του ποσοστού των Ρομά που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας και του αριθμού των παιδιών Ρομά που αντιμετωπίζουν φτώχεια στο 80 %, στη μείωση του ποσοστού των Ρομά και των παιδιών Ρομά που ζουν σε νοικοκυριά με σημαντική υλική στέρηση στο 58 % και στη μείωση του ποσοστού των Ρομά σε νοικοκυριά με μέλη που δεν έφαγαν για τουλάχιστον μία ημέρα στο 35 %.

Όσον αφορά τους παραπάνω στόχους, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την πρόοδο που έχει σημειωθεί. Η επικείμενη έκθεση της FRA για τους Ρομά μπορεί να είναι χρήσιμη από αυτή την άποψη.

2.7. Κοινωνικές υπηρεσίες

Η κύρια πρόκληση για τις κοινότητες Ρομά σε σχέση με τις κοινωνικές υπηρεσίες είναι η προσβασιμότητα – οι κοινωνικοί λειτουργοί, για παράδειγμα, σπάνια (αν όχι ποτέ) επισκέπτονται τους εξαιρετικά φτωχούς οικισμούς Ρομά.

Η ΕΣΚΕ Ρομά εντοπίζει διάφορες προκλήσεις, ιδίως την ανάγκη ενδυνάμωσης των νέων Ρομά και των γυναικών Ρομά μέσω της παροχής συμβουλευτικής για την κοινωνική και προσωπική ανάπτυξη, της πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών και των παιδιών, της ευαισθητοποίησης σχετικά με την ισότητα των φύλων και τους πρόωρους γάμους, καθώς και της αντιμετώπισης των παραγόντων που συμβάλλουν στην παραβατικότητα και την κατάχρηση ουσιών (ιδίως μεταξύ των νεότερων Ρομά).

Όσον αφορά τα μέτρα που προβλέπονται στην ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, υπάρχουν γενικές, στοχευμένες και αποκλειστικές προσεγγίσεις. Οι γενικές διατάξεις περιλαμβάνουν τη δημιουργία κέντρων παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών για γυναίκες και άτομα που αντιμετωπίζουν ενδοοικογενειακή βία ή πολλαπλές διακρίσεις (μέτρο 2.12.6), την παροχή καταλυμάτων για έκτακτες ανάγκες ή βραχυπρόθεσμη στέγαση (μέτρο 2.12.7) και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής και την ενίσχυση της οικογενειακής συνοχής (μέτρο 2.12.10). Περιλαμβάνονται επίσης επιλογές φροντίδας παιδιών, συμπεριλαμβανομένων υπηρεσιών για παιδιά με αναπηρίες (Μέτρο 2.13.1).

Ανάλογα με τις διαπιστωμένες ανάγκες, θα πραγματοποιηθούν δραστηριότητες ειδικά για τους Ρομά στο πλαίσιο γενικών προγραμμάτων που αποσκοπούν στην πρόληψη της χρήσης ουσιών και νέων μορφών εξάρτησης, όπως ο τζόγος (Μέτρα 2.8.7 και 2.8.8). Η σημασία της αντιμετώπισης της κατάχρησης ουσιών δεν μπορεί να υπερεκτιμηθεί. Ανησυχητικές εκθέσεις έχουν από καιρό τεκμηριώσει την ευρεία χρήση ναρκωτικών, αλκοόλ και ηρεμιστικών μεταξύ των γυναικών και των ανδρών Ρομά.

Η ΕΣΚΕ Ρομά εισάγει για πρώτη φορά στην Ελλάδα διάφορα μέτρα κοινωνικών υπηρεσιών για το ευρύ κοινό. Ωστόσο, μέχρι στιγμής δεν έχει παρατηρηθεί πρακτική υλοποίηση ή πρόοδος όσον αφορά τα μέτρα αυτά. Επιπλέον, ενώ η ΕΣΚΕ υπογραμμίζει την ανάγκη αντιμετώπισης πολλαπλών μορφών αποκλεισμού –ιδίως για τους νέους και τις γυναίκες σε τομείς όπως η πρόληψη της κατάχρησης ουσιών, η βία και οι πρόωροι γάμοι–, οι στόχοι αυτοί παραμένουν σε μεγάλο βαθμό φιλόδοξοι.

Στην περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, τα βασικά μέτρα, όπως τα κέντρα παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών ή η βραχυπρόθεσμη παροχή καταλύματος έκτακτης ανάγκης, μπορεί τεχνικά να περιλαμβάνουν τους Ρομά, αλλά δεν εφαρμόζονται ουσιαστικά στις κοινότητες όπου είναι πιο επείγοντα. Εν τω μεταξύ, στοχευμένα ή αποκλειστικά προγράμματα, όπως δίκτυα ομοτίμων και παρεμβάσεις για την καταπολέμηση της τοξικομανίας, δεν έχουν προχωρήσει πέρα από το στάδιο του σχεδιασμού. Αν και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων

έχει προσλάβει μια εταιρεία συμβούλων για να σχεδιάσει δείκτες και στόχους για αυτά τα μέτρα, δεν έχουν επιβληθεί συγκεκριμένα ορόσημα ή χρονοδιαγράμματα. Στην πράξη, ούτε τα υποκείμενα εμπόδια πρόσβασης ούτε η διαρθρωτική έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών για τις κοινότητες Ρομά έχουν αλλάξει από την υιοθέτηση του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030.

Τα τμήματα Ρομά των δημοτικών κοινοτικών κέντρων είναι το κεντρικό εργαλείο για την παροχή πολλών δημόσιων υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών υπηρεσιών, στους Ρομά που ζουν σε περιθωριοποιημένα και διαχωρισμένα περιβάλλοντα. Ωστόσο, πολλοί δήμοι και τοπικοί πολιτικοί είναι απρόθυμοι να δημιουργήσουν αυτά τα τμήματα Ρομά:

«Δυστυχώς, ενώ υπάρχουν διαθέσιμα χρήματα από τις περιφέρειες μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, αυτά δεν χρησιμοποιούνται. Ωστόσο, τα Παραρτήματα ΡΟμά είναι το μόνο μέσο διαβούλευσης και ένταξης, με μια εξειδικευμένη επιστημονική ομάδα που μπορεί να βοηθήσει τους δήμους να αναπτύξουν στοχευμένες πολιτικές και να στελεχώσουν τις υπηρεσίες τους κατάλληλα» (Γεώργιος Σταμάτης, Βουλευτής Επικρατείας, τ. Γενικός Γραμματέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας).

Η τρέχουσα κατεύθυνση πολλών Παραρτημάτων Ρομά αποκαλύπτει μια δυσανάλογη έμφαση στη διευκόλυνση των αιτήσεων για κοινωνικές παροχές, αντί να προωθεί τους ευρύτερους και πιο μετασχηματιστικούς στόχους της κοινωνικής ένταξης, της οικονομικής ενδυνάμωσης και της πρόσβασης στις κύριες κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτή η λειτουργική στρέβλωση δημιουργεί τον κίνδυνο να διαιωνιστεί μια δυναμική εξάρτησης, όπου οι Ρομά δικαιούχοι αλληλεπιδρούν κυρίως με τα υποκαταστήματα για να έχουν πρόσβαση σε οικονομική βοήθεια, επισκιάζοντας ενδεχομένως τις παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας, της ανάπτυξης της κοινότητας και της μακροπρόθεσμης ένταξης. Επιπλέον, η φυσική θέση ορισμένων υποκαταστημάτων Ρομά εντός ή σε άμεση γειτνίαση με διαχωρισμένες γειτονίες ή καταυλισμούς Ρομά μπορεί να ενισχύσει ακούσια την οικιστική και κοινωνική απομόνωση. Με την τοποθέτηση των υπηρεσιών σε χώρους που είναι ουσιαστικά αποκομμένοι από τα κύρια αστικά κέντρα, χάνεται η ευκαιρία να καλλιεργηθούν κοινά περιβάλλοντα που θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν την διαεθνική αλληλεπίδραση, να μειώσουν το στίγμα και να ενισχύσουν την κοινωνική συνοχή.

Επιπλέον, η εξάρτηση των Παραρτημάτων Ρομά από εξωτερική, χρονικά περιορισμένη χρηματοδότηση – ιδίως εκείνη που παρέχεται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ+) κατά την περίοδο 2011-2020 και, επί του παρόντος, του ταμείου ΕΚΤ+ εγείρει σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τη βιωσιμότητα και τη σταθερή χρηματοδότηση αυτών των πρωτοβουλιών για τη συνεχή λειτουργία τους. Με τη στροφή προς την περιφερειακή χρηματοδότηση στον τρέχοντα προγραμματικό κύκλο, η συνέχεια των υπηρεσιών ενδέχεται να παραμείνει υποκείμενη σε μεταβαλλόμενες πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Αυτή η επισφαλής δομή χρηματοδότησης μπορεί να υπονομεύσει τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό που είναι απαραίτητος για την αντιμετώπιση σύνθετων, συστημικών ζητημάτων, όπως τα εκπαιδευτικά ελλείμματα, οι διακρίσεις και η διαρθρωτική ανεργία.

Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι οι πρωτοβουλίες που ενδέχεται να διαιωνίζουν τον διαχωρισμό ενδέχεται να παραβιάζουν τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και, ταυτόχρονα, χρηματοδοτούνται κατά κύριο λόγο μέσω του ΕΚΤ+. Αυτό δημιουργεί ανησυχίες ότι η ίδια η χρηματοδότηση της ΕΕ θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με τρόπους που παραβιάζουν τις αρχές που κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Επομένως, ενώ η ύπαρξη τμημάτων για τους Ρομά μπορεί να θεωρηθεί ως ένα θετικό βήμα προς την κατεύθυνση της στοχευμένης στήριξης, ο λειτουργικός σχεδιασμός και οι μηχανισμοί χρηματοδότησής τους πρέπει να επανεξεταστούν κριτικά, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι δεν διαιωνίζουν ακούσια τον διαχωρισμό ή δεν ενισχύουν την εξάρτηση, αλλά συμβάλλουν μάλλον σε ένα πραγματικά χωρίς αποκλεισμούς και διαρκές πλαίσιο κοινωνικής ένταξης.

2.8. Παιδική Προστασία

Σύμφωνα με την καταγραφή του πληθυσμού και των οικισμών των Ρομά από η ΓΓΚΑΚΦ για το 2021, εκτιμάται ότι τα παιδιά κάτω των 15 ετών αντιπροσωπεύουν περίπου το 34,4 % του συνόλου της ομάδας, δηλαδή περίπου 40 421 παιδιά Ρομά. Επιπλέον, το 8,64 % αυτών των παιδιών είναι εγγεγραμμένα στην προσχολική εκπαίδευση και το 66,42 % παρακολουθεί την υποχρεωτική εκπαίδευση. Τέλος, παρατηρείται ένα αξιοσημείωτο και επείγον

φαινόμενο των πρόωρων γάμων.⁴⁷ Τα παιδιά Ρομά επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από σοβαρές στερήσεις στέγασης, όπως υπερπληθυσμός, έλλειψη τρεχούμενου νερού ή τουαλετών, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού των Ρομά ζει σε πρόχειρα καταλύματα και παραγκουπόλεις, με ανεπαρκή ή καθόλου σύνδεση με τα δίκτυα ηλεκτρικού ρεύματος και ύδρευσης, και βασικές ελλείψεις σε υποδομές.⁴⁸

Τα παιδιά Ρομά αντιμετωπίζουν διάφορες προκλήσεις και δυσκολίες, κυρίως λόγω των φτωχών και ανθυγιεινών συνθηκών διαβίωσης, της γεωγραφικής απομόνωσης, της συνέχισης ξεπερασμένων κοινωνικών πρακτικών (συμπεριλαμβανομένων των πρόωρων γάμων) και της περιορισμένης φυσικής πρόσβασης σε υπηρεσίες. Επιπλέον, οι διακρίσεις, τα στερεότυπα και ο στιγματισμός, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή γνώση των μηχανισμών και των διαδικασιών συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική σφαίρα, εμποδίζουν περαιτέρω την ένταξή τους. Τα ανεπαρκώς αντιμετωπισμένα αστικά και δημοτικά ζητήματα, τα υψηλά επίπεδα αναλφαριθμητισμού, η έλλειψη πληροφοριών και τα εμπόδια στη γλώσσα και την επικοινωνία επηρεάζουν επίσης σημαντικά το εύρος και τις συνθήκες της κοινωνικής τους ένταξης.⁴⁹

Η Ελλάδα πρόσφατα αναμόρφωσε το σύστημα ανάδοχης φροντίδας, με στόχο τη μεταφορά των παιδιών από ιδρύματα σε οικογενειακή φροντίδα, κάτι που θα μπορούσε να ωφελήσει τα παιδιά Ρομά που βρίσκονται υπό κρατική φροντίδα. Ωστόσο, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και οι παρατηρητές σημειώνουν ότι τα παιδιά Ρομά είναι υπερβολικά εκπροσωπημένα στη δημόσια φροντίδα (ιδίως στην ιδρυματική φροντίδα) σε σχέση με τον πληθυσμό τους.⁵⁰

2.8.1. Αποτελεσματικότητα της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 στην αντιμετώπιση των προβλημάτων

Αν και η ΕΣΚΕ Ρομά αναγνωρίζει αυτά τα ζητήματα – ιδίως την ανάγκη ενδυνάμωσης των νέων και των γυναικών μέσω κοινωνικής συμβουλευτικής, ευαισθητοποίησης σχετικά με την ισότητα των φύλων και περιορισμού της κατάχρησης ουσιών – παρέχει μόνο λίγα μέτρα για την αντιμετώπισή τους. Αναφέρεται στο «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2021-2023», το οποίο περιλαμβάνει τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης των ανηλίκων και τη δημιουργία προσωρινών ξενώνων. Ωστόσο, καμία από αυτές τις προσπάθειες δεν στοχεύει ρητά τις κοινότητες Ρομά ούτε θέτει μετρήσιμα κριτήρια αναφοράς.

Στο πλαίσιο του ίδιου του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, οι σχετικές δράσεις αφορούν κυρίως την επαιτεία των παιδιών (μέτρο 1.2.6), την ψυχοκοινωνική υποστήριξη (μέτρο 2.7.3) και τις δραστηριότητες που προωθούν την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, τη συμβουλευτική για γονείς (μέτρο 2.12.20) και τις εκστρατείες ευαισθητοποίησης σχετικά με τους πρόωρους γάμους και τα δικαιώματα των παιδιών (μέτρο 4.1.6).

Επί του παρόντος, τα τμήματα των κοινοτικών κέντρων που ασχολούνται με τους Ρομά είναι υπεύθυνα για την ανάπτυξη περιφερειακών παρεμβάσεων με στόχο την ενίσχυση της συμμετοχής των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας/εφήβων Ρομά σε βιωματικά εργαστήρια (π.χ. εργαστήριο μητέρων-παιδιών), παιδικές κατασκηνώσεις και νηπιαγωγεία.⁵¹ Ωστόσο, η παροχή αυτών των υπηρεσιών εξαρτάται από τους διαθέσιμους

---

⁴⁷ Εθνικό σχέδιο δράσης για την «Ευρωπαϊκή Εγγύηση για τα Παιδιά» (Σεπτέμβριος 2022). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: https://ekka.org.gr/images/SYNTONISMOY-ORGANOSIS/%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%A3%CE%99%CE%A9%CE%9D_%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%A9%CE%9D/National_Action_Plan-Child_Guarantee_in_English.pdf

⁴⁸ *Idem*

⁴⁹ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την «Ευρωπαϊκή Εγγύηση για τα Παιδιά» (Σεπτέμβριος 2022). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: https://ekka.org.gr/images/SYNTONISMOY-ORGANOSIS/%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%A3%CE%99%CE%A9%CE%9D_%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%A9%CE%9D/National_Action_Plan-Child_Guarantee_in_English.pdf

⁵⁰ Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC). (2021). *Ρομά παιδιά υπό κρατική φροντίδα και άλλες παραβιάσεις του θεμελιώδους δικαιώματος σε μια ασφαλή, ευτυχημένη και υγιή παιδική ηλικία*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.errc.org/news/romani-children-in-state-care-and-other-abuses-of-the-fundamental-right-to-a-safe-happy-and-healthy-childhood>

⁵¹ UNICEF (2022). *Ελλάδα – Παιδιά Ρομά, πολυδιάστατη φτώχεια και η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Ρομά* [Παιδιά Ρομά στην Ελλάδα και πολυδιάστατη φτώχεια – Η Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη]

ανθρώπινους πόρους σε κάθε τμήμα που ασχολείται με τους Ρομά, καθώς και από τις προτεραιότητες που θέτουν οι δήμοι στους οποίους ανήκουν.

2.8.2. Αντιμετώπιση των προβλημάτων πέραν της ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030

Μια αξιόλογη πρωτοβουλία από τον ακαδημαϊκό χώρο ήταν το πρόγραμμα «Υποστήριξη εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στις κοινότητες Ρομά για τη βελτίωση της πρόσβασης των παιδιών στην εκπαίδευση και τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου». Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από το ΕΚΤ+ και εθνικούς πόρους. Υλοποιείται από το Εργαστήριο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) και παρέχει ολοκληρωμένες, υποστηρικτικές παρεμβάσεις για παιδιά, εφήβους και ενήλικες Ρομά. Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν εξωσχολική διδασκαλία για τη βελτίωση των ακαδημαϊκών επιδόσεων των μαθητών, καλοκαιρινά μαθήματα για να διατηρηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών πέρα από το σχολικό έτος και μαθήματα αλφαριθμητισμού για ενήλικες με πληροφορίες για τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και τα βραδινά γυμνάσια για όσους επιθυμούν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους. Επιπλέον, το πρόγραμμα παρέχει κατάρτιση εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικότητας και πρόληψης της επαγγελματικής εξουθένωσης, συνεργάζεται με άλλους οργανισμούς και κυβερνητικούς φορείς για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και διοργανώνει ακόμη και πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως μια παράσταση σκιών στην κοινότητα των Ρομά. Μια διαδικτυακή πρωτοβουλία με την ονομασία «Μικρές φωνές στο διαδίκτυο» συνδέει μαθητές από όλη την Ελλάδα μεταξύ τους, με εκπαιδευτικούς, υπαλλήλους υπουργείων και πανεπιστημιακούς καθηγητές, προωθώντας την ανταλλαγή απόψεων και τον διάλογο σχετικά με τα διάφορα μέτρα υποστήριξης του προγράμματος.

2.9. Προώθηση της ευαισθητοποίησης για τις τέχνες, τον πολιτισμό και την ιστορία των Ρομά

Όπως επισημάνθηκε στην προηγούμενη έκθεση του RCM για την Ελλάδα για το 2022, υπάρχει έλλειψη εκπροσώπησης των Ρομά στα ελληνικά σχολικά βιβλία, παρά την κάλυψη των μεταναστευτικών κοινοτήτων. Η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ σχεδιάζει να αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα μέσω πρωτοβουλιών ευαισθητοποίησης (Μέτρο 3.1.1), όπως δημόσιες συγκεντρώσεις, ημέρες μνήμης των Ρομά και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Περιλαμβάνει επίσης ένα πιλοτικό πρόγραμμα (Μέτρο 2.1.14) για τη διδασκαλία της «ρομάνης» στα σχολεία, το οποίο περιλαμβάνει την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών και την κατάρτιση εκπαιδευτικών για τις ρομά διαλέκτους της Ελλάδας. Επιπλέον, το πρόγραμμα σπουδών ιστορίας θα περιλαμβάνει το «*Porajmos*», τη γενοκτονία των Ρομά κατά τη διάρκεια της φασιστικής εποχής. Το ΕΣΠΡ προωθεί τοπικές διαβουλεύσεις, την ενδυνάμωση των νέων και των γυναικών και την αναγνώριση της συμβολής των Ρομά στην ελληνική λαϊκή κουλτούρα, παράλληλα με την ετήσια Διάσκεψη για τους Ρομά. Ωστόσο, δεν έχουν τεθεί συγκεκριμένοι στόχοι για τα μέτρα αυτά.

2.9.1. Αποτελεσματικότητα της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-230 στην αντιμετώπιση των προβλημάτων

Η Ελλάδα είναι μέλος της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (IHRA) από το 2005 και έχει διευρύνει τη μνήμη του Ολοκαυτώματος ώστε να αναγνωρίσει τα θύματα Ρομά στην Ευρώπη. Το ελληνικό κοινοβούλιο καθιέρωσε την 27η Ιανουαρίου ως Εθνική Ημέρα Μνήμης των Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος (νόμος αριθ. 3218/2004). Αν και η έμφαση δίνεται στο εβραϊκό Ολοκαύτωμα, η γενοκτονία των Ρομά αναφέρεται περιστασιακά σε σχετικές εκδηλώσεις και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Επειδή τα σχολεία είναι κλειστά για τις καλοκαιρινές διακοπές από τις 2 Αυγούστου (Ευρωπαϊκή Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος των Ρομά), η ημερομηνία αυτή δεν έχει τιμηθεί στα ελληνικά σχολεία. Αντ' αυτού, το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές για την 27η Ιανουαρίου, σύμφωνα με τις οποίες τα σχολεία κλήθηκαν να αφιερώσουν

δύο διδακτικές ώρες σε μαθήματα σχετικά με το Ολοκαύτωμα, στα οποία έχουν γίνει περιστασιακά αναφορές στο Ολοκαύτωμα των Ρομά με πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών.⁵²

Το Ολοκαύτωμα είναι υποχρεωτικό θέμα στα μαθήματα ελληνικής ιστορίας και οι επικαιροποιήσεις του προγράμματος σπουδών (υπό την εποπτεία του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής) αναφέρουν τους Ρομά ως μία από τις ομάδες που υπήρξαν θύματα του Ολοκαυτώματος σε επιλεγμένο εκπαιδευτικό υλικό. Ωστόσο, η συστηματική εισαγωγή του «Ποράιμος» στο πρόγραμμα σπουδών ιστορίας δεν έχει ακόμη ενσωματωθεί. Για παράδειγμα, στην^{6η} τάξη, η ιστορία περιλαμβάνει στο πρόγραμμα σπουδών της μόνο τη μελέτη του Ολοκαυτώματος και των κατηγοριών κρατουμένων/εγκλεισμένων στα ναζιστικά στρατόπεδα (Εβραίοι, Ρομά, ομοφυλόφιλοι, σλαβικής καταγωγής, κομμουνιστές, αντάρτες, Μάρτυρες του Ιεχωβά κ.λπ.) και την κατανόηση του τι αντιπροσώπευαν για τους Ναζί.

2.9.2. Αντιμετώπιση των προβλημάτων πέρα της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030

Άλλες δραστηριότητες εξαρτώνται από τη βούληση του εκπαιδευτικού. Για παράδειγμα, στο δημοτικό σχολείο στα Εξαμίλια, στην πέμπτη τάξη, οι μαθητές εξερεύνησαν τη ζωή και την τέχνη της Ceija Stojka – μιας αυστριακής ζωγράφου Ρομά και επιζώσας του Ολοκαυτώματος – μέσω εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σχετικά με το Ολοκαύτωμα, δημιουργώντας τελικά δικά τους έργα ζωγραφικής εμπνευσμένα από τον χαρακτηριστικό συμβολισμό και τα θέματα της.⁵³

Αν και δεν υπάρχει εμφανής κυβερνητική υποστήριξη για πρωτοβουλίες στον τομέα της τέχνης και της πολιτιστικής έκφρασης των Ρομά στην Ελλάδα, έχουν αναδυθεί πρωτοβουλίες από την κοινωνία των πολιτών. Στο νησί της Λέσβου, η ΜΚΟ «Art Bridges» διοργάνωσε το 2024 την έκθεση «Roma Fluxus», μια πρωτοποριακή έκθεση ταχυδρομικής τέχνης που εξερεύνησε την εξελισσόμενη φύση της ταυτότητας και του πολιτισμού των Ρομά. Η έκθεση παρουσίασε έργα τέχνης τοπικών μαθητών και νέων Ρομά, δείχνοντας πώς η συνεργατική τέχνη μπορεί να γεφυρώσει τις κοινότητες και να γιορτάσει την κληρονομιά των Ρομά με σύγχρονο τρόπο.⁵⁴

Η θεατρική παράσταση «Romáland» φιλοδοξεί να αφηγηθεί ένα αντίστροφο ταξίδι στην σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας από την οπτική γωνία των Ρομά. Το «Romáland» είναι ένα έργο ντοκιμαντέρ θεάτρου στο οποίο πρωταγωνιστές Έλληνες Ρομά στέκονται στη σκηνή και αφηγούνται ζωντανά τις δικές τους ιστορίες. Συνδυάζοντας μαρτυρίες, βίντεο και μουσική, ανατρέπει το συνηθισμένο κλισέ της «τσιγγάνικης λαογραφίας». Αντιμετωπίζει το κοινό με τον συστημικό ρατσισμό, την αστυνομική βία και τον καθημερινό αποκλεισμό, ενώ επιμένει στην ανθεκτικότητα και τη δημιουργικότητα της κοινότητας. Μέχρι σήμερα, η παράσταση έχει παρουσιαστεί στην Αθήνα, το Άμστερνταμ, το Βερολίνο και το Στρασβούργο.

---

⁵² Blogs του Υπουργείου Παιδείας. (2025). *Ολοκαύτωμα των Ρομά [The Roma Holocaust]*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://blogs.sch.gr/gymekom/2025/03/14/olokaytoma-ton-roma/>

⁵³ Blogs του Υπουργείου Παιδείας. (2021). *Μαθαίνοντας για τη Ρομά ζωγράφο Ceija Stojka που επέζησε από το Ολοκαύτωμα [Μαθαίνοντας για τη Ρομά ζωγράφο Ceija Stojka που επέζησε από το Ολοκαύτωμα]*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://blogs.sch.gr/dimexamil/2021/06/29/mathainontas-gia-ti-roma-zografo-ceija-stojka-poy-epezise-apo-to-olokaytoma/>

⁵⁴ LesvosNews.net. (2024). *Έργα μαθητών του^{1ου} και 4ου Δημοτικού Σχολείου της Μυτιλήνης θα παρουσιαστούν στην έκθεση Roma Fluxus στο Βερολίνο*, στις 12 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2kpwfkw7>

3. ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΡΟΜΑ

3.1. Στέγαση: προγράμματα μετεγκατάστασης και επιδοτήσεις ενοικίου για τους Ρομά στην Ελλάδα

Στην προηγούμενη έκθεση του Roma Civil Monitor του Μαΐου 2022, έγινε αναφορά στα διαφορετικά αλλά συνάδεια ευρήματα μιας σειράς διεθνών οργανισμών σχετικά με τις αποτρόπαιες συνθήκες διαβίωσης πολλών Ρομά στην Ελλάδα, ιδίως εκείνων που ζουν σε καταυλισμούς.⁵⁵ Υπενθυμίζεται ότι, με βάση την έρευνα του 2021 για τους καταυλισμούς και τον πληθυσμό των Ρομά, υπάρχουν 77 καταυλισμοί «τύπου 1», δηλαδή καταυλισμοί με υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης και χωρίς πρόσβαση σε βασικές υποδομές/υπηρεσίες. Περίπου 12 216 Ρομά ζουν σε αυτούς τους καταυλισμούς.⁵⁶ Έκτοτε, η κατάσταση παραμένει αμετάβλητη, αν όχι επιδεινωμένη.

Στην έρευνα της FRA για το 2021 (τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν τον Οκτώβριο του 2022), το ποσοστό των Ρομά που ζουν σε συνθήκες στερπητικής στέγασης είχε αυξηθεί από 50 % το 2016 σε 68 % το 2021, ενώ το ποσοστό των Ρομά που ζουν σε νοικοκυριά που δεν διαθέτουν τον ελάχιστο αριθμό δωματίων σύμφωνα με τον ορισμό της EUROSTAT για τον υπερπληθυσμό αυξήθηκε επίσης από 92% σε 94% – μόνο το ποσοστό των Ρομά που ζουν σε νοικοκυριά χωρίς τρεχούμενο νερό εντός της κατοικίας μειώθηκε από 9% σε 7%.⁵⁷ Ομοίως, στις τελικές παρατηρήσεις του Δεκεμβρίου 2024, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών διακρίσεων (CERD) εξέφρασε την ανησυχία της για την «ακραία φτώχεια και τις υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης που αντιμετωπίζουν οι Ρομά σε άτυπους οικισμούς χωρίς κατάλληλη υποδομή και περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες».⁵⁸

Η ΕΣΚΕ Ρομά και οι σχετικές γενικές πολιτικές περιγράφουν διάφορα μέτρα για τη στέγαση των κοινοτήτων Ρομά. Αναμφισβήτητο, το πιο σημαντικό μέτρο είναι αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 159 του νόμου αριθ. 4483/2017, με τίτλο «Προσωρινή μετεγκατάσταση ειδικών κοινωνικών ομάδων». Σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 1, οι Ρομά που ζουν σε πρόχειρους οικισμούς μπορούν να μετεγκατασταθούν προσωρινά σε κατάλληλα εξοπλισμένους οικισμούς. Η διαδικασία μετεγκατάστασης έχει ως εξής: ο αρμόδιος δήμος υποβάλλει αίτημα, μαζί με τα απαραίτητα έγγραφα, στην Επιτροπή Προσωρινής Μετεγκατάστασης Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων, μια ομάδα εργασίας που υπάγεται στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Η εν λόγω επιτροπή επικουρείται στο έργο της από μια ad hoc τεχνική ομάδα εμπειρογνομόνων. Εάν η επιτροπή εκδώσει θετική σύσταση για μετεγκατάσταση, τότε, με κοινή υπουργική απόφαση (ΚΥΑ), εγκρίνονται η μετεγκατάσταση και οι λεπτομέρειες της, συμπεριλαμβανομένων των υποδομών, των εγκαταστάσεων και άλλων σχετικών στοιχείων. Μία από τις προϋποθέσεις για τον τόπο μετεγκατάστασης είναι ότι πρέπει να βρίσκεται σε απόσταση τουλάχιστον 500 μέτρων από προστατευόμενες περιοχές, όπως αρχαιολογικούς χώρους, μεταξύ άλλων απαιτήσεων. Η χρηματοδότηση των προγραμμάτων αυτών προέρχεται αποκλειστικά από εθνικούς πόρους· δεν χρησιμοποιούνται ευρωπαϊκοί πόροι.

---

⁵⁵ LesvosNews.net. (2024). Έργα μαθητών του^{1ου} και^{4ου} Δημοτικού Σχολείου Μυτιλήνης θα παρουσιαστούν στην έκθεση Roma Fluxus στο Βερολίνο, στις 12 Δεκεμβρίου, σ. 20. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2kpwfkw7>.

⁵⁶ Κυβέρνηση της Ελλάδας. (2023). Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021–2030 (1η Επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023) [Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021–2030 (1η Επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023)], σ. 24. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rb.gy/sa5t7n>

⁵⁷ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – FRA. (2022). Οι Ρομά σε 10 ευρωπαϊκές χώρες – Κύρια αποτελέσματα, Έρευνα 2021, σ. 52–55. Βιέννη: FRA. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf.

⁵⁸ Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων – UN CERD. (2024). Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τις συνδυασμένες εικοστή τρίτη και εικοστή τέταρτη περιοδικές εκθέσεις για την Ελλάδα, CERD/C/GRC/CO/23-24, παράγραφος 22(β). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ywn56det>

Σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 8, εάν η μετεγκατάσταση σύμφωνα με την παράγραφο 1 δεν είναι δυνατή, τότε, ακόμη και χωρίς αίτημα του δήμου, η προαναφερθείσα επιτροπή μπορεί να εγκρίνει σχέδιο για τη βελτίωση των υποδομών στον ήδη υπάρχοντα πρόχειρο οικισμό. Το σχέδιο αυτό εφαρμόζεται στη συνέχεια μετά την έγκρισή του μέσω JMD. Από το 2022 (όταν δημοσιεύθηκε η μελέτη πηγής, δεν υπάρχουν διαθέσιμα επικαιροποιημένα στοιχεία), έντεκα δήμοι είχαν υποβάλει αίτηση χρηματοδότησης είτε για τη μετεγκατάσταση μιας κοινότητας Ρομά σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 1 είτε για μέτρα υποδομής σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 8.⁵⁹

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 12 της υπουργικής απόφασης ΡΟ 64/2018 (η οποία καθορίζει τους όρους και τις τεχνικές λεπτομέρειες για τα μέτρα βάσει του άρθρου 159 του νόμου αριθ. 4483/2017), η μέγιστη περίοδος διαμονής σε έναν τέτοιο προσωρινό οικισμό είναι δέκα έτη. Μέχρι το τέλος της περιόδου αυτής, οι Ρομά κάτοικοι θα πρέπει να έχουν ενταχθεί στην τοπική κοινωνία. Είναι ενδιαφέρον ότι δεν υπάρχει παρόμοιο χρονικό όριο για τους οικισμούς στους οποίους έχουν πραγματοποιηθεί μόνο έργα υποδομής σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 8.

Μελέτη περίπτωσης: οι αποτυχημένες επανεγκαταστάσεις των κοινοτήτων Ρομά των Δελφών και της Κατερίνης

Και τα δύο προγράμματα μετεγκατάστασης μπορούν να θεωρηθούν εμβληματικές πρωτοβουλίες και πιλοτικά προγράμματα για την υλοποίηση του άρθρου 159 παράγραφος 1 του νόμου αριθ. 4483/2017.

Το έργο μετεγκατάστασης της κοινότητας Ρομά των Δελφών, το οποίο εγκρίθηκε με κοινή υπουργική απόφαση (ΚΥΑ) του 2018 κατόπιν αιτήματος του Δήμου Δελφών, ήταν η πρώτη πρωτοβουλία που επιλέχθηκε για υλοποίηση βάσει του άρθρου 159 παράγραφος 1 του νόμου αριθ. 4483/2017. Το έργο αυτό εξακολουθεί να αναφέρεται με μεγάλη λεπτομέρεια στον ιστότοπο του ΕΣΠ.⁶⁰ Αρχικά, το έργο καθυστέρησε λόγω της αντίδρασης των εθνοτικών Ελλήνων της περιοχής στη μετεγκατάσταση της κοινότητας των Ρομά,⁶¹ και παρέμεινε σε εκκρεμότητα μέχρι τον Ιανουάριο του 2024. Στη συνέχεια, ο Δήμος Δελφών υπέβαλε αίτημα στον Γενικό Γραμματέα Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας να επισκεφθεί τον Δήμο για να συζητήσει τη μετεγκατάσταση της κοινότητας των Ρομά. Ο Δήμος τον ενημέρωσε επίσης ότι αναζητούσε νέους χώρους μετεγκατάστασης (παρόλο που ένας είχε ήδη προσδιοριστεί και εγκριθεί με βάση την ΚΥΑ του 2018).⁶² Έτσι, έδειξε ουσιαστικά την πρόθεσή του να μην προχωρήσει στη μετεγκατάσταση. Προς τιμήν του, τον Απρίλιο του 2024 και μετά από επίσκεψη στο Δήμο, ο Γενικός Γραμματέας απάντησε υπενθυμίζοντας ότι η ΚΥΑ του 2018 είχε ήδη ορίσει έναν χώρο μετεγκατάστασης. Κάπως παράξενα, και απαντώντας στις ανησυχίες που εξέφρασε ο Δήμος σχετικά με το γεγονός ότι ο προτεινόμενος χώρος μετεγκατάστασης βρισκόταν εντός προστατευόμενης αρχαιολογικής ζώνης, ο Γενικός Γραμματέας ενημέρωσε τον Δήμο ότι μπορούσε να αμφισβητήσει την ΚΥΑ του 2018 για τον λόγο αυτό. Κατά την ημερομηνία σύνταξης του παρόντος, δεν είναι σαφές εάν ο Δήμος το έχει πράξει ή προτίθεται να το πράξει. Ωστόσο, σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, ο Δήμαρχος των Δελφών δεν ήταν διατεθειμένος να προχωρήσει στη μετεγκατάσταση.⁶³

Η μετεγκατάσταση της κοινότητας Ρομά της Κατερίνης ήταν το τρίτο πρόγραμμα μετεγκατάστασης βάσει του άρθρου 159 παράγραφος 1 του νόμου αριθ. 4483/2017. Εγκρίθηκε με κοινή υπουργική απόφαση το 2019 και

⁵⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας – ECRI. (2022). Έκθεση για την Ελλάδα (έκτος κύκλος παρακολούθησης), παράγραφος 98. Δημοσιεύθηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 2022. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/ecri-first-report-on-greece-adopted-on-28-june-2022-published-on-22-se/1680a818bf>

⁶⁰ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (2025). Πύλη για τη στέγαση και την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://egroma.gov.gr/stegasil/>

⁶¹ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). Ενημερωμένο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030), σ. 164–165.

⁶² Πύλη ειδήσεων TV Star. (25 Ιανουαρίου 2024). Δήμος Δελφών: Έρευνα για περιοχές μετεγκατάστασης Ρομά. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tvstar.gr/2024/01/25/dimos-delfon-diervnisi-choron-gia-tin-metegkatastasi-ton-roma/>

⁶³ Ora Fokidos. (30 Απριλίου 2024). Οι Ρομά θα μετεγκατασταθούν στην περιοχή «Καμίνους» – Ολοκληρωτική ανατροπή από τον δήμαρχο. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3vavj6mn>

καταχωρίστηκε ως ξεχωριστό μέτρο τόσο στο αρχικό όσο και στο επικαιροποιημένο ΕΣΔΠ, όπου περιγράφηκε επίσης ως ένα πιο φιλόδοξο πρόγραμμα από την «συνηθισμένη» μετεγκατάσταση κοινοτήτων Ρομά βάσει του άρθρου 159(1) του νόμου αριθ. 4483/2017.⁶⁴ Επιπλέον, ο ειδικός χαρακτήρας του επιβεβαιώνεται τόσο από την αυξημένη χρηματοδότησή του (περίπου 5 εκατομμύρια ευρώ από τον ΕΟΧ και εθνικούς πόρους) όσο και από τον αριθμό των ενδιαφερόμενων μερών. Ενώ οι «συνηθισμένες» μετεγκαταστάσεις πρέπει να υλοποιούνται αποκλειστικά από τους οικείους δήμους, η μετεγκατάσταση στην Κατερίνη έτυχε της υποστήριξης τόσο ενός «στρατηγικού ενδιαφερόμενου μέρους» (συγκεκριμένα, ο Γενικός Γραμματέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας και το προσωπικό του επισκέφθηκαν την περιοχή 15 φορές σε διάστημα τεσσάρων ετών και πραγματοποίησαν εκτενείς διαβουλεύσεις με τοπικούς και εθνικούς ενδιαφερόμενους φορείς σχετικά με τις λεπτομέρειες της υλοποίησης της)⁶⁵ όσο και ενός «διεθνούς ενδιαφερόμενου μέρους», συγκεκριμένα της FRA της ΕΕ.⁶⁶ Επιπλέον, ήταν η μόνη που προσκόμισε η ελληνική κυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ECSR) του Συμβουλίου της Ευρώπης ως συγκεκριμένο παράδειγμα (τότε εν εξελίξει) μετεγκατάστασης της κοινότητας των Ρομά, με την ECSR να σημειώνει ότι, ενώ είχαν σημειωθεί ορισμένες προόδους στην Κατερίνη, δεν υπήρχαν πληροφορίες σχετικά με παρόμοια μέτρα για τις κοινότητες των Ρομά σε άλλες περιοχές.⁶⁷

Παραδόξως, ο Δήμος Κατερίνης ενημέρωσε το 2023 ότι η προτεινόμενη περιοχή μετεγκατάστασης ήταν ακατάλληλη για στέγαση, καθώς ήταν πρώην χωματερή, και ότι ούτε ο Δήμος ούτε η Επιτροπή που προβλέπεται στο άρθρο 159 παράγραφος 1 του νόμου αριθ. 4483/2017 είχαν γνώση αυτού. Ως αποτέλεσμα, η μετεγκατάσταση ακυρώθηκε και ο Δήμος αναζητά επί του παρόντος νέα τοποθεσία μετεγκατάστασης.⁶⁸

Τον Δεκέμβριο του 2023, το Υπουργείο Εσωτερικών εξέδωσε πρόσκληση υποβολής προτάσεων προς τους δήμους. Σύμφωνα με τους όρους της πρόσκλησης, οι δήμοι μπορούν να υποβάλουν αίτηση για χρηματοδότηση προκειμένου είτε να μετεγκαταστήσουν μια κοινότητα Ρομά σε έναν προσωρινό οργανωμένο οικισμό είτε να βελτιώσουν την υποδομή ενός υπάρχοντος οικισμού. Η χρηματοδότηση περιορίζεται σε 3,5 εκατομμύρια ευρώ και 1,75 εκατομμύρια ευρώ, αντίστοιχα. Ο συνολικός προϋπολογισμός που διατέθηκε για τους δύο τύπους έργων είναι 15 εκατομμύρια ευρώ (πρόσφατα αυξήθηκε σε 18 εκατομμύρια ευρώ),⁶⁹ και ο εκτιμώμενος αριθμός δικαιούχων είναι 1.250. Η προθεσμία υποβολής αιτήσεων ήταν η 31η Δεκεμβρίου 2024.⁷⁰ Το μέτρο αυτό ήταν το μόνο που αναφέρθηκε σχετικά με το δικαίωμα στη στέγαση των Ρομά από την ελληνική αντιπροσωπεία κατά την πρόσφατη εξέταση της έκθεσης της Ελλάδας στο πλαίσιο του Διεθνούς Συμφώνου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR), σύμφωνα με το οποίο είχαν εγκριθεί επτά αιτήσεις από δήμους.⁷¹

⁶⁴ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Ενημερωμένο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030)*, Μέτρο 2.14.3, σ. 109. Περιγράφεται ως «Ολοκληρωμένο πιλοτικό πρόγραμμα για την προσωρινή μετεγκατάσταση ενός οικισμού ειδικών κοινωνικών ομάδων του Δήμου Κατερίνης με βάση τα πρότυπα κοινωνικής στέγασης».

⁶⁵ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (21 Απριλίου 2023). *Απάντηση σε κοινοβουλευτική ερώτηση*, αρ. 320/Ε.

⁶⁶ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Ενημερωμένο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030)*, σ. 109.

⁶⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. (2021). *Παρακολούθηση των αποφάσεων επί της ουσίας των συλλογικών καταγγελιών: Πορίσματα 2021*, σ. 79. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/findings-2021-en/1680a5eed8>

⁶⁸ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (2023). *Απάντηση σε κοινοβουλευτική ερώτηση*, αρ. 320/Ε.

⁶⁹ Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. (2025). *Σχόλια σχετικά με το Μνημόνιο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/comments-on-memorandum-by-the-general-secretariat-for-social-solidarit/1680b6244b>

⁷⁰ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Πρόσκληση για τη μετεγκατάσταση Ρομά και την υποστήριξη υποδομών*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/hsbah62f>

⁷¹ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (2024). *Συνοπτικό πρακτικό της 4159ης συνεδρίασης, 28 Οκτωβρίου 2024*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/4upaekhu>: «Για τη βελτίωση

Ωστόσο, σε συνέντευξη για την παρούσα έκθεση, εκπρόσωπος της ΓΓΚΑΚΦ ανέφερε ότι μόνο τρεις από τις προτάσεις των δήμων βρίσκονταν σε προχωρημένο στάδιο και θα εγκρίνονταν.⁷² Επομένως, δεν είναι σαφές σε ποια βάση η ελληνική κυβέρνηση αναφέρθηκε ενώπιον του ICCPR των Ηνωμένων Εθνών σε επτά εγκεκριμένα αιτήματα. Όπως και να έχει, ακόμη και αν έχουν εγκριθεί επτά τέτοια αιτήματα, υπενθυμίζεται ότι ο αριθμός των πρόχειρων καταυλισμών χωρίς βασικές υποδομές – οι λεγόμενες περιοχές τύπου 1 σύμφωνα με η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ – είναι 77 (με εκτιμώμενο πληθυσμό 12.216 άτομα). Αυτό σημαίνει ότι τα μέτρα που θα εφαρμοστούν στους επτά δήμους αφορούν λιγότερους από έναν στους επτά καταυλισμούς. Ωστόσο, δεδομένου του εκτιμώμενου αριθμού των 1.250, τα μέτρα αυτά, εάν εφαρμοστούν, θα βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης ενός στους δέκα κατοίκους των οικισμών αυτών. Συνεπώς, στις τελικές παρατηρήσεις του Νοεμβρίου 2024, το UN HRC κάλεσε την Ελλάδα να «διασφαλίσει την πλήρη υλοποίηση της Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά και του Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030, μεταξύ άλλων με την κατανομή επαρκών ανθρωπίνων και οικονομικών πόρων και να διασφαλίσει την τακτική παρακολούθηση, αξιολόγηση και υποβολή εκθέσεων με ουσιαστική συμμετοχή των Ρομά».⁷³

Ένα άλλο μέτρο στέγασης που απευθύνεται στους Ρομά είναι το πρόγραμμα «Επιχορήγηση ενοικίου για Ρομά», το οποίο χρηματοδοτείται από την ΕΕ και εθνικούς πόρους. Αρκετοί δήμοι έχουν ήδη υποβάλει αίτηση και εξασφαλίζει τη σχετική χρηματοδότηση, ενώ άλλοι έχουν θέσει στόχους σχετικά με τον αριθμό των Ρομά που θα επωφεληθούν από αυτό. Ένα ενδιαφέρον (και ευπρόσδεκτο) χαρακτηριστικό του προγράμματος είναι ότι η σύμβαση μίσθωσης θα υπογραφεί μεταξύ του δήμου και του ιδιώτη ιδιοκτήτη.

Ο δήμος Δέλτα σχεδιάζει να μετεγκαταστήσει 40 οικογένειες Ρομά σε έναν προσωρινό οργανωμένο οικισμό (σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 1 του νόμου αριθ. 4482/2017) και να χορηγήσει επιδότηση ενοικίου σε δέκα οικογένειες Ρομά. Συγκεκριμένα, ο δήμος θα βοηθήσει τις οικογένειες Ρομά να βρουν κατάλληλες κατοικίες και θα καταβάλλει στους ιδιοκτήτες συμφωνημένο ενοίκιο για τρία χρόνια. Σε αντάλλαγμα, οι δικαιούχοι θα αναλάβουν, μεταξύ άλλων, να εγγράψουν και να εξασφαλίσουν τη φοίτηση των παιδιών τους σε σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο, δημοτικό και γυμνάσιο). Οι δικαιούχοι δεν πρέπει να έχουν ακίνητη περιουσία που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως κατοικία, ούτε να έχουν λάβει δάνειο για την αγορά κατοικίας.⁷⁴

3.1.1 Αποτελεσματικότητα της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 στην αντιμετώπιση του προβλήματος

Η emblematicή επανεγκατάσταση της κοινότητας Ρομά στην Κατερίνη απέτυχε. Ταυτόχρονα, άλλοι δήμοι δεν είναι ιδιαίτερα πρόθυμοι να ζητήσουν χρηματοδότηση για την επανεγκατάσταση κοινοτήτων Ρομά – μάλιστα, ορισμένοι από αυτούς (όπως ο δήμος Δελφών στο παραπάνω παράδειγμα) ενδέχεται να έχουν αμφιβολίες σχετικά με το αν θέλουν να προχωρήσουν στην συμφωνηθείσα επανεγκατάσταση. Όσον αφορά την επάρκεια των πόρων, με βάση τη διατεθείσα χρηματοδότηση (δηλαδή τα 18 εκατομμύρια ευρώ που αναφέρονται παραπάνω), ακόμη και αν όλα αυτά τα χρήματα αξιοποιηθούν και – το πιο δύσκολο – χρησιμοποιηθούν σωστά, η συντριπτική πλειονότητα των Ρομά που ζουν σε πρόχειρους καταυλισμούς δεν θα βιώσουν καμία βελτίωση στις συνθήκες στέγασης και διαβίωσής τους.

Εκτός από την έλλειψη πόρων για μέτρα στέγασης που απευθύνονται στους Ρομά (έλλειψη που ωστόσο μπορεί να μετριαστεί εν μέρει με μέτρα που προβλέπονται στο πλαίσιο των γενικών πολιτικών – βλ. επόμενη παράγραφο), το κύριο πρόβλημα παραμένει ότι δεν προβλέπονται μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών στέγασης και διαβίωσης των Ρομά σε δήμους που, για διάφορους λόγους (που μπορεί να κυμαίνονται από ρατσισμό έως απλή

της κατάστασης, το νομοθετικό πλαίσιο προέβλεπε προσωρινή μετεγκατάσταση και βελτιώσεις στις υποδομές, οι οποίες θα χρηματοδοτούνταν με 15 εκατομμύρια ευρώ από τον δημόσιο προϋπολογισμό. Πάνω από 200 οικογένειες μετεγκαταστάθηκαν και επτά δήμοι έλαβαν έγκριση για χρηματοδότηση υποδομών».

⁷² Συνέντευξη με την ΓΓΚΑΚΦ, 8 Νοεμβρίου 2024 .

⁷³ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (2024). *Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με την τρίτη περιοδική έκθεση της Ελλάδας*, CCPR/C/GRC/CO/3, παράγραφος 11(δ). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/23nscedr>

⁷⁴ Δήμος Δέλτα. (13 Ιουνίου 2018). *Έγκριση από το Δημοτικό Συμβούλιο του Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/yehfnck6>

αδυναμία να καταρτίσουν μια κατάλληλη πρόταση για τη χρηματοδότηση τέτοιων μέτρων), δεν θα υποβάλουν αίτηση για χρηματοδότηση.

Ήδη το 2005, το ΕΣΔΑ είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 16 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (το δικαίωμα της οικογένειας στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία – που περιλαμβάνει τη στέγαση) λόγω, μεταξύ άλλων, «των ανεπαρκών μέσων για τον περιορισμό των τοπικών αρχών ή την επιβολή κυρώσεων σε αυτές».⁷⁵ Στην έκθεση του RCM για το 2022, αναφέρθηκε ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες (εκτός από τον Διαμεσολαβητή) θεωρούσαν ότι δεν ήταν δυνατόν, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, να υποχρεωθεί μια τοπική αρχή να εφαρμόσει μέτρα σχετικά με τους Ρομά.⁷⁶ Αυτό επαναλήφθηκε και κατά τη διάρκεια συνέντευξης με η ΓΓΚΑΚΦ, όπου αναφέρθηκε ότι η κεντρική διοίκηση δεν μπορεί να υποχρεώσει τις τοπικές αρχές να λάβουν ορισμένα μέτρα, αλλά μπορεί μόνο να τις βοηθήσει παρέχοντας κατευθυντήριες γραμμές και χρηματοδότηση.⁷⁷ Αυτό με τη σειρά του σημαίνει ότι η υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ – ή τουλάχιστον του σκέλους του που αφορά τη στέγαση – επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στη διακριτική ευχέρεια των τοπικών αρχών.

Ένα άλλο ζήτημα που προκαλεί ανησυχία είναι η διαφορά μεταξύ του κόστους ορισμένων παρεμβάσεων, του προσωρινού χαρακτήρα τους και του σχετικά μικρού αριθμού των δικαιούχων. Για παράδειγμα, ο Δήμος Λοκροΐ ζήτησε και έλαβε 1,6 εκατομμύρια ευρώ για τη βελτίωση των υποδομών και των δικτύων κοινής ωφέλειας σε πέντε μικρούς οικισμούς Ρομά, στους οποίους ζουν, σύμφωνα με τις πληροφορίες, 200 άτομα. Το έργο περιλαμβάνει την ανακατασκευή του δικτύου ύδρευσης και την εγκατάσταση συσκευής μέτρησης του αρσενικού στο νερό – μια σιωπηρή αλλά ρητή αναγνώριση του γεγονότος ότι το νερό που παρέχεται μέχρι σήμερα στους Ρομά σε αυτούς τους οικισμούς είναι ακατάλληλο για ανθρώπινη κατανάλωση.⁷⁸ Αν και κάθε μέτρο που βελτιώνει τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά είναι ευπρόσδεκτο, είναι δύσκολο να μην σκεφτεί κανείς ότι ένα τόσο σημαντικό ποσό θα μπορούσε να αξιοποιηθεί καλύτερα, π.χ. για την αγορά (σε συνδυασμό με πρόσθετη χρηματοδότηση) κατοικιών στην περιοχή (η οποία είναι κυρίως αγροτική και, ως εκ τούτου, οι τιμές των ακινήτων είναι πιθανώς χαμηλές) και την εκμίσθωσή τους με χαμηλό ενοίκιο στους Ρομά – πράγματι, ένα πρόγραμμα κοινωνικής στέγασης με παρόμοια προσέγγιση βρίσκεται επί του παρόντος σε εξέλιξη.⁷⁹ Μια τέτοια προσέγγιση στην περίπτωση των Ρομά θα ήταν σαφώς μια πιο οικονομικά αποδοτική λύση και θα προωθούσε επίσης την κοινωνική τους ένταξη.

---

⁷⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. (2005). *Καταγγελία αριθ. 15/2003, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά κατά της Ελλάδας*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://hudoc.esc.coe.int/eng/?i=cc-15-2003-dmerits-en>

⁷⁶ *Idem*, σ. 35-36.

⁷⁷ Συνέντευξη με τη ΓΓΚΑΚΦ, 8 Νοεμβρίου 2024.

⁷⁸ Υπουργείο Εσωτερικών. (6 Δεκεμβρίου 2024). *Τροποποίηση του μέτρου «Επέκταση και αναβάθμιση των δικτύων υποδομών για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης ειδικών κοινωνικών ομάδων του Δήμου Λοκρών»*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/584h63t2>

⁷⁹ Πύλη ειδήσεων Capital.gr. (5 Νοεμβρίου 2024). *Ο σχεδιασμός για προσβάσιμες κατοικίες βρίσκεται σε εξέλιξη – Συμμετέχει και η ΕΤΕπ*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/33u99pp3>

Θέμα που προκαλεί ανησυχία

Ένα θέμα που προκαλεί ανησυχία σε σχέση με όλες τις παρεμβάσεις βάσει του άρθρου 159 του νόμου αριθ. 4483/2017 είναι ότι μπορούν να προωθήσουν/διαιωνίσουν, άμεσα ή έμμεσα, τον διαχωρισμό των Ρομά στον τομέα της στέγασης. Η συνεχιζόμενη μετεγκατάσταση μιας μικρής κοινότητας Ρομά στην Καλαμάτα της Πελοποννήσου είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ο Δήμος Καλαμάτας έχει ζητήσει χρηματοδότηση, σύμφωνα με το άρθρο 159 παράγραφος 1 του νόμου αριθ. 4483/2017, για τη μετεγκατάσταση 66 οικογενειών που ζουν στα προάστια στην περιοχή της Μπιρμπίτας, που βρίσκεται έξω από την πόλη, όπου στο παρελθόν είχε δημιουργηθεί ένας προσωρινός (και σήμερα εγκαταλελειμμένος) καταυλισμός Ρομά.⁸⁰ Ωστόσο, ήδη από το 2015, ο Διαμεσολαβητής είχε επισημάνει ότι οι οικογένειες αυτές είχαν ήδη επιτύχει ένα βαθμό κοινωνικής ένταξης και ότι η μετεγκατάστασή τους στην περιοχή της Μπιρμπίτας (που βρίσκεται μακριά από την πόλη της Καλαμάτας) θα την υπονόμει. Ο Διαμεσολαβητής σημείωσε επίσης ότι η μετεγκατάστασή τους εκεί θα τους απομόνωνε περαιτέρω και ζήτησε να μην πραγματοποιηθεί.⁸¹ Αν και η προτεινόμενη μετεγκατάσταση συνοδεύεται από μια σειρά μέτρων για την αποκατάσταση και τη βελτίωση των υφιστάμενων υποδομών, δεν αντιμετωπίζει το κύριο πνεύμα των πορισμάτων του Διαμεσολαβητή, που ισχύουν εξίσου και το 2025, ότι η μετεγκατάσταση της κοινότητας εκεί θα αποτελούσε οπισθοδρόμηση όσον αφορά τις προσπάθειες της κοινότητας των Ρομά για την κοινωνική της ένταξη. Παρόμοιες σκέψεις ισχύουν και για τα έργα βελτίωσης των υποδομών βάσει του άρθρου 159 παράγραφος 8 του νόμου αριθ. 4483/2017, όπως αυτό που θα υλοποιηθεί στον Δήμο Λοκρών. Αντί να θέσει τέλος στον διαχωρισμό τους σε επίπεδο κατοικίας, βελτιώνοντας τις υποδομές των οικισμών, το έργο στην πραγματικότητα διαιωνίζει τον διαχωρισμό τους στον οικισμό.

Όσον αφορά το πρόγραμμα «Επιδοτήσεις ενοικίου για Ρομά», η εξέταση των επτά διαθέσιμων τοπικών σχεδίων δράσης δείχνει ότι όλοι οι δήμοι το γνωρίζουν (στην πραγματικότητα, ορισμένοι δήμοι είχαν εφαρμόσει παρόμοια προγράμματα στο παρελθόν). Έχουν σχέδια να το αξιοποιήσουν, ενώ ορισμένοι από αυτούς έχουν ήδη αποφασίσει τον αριθμό των δικαιούχων. Αυτό φαίνεται να είναι μια ιδιαίτερα θετική εξέλιξη, διότι οι επιδοτήσεις ενοικίου προωθούν την ένταξη των Ρομά στις τοπικές κοινωνίες τους περισσότερο από την προσωρινή (έως δέκα έτη) μετεγκατάστασή τους σε οργανωμένους οικισμούς.

Ωστόσο, μπορούν ήδη να διαπιστωθούν μια σειρά από πιθανά εμπόδια.

Η πρώτη αφορά τον χαμηλό αριθμό δικαιούχων. Στα περισσότερα τοπικά σχέδια δράσης που εξετάστηκαν, ο αριθμός των δικαιούχων είναι περίπου 10-20 οικογένειες (αν και ορισμένοι δήμοι έχουν ορίσει τον αριθμό των δικαιούχων σε 60 οικογένειες).⁸²

Η δεύτερη αφορά τις διαφορετικές προσεγγίσεις που υιοθετούνται από άλλους δήμους. Το πρόγραμμα προβλέπει ότι ο δήμος θα ενεργεί ως μεσάζων μεταξύ των Ρομά και του ιδιοκτήτη. Συμμετέχει ο δήμος, ο οποίος θα καταβάλλει απευθείας το ενοίκιο στον ιδιοκτήτη. Αυτό μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση των ανησυχιών ότι οι

⁸⁰ Ενημερωτικό Πόρταλ Ελευθερία Online. (19 Οκτωβρίου 2024). Υποβλήθηκε στη Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης ο φάκελος για τη μετεγκατάσταση των Ρομά στη Βιρβίτα. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/232ptt22>

⁸¹ Συνήγορος του Πολίτη. (2 Απριλίου 2015). Επιστολή προς τον Γενικό Γραμματέα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Πελοποννήσου και Ιονίων Νήσων, Υπουργείο Εργασίας, Προϊστάμενο Περιφέρειας Πελοποννήσου, αρ. πρωτ. 19755/05.2.9. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/z2bftu5t>

⁸² Δήμος Μεσολογγίου. (18 Ιανουαρίου 2023). Τοπικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά στην Ιερή Πόλη του Μεσολογγίου, σ. 47. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2vhzeh9w>. Σύμφωνα με την Απογραφή Ρομά του 2021, ο πληθυσμός των Ρομά στο Μεσολόγγι ανέρχεται σε περίπου 2.000 άτομα (Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας).

Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. (Σεπτέμβριος 2022). Έρευνα για τους οικισμούς και τον πληθυσμό των Ρομά σε εθνικό επίπεδο (2021). Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/4p8j4tjh>. Με μέσο όρο τέσσερα μέλη ανά νοικοκυριό, οι δικαιούχοι αυτών των 60 επιδομάτων ενοικίου εκτιμάται ότι είναι περίπου 240 άτομα, ή περίπου το 1/8 του συνολικού πληθυσμού των Ρομά που ζουν στον Δήμο.

Ρομά ενοικιαστές ενδέχεται να καθυστερήσουν τις πληρωμές, καθώς η επιδότηση ενοικίου θα καταβάλλεται για τρία έτη. Ωστόσο, σε τουλάχιστον μία περίπτωση, ο δήμος αναμένει από τους ίδιους τους Ρομά να βρουν ένα μέρος για να νοικιάσουν, ενώ η επιδότηση ενοικίου θα καταβάλλεται για τουλάχιστον δύο έτη.⁸³ Ένας άλλος δήμος επέλεξε να αξιολογήσει πρώτα το ενδιαφέρον των ιδιωτών ιδιοκτητών να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα και στη συνέχεια να προκηρύξει διαγωνισμό. Ο δήμος αυτός θα λειτουργούσε ως εγγυητής (σε περίπτωση αθέτησης των υποχρεώσεων των Ρομά), ενώ η επιδότηση θα περιοριζόταν σε 5,5 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο. Η επιδότηση ενοικίου θα καταβαλλόταν για περίοδο τριών ετών. Επιπλέον, προβλέφθηκε και πρόσθετη επιδότηση (με βάση το μέγεθος της οικογένειας) για την πληρωμή των δημόσιων υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.⁸⁴

Το τρίτο – και αναμφισβήτητο πιο δύσκολο να αντιμετωπιστεί – αφορά το γεγονός ότι τα μέτρα αυτά δεν εφαρμόζονται στο κενό. Λόγω των διαδεδομένων και βαθιά ριζωμένων στερεοτύπων κατά των Ρομά, σε συνδυασμό με την αναποτελεσματική υλοποίηση της ADL στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, είναι πολύ πιθανό ότι, παρά τις διαβεβαιώσεις, οι υποψήφιοι ιδιοκτήτες να μην συμμετάσχουν σε τέτοια προγράμματα. Ο κίνδυνος έχει ήδη υλοποιηθεί σε τουλάχιστον έναν δήμο, ο οποίος σημείωσε στο τοπικό σχέδιο δράσης του ότι κανένας ιδιώτης ιδιοκτήτης δεν εξέφρασε ενδιαφέρον να συμμετάσχει στο πρόγραμμα και ότι είναι «πολύ δύσκολο για τους Ρομά να βρουν σπίτια προς ενοικίαση».⁸⁵ Αυτό με τη σειρά του υπογραμμίζει για άλλη μια φορά ότι η δυσχερής κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα στον τομέα της στέγασης δεν οφείλεται αποκλειστικά στη φτώχεια/έλλειψη πόρων, αλλά και στη διάκριση εις βάρος τους.

3.1.2 Συνέργεια με άλλες δράσεις

Οι Ρομά μπορούν επίσης, κατ' αρχήν, να επωφεληθούν από τις γενικές πολιτικές στέγασης. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι οι ακόλουθες.

Οι δικαιούχοι του προγράμματος «Επίδομα Στέγασης» δικαιούνται επιδότηση ενοικίου που κυμαίνεται από 70 έως 210 ευρώ το μήνα. Η πολιτική αυτή διαθέτει συνολικό προϋπολογισμό 396 εκατομμυρίων ευρώ ετησίως και χρηματοδοτείται αποκλειστικά από εθνικούς πόρους (το 2021, ο προϋπολογισμός του προγράμματος ήταν 402 εκατομμύρια ευρώ και ο αριθμός των δικαιούχων ήταν 262 000). Οι αιτήσεις υποβάλλονται είτε από τους ίδιους τους δικαιούχους είτε με τη βοήθεια του προσωπικού των Δημοτικών Κοινωνικών Υπηρεσιών ή των Κοινοτικών Κέντρων. Όπως σημειώνεται στο επικαιροποιημένο ΕΣΚΠ, λόγω του χαμηλού εισοδήματός τους, ένα μεγάλο ποσοστό των Ρομά δικαιούται να συμμετάσχει στο πρόγραμμα.

Ένα άλλο παρόμοιο μέτρο είναι το πρόγραμμα «Κάλυψη», το οποίο προβλέπει τη μίσθωση τουλάχιστον 1 000 κατοικιών σε άτομα ηλικίας 25-39 ετών που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια επιλεξιμότητας (πρέπει να είναι δικαιούχοι του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και να ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες). Οι δικαιούχοι απαλλάσσονται από την υποχρέωση καταβολής ενοικίου για τρία έτη. Επί του παρόντος, 44 δήμοι στους οποίους ιδιώτες ιδιοκτήτες έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον να εκμισθώσουν τα ακίνητά τους (με συμφωνημένο ενοίκιο) συμμετέχουν στο πρόγραμμα, ορισμένοι από τους οποίους περιλαμβάνουν και κοινότητες Ρομά.

Ένα παρόμοιο μέτρο είναι το πρόγραμμα «Στέγαση και εργασία για άστεγους», το οποίο χρηματοδοτείται επίσης από εθνικούς πόρους. Οι δικαιούχοι του προγράμματος είναι επί του παρόντος 800 άτομα που αποτελούν 600 νοικοκυριά. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει επιδότηση ενοικίου για περίοδο έως 18 μηνών, καθώς και χρηματικές επιδοτήσεις για την πληρωμή λογαριασμών κοινής ωφέλειας και την αγορά απαραίτητων οικιακών συσκευών.

---

⁸³ Δημοτικό Συμβούλιο Χίου. (13 Ιουνίου 2018). Έγκριση του Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά στο Δήμο Χίου, σ. 17. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/47rbz6bx>

⁸⁴ Δήμος Πάτρας. (2025). Δημοτική ιστοσελίδα σχετικά με τη μετεγκατάσταση και την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2s388khn>

⁸⁵ Δήμος Πάτρας. (16 Ιανουαρίου 2023). Τοπικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά στον Δήμο Πάτρας, σ. 26. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/y5vuj7mh>

Επιπλέον, τουλάχιστον το 20 % των δικαιούχων θα επωφεληθούν από μια σειρά μέτρων που σχετίζονται με την απασχόληση (όπως η καταβολή επιδότησης σε όσους συμφωνούν να τους προσλάβουν).⁸⁶

Όσον αφορά τη συνάφεια των εν λόγω προγραμμάτων γενικής υλοποίησης με τους Ρομά, και ανεξάρτητα από το ζήτημα της επάρκειας της χρηματοδότησης που τους διατίθεται, σημειώνεται ότι ο αντίκτυπός τους στην κάλυψη των στεγαστικών αναγκών των Ρομά δεν μπορεί να αξιολογηθεί για τους ακόλουθους λόγους.

Πρώτον, η υποβολή αίτησης για τέτοια προγράμματα απαιτεί έγγραφα τα οποία πολλοί Ρομά, αν και κατ' αρχήν είναι επιλέξιμοι, ενδέχεται να μην έχουν στη διάθεσή τους, όπως πιστοποιητικό κατοικίας – ένα ζήτημα που έχει ήδη επισημανθεί από την ECRI.⁸⁷ Όπως επίσης αναφέρεται στο επικαιροποιημένο ΕΣΑΠ, οι Ρομά αντιμετωπίζουν επίσης προβλήματα όπως η μη εγγραφή στους τοπικούς δημοτικούς καταλόγους, δυσκολίες στην εξασφάλιση του αριθμού φορολογικού μητρώου ή του αριθμού κοινωνικής ασφάλισης,⁸⁸ τα οποία αποτελούν προαπαιτούμενα για την υποβολή αίτησης για τέτοια προγράμματα.

Δεύτερον, δεδομένου ότι οι αρχές δεν τηρούν στατιστικά στοιχεία για τους δικαιούχους των προγραμμάτων ανά εθνική καταγωγή, είναι αδύνατο να διαπιστωθεί εάν τα προγράμματα αυτά είναι στην πράξη προσβάσιμα στους Ρομά. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (UN CERD) στις πρόσφατες (Δεκέμβριος 2024) τελικές παρατηρήσεις της κάλεσε εκ νέου το ελληνικό κράτος να καταρτίσει διαχωρισμένα στατιστικά στοιχεία σχετικά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και την πρόσβαση στη στέγαση των διαφόρων εθνοτικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά,⁸⁹ μια ανησυχία που εκφράστηκε επίσης, μεταξύ άλλων, από την Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα – GNCHR, το ελληνικό εθνικό όργανο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, το οποίο υπενθύμισε ότι όλα τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών έχουν ζητήσει από την Ελλάδα να δημιουργήσει ένα τέτοιο σύστημα συλλογής δεδομένων και υποβολής εκθέσεων.⁹⁰ Ωστόσο, το ελληνικό κράτος εξακολουθεί να αρνείται (επίσημα) τη συλλογή τέτοιων δεδομένων (αν και συλλέγει ανεπίσημα τέτοια δεδομένα στον τομέα της εκπαίδευσης, υποστηρίζοντας ότι οι Ρομά είναι Έλληνες πολίτες και, ως εκ τούτου, δεν συλλέγονται ξεχωριστά δεδομένα).

3.1.3 Συμμετοχή των Ρομά

Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν διάφοροι μηχανισμοί που επιτρέπουν τη διαβούλευση και τη συμμετοχή των Ρομά στο σχεδιασμό, την παρακολούθηση και την υλοποίηση μέτρων που τους αφορούν. Ωστόσο, μπορούν να διατυπωθούν διάφορες ανησυχίες.

---

⁸⁶ Για τα τρία προγράμματα, βλ.: Ora Fokidos. (2024). *Οι Ρομά θα μετεγκατασταθούν στην περιοχή «Καμίνους» – Ολοκληρωτική ανατροπή από τον δήμαρχο*. Αναφέρεται στο επικαιροποιημένο ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030, σ. 63-65.

⁸⁷ Ένα επιπλέον πρόγραμμα είναι το πρόγραμμα «Το Σπίτι Μου», το οποίο βρίσκεται επί του παρόντος στη δεύτερη φάση («Το Σπίτι Μου II») και θα τεθεί σε υλοποίηση από τον Ιανουάριο του 2025. Προβλέπει τη χορήγηση στεγαστικών δανείων με χαμηλό επιτόκιο σε 20.000 δικαιούχους. Proto Thema. (2024, 20 Δεκεμβρίου). *My Home II: 32 ερωτήσεις – απαντήσεις και παραδείγματα*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3x9p757p>

⁸⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI). (2022). *Έκθεση για την Ελλάδα (Εκτος Κύκλος Παρακολούθησης)*, παράγραφος 99. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/ecri-first-report-on-greece-adopted-on-28-june-2022-published-on-22-se-1680a818bf>

⁸⁹ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Ενημερωμένο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030)*, σ. 40.

⁹⁰ *Idem*, παράγραφος 5.

⁹⁰ = Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΕΔΑ). (Σεπτέμβριος 2024). *Πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τον κατάλογο θεμάτων για την εξέταση της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) κατά την 114η σύνοδό της*, σ. 3. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ypdwjuxw>

Το πρώτο είναι ότι, όπως σημειώνει η ΕΘΔΑ, το ΕΣΔΠ «δεν προβλέπει ούτε εξασφαλίζει ουσιαστική συμμετοχή των Ελλήνων Ρομά μέσω των εκπροσώπων τους».⁹¹

Το δεύτερο ζήτημα είναι ότι, σύμφωνα με τους συνομιλητές της ECRI Ρομά. Αντίθετα, η συνεργασία σε επίπεδο κεντρικής διοίκησης μπορεί να θεωρηθεί επαρκής, αλλά αυτό δεν ισχύει σε τοπικό επίπεδο.⁹² Πρόκειται για μια θεμελιώδη αδυναμία, ιδίως δεδομένου ότι, όπως έχει διαπιστωθεί, τα μέτρα που αφορούν τη στέγαση των Ρομά πρόκειται να τεθούν σε υλοποίηση από τους δήμους. Ως αποτέλεσμα, υπάρχει πραγματικός κίνδυνος τα μέτρα που θα υιοθετηθούν και θα εφαρμοστούν από τους δήμους να μην ανταποκρίνονται επαρκώς στις ανάγκες των κοινοτήτων των Ρομά.

Το τρίτο ζήτημα είναι κατά πόσον οι εκπρόσωποι των Ρομά που συμμετέχουν σε διάφορες πρωτοβουλίες μπορούν να θεωρηθούν πραγματικά αντιπροσωπευτικοί των κοινοτήτων τους. Ο πρώην Γενικός Γραμματέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας τόνισε αυτό το ζήτημα, ιδίως σε ομιλία του σε πρόσφατη εκδήλωση, ότι η συλλογική εκπροσώπηση των Ρομά δεν ήταν αποτελεσματική και ότι δεν ήταν προσανατολισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα. Δεν δίστασε να χαρακτηρίσει απογοητευτική τη συμμετοχή των εκπροσώπων των Ρομά στις διαβουλεύσεις κατά τη διάρκεια της θητείας του, σημειώνοντας ότι τα αιτήματά τους επικεντρώνονταν κυρίως στο ζήτημα των στεγαστικών δανείων για τους Ρομά και δεν έκαναν ουσιαστικές προτάσεις για πιθανές λύσεις.⁹³

3.2. Εκπαίδευση: Σχολικός διαχωρισμός και εγκατάλειψη του σχολείου από τους Ρομά

Ο διαχωρισμός των Ρομά στην εκπαίδευση είναι ευρέως διαδεδομένος και υπάρχει μια προφανής απροθυμία της κεντρικής διοίκησης να αντιμετωπίσει το ζήτημα. Ωστόσο, διάφορες τοπικές εκπαιδευτικές αρχές εφαρμόζουν μια σειρά εκπαιδευτικών παρεμβάσεων για τους Ρομά, με βασικό στοιχείο την κατάργηση του διαχωρισμού.

Τα ευρήματα της έρευνας FRA 2021 στον τομέα της εκπαίδευσης σκιαγραφούν μια πιο λεπτομερή συνολική εικόνα, σημειώνοντας κάποια πρόοδο. Το ποσοστό των παιδιών Ρομά που φοιτούν στην προσχολική εκπαίδευση (υποχρεωτική στην Ελλάδα) αυξήθηκε από 21 % το 2016 σε 32 % το 2021, ενώ το ποσοστό των παιδιών Ρομά ηλικίας 6 έως 15 ετών που φοιτούν σε σχολεία όπου όλοι ή οι περισσότεροι από τους άλλους μαθητές είναι Ρομά μειώθηκε από 46 % το 2016 σε 34 % το 2021.⁹⁴ Ταυτόχρονα, το 38% των Ρομά παρακολουθούσε μαθήματα όπου οι συμμαθητές τους ήταν αποκλειστικά ή κυρίως Ρομά.⁹⁵

Η ECRI, στην έκθεσή της για την Ελλάδα για το 2022, σημείωσε ότι το 2020-2021, το ποσοστό των Ρομά ηλικίας 18-24 ετών που είχαν εγκαταλείψει το σχολείο ήταν 92%. Ωστόσο, οι ελληνικές αρχές ισχυρίστηκαν ότι μέχρι το 2022 ο αριθμός αυτός είχε μειωθεί. Η ECRI σημείωσε επίσης ότι, με βάση τις εκθέσεις της ΚΣΟ, σε ορισμένα σχολεία εξακολουθούσαν να υπάρχουν τάξεις «μόνο για Ρομά», ενώ οι ελληνικές αρχές σημείωσαν ότι, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, οι μαθητές εγγράφονται στο σχολείο που βρίσκεται πλησιέστερα στον τόπο διαμονής τους. Η ECRI συνέστησε στις ελληνικές αρχές να λάβουν μέτρα για να αυξήσουν σημαντικά τον αριθμό των παιδιών

---

⁹¹ Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΑΔ). (Αύγουστος 2024). *Γραπτή συνεισφορά για τον κατάλογο θεμάτων πριν από την εξέταση της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) στην 114η σύνοδό της*, παράγραφος 38, έμφαση στο πρωτότυπο. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2cjua6pc>

⁹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI). (2022). *Έκθεση για την Ελλάδα (Εκτος Κύκλος Παρακολούθησης)*, παράγραφος 100.

⁹³ Σημειώσεις του συγγραφέα. (18 Οκτωβρίου 2024). *Παρουσίαση του κ. Γεωργίου Σταμάτη, πρώην Γενικού Γραμματέα, στο EQUIROM του Συμβουλίου της Ευρώπης – Εκδήλωση λήξης για την Ελλάδα που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα*.

⁹⁴ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA). (2022). *Οι Ρομά σε 10 ευρωπαϊκές χώρες – Κύρια αποτελέσματα, Έρευνα 2021*, σ. 37, 40.

⁹⁵ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA). (2022). *Σύνολο δεδομένων της έρευνας για τους Ρομά 2021*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/bdzybs79>

Ρομά (με ρητή αναφορά στα κορίτσια Ρομά) που ολοκληρώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση.⁹⁶ Στον Δήμο Ξάνθης και στα δύο σχολεία αποκλειστικά για Ρομά που βρίσκονται στον οικισμό των Ρομά, το ποσοστό εγκατάλειψης (που περιλαμβάνει τόσο τους μαθητές που σταμάτησαν να πηγαίνουν στο σχολείο – δηλαδή δεν παρακολούθησαν τακτικά για δύο χρόνια – όσο και εκείνους που έπρεπε να επαναλάβουν ένα έτος επειδή δεν παρακολούθησαν τακτικά το προηγούμενο έτος) έφτασε το σχολικό έτος 2021-2022 το 48 %.⁹⁷

Ταυτόχρονα, στις τελικές παρατηρήσεις του Δεκεμβρίου 2024, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) εξέφρασε την ανησυχία της για τον εκπαιδευτικό διαχωρισμό των Ρομά και κάλεσε τις ελληνικές αρχές να θέσουν τέλος στον de facto διαχωρισμό στα σχολεία, να εντείνουν τις προσπάθειές τους για να εξασφαλίσουν την πρόσβαση των παιδιών Ρομά σε ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, να αυξήσουν τις εγγραφές στα σχολεία και να καταπολεμήσουν την εγκατάλειψη του σχολείου. Προς τον σκοπό αυτό, η CERD κάλεσε τις ελληνικές αρχές να ενισχύσουν το σύστημα στήριξης των παιδιών και των οικογενειών Ρομά, καθώς και να διεξάγουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης των Ρομά σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης.⁹⁸

Όταν ρωτήθηκε για το ζήτημα της σχολικής διαρροής από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (UN HRC), το ελληνικό κράτος απάντησε ότι το κύριο μέσο για την αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής μεταξύ των Ρομά ήταν η καταβολή ειδικού επιδόματος τέκνων (που καταβάλλεται σε όλους τους γονείς με βάση κριτήρια εισοδήματος) χάρη σε αυτό, ο αριθμός των μαθητών Ρομά στην υποχρεωτική εκπαίδευση αυξήθηκε από 15.000 το 2022 σε περισσότερους από 19.000 το 2024.⁹⁹ Ανεπίσημα, το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα σοβαρό, ειδικά στις υποχρεωτικές τάξεις του γυμνασίου. Έτσι, στον Δήμο Φιλής, αναφέρθηκε ότι από τους 1.616 μαθητές Ρομά που φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο, μόνο 310 έφτασαν στο υποχρεωτικό γυμνάσιο και στη συνέχεια μόνο έξι έφτασαν στο (μη υποχρεωτικό) λύκειο, το οποίο είναι, ωστόσο, πολύ σημαντικό για τις προοπτικές απασχόλησης.¹⁰⁰

Εν αναμονή της απάντησης του Υπουργείου Παιδείας σε αίτημα παροχής πληροφοριών που υπέβαλαν οι συντάκτες της μελέτης, η αξιολόγηση της κατάστασης στον τομέα αυτό μπορεί να γίνει μόνο με βάση έμμεσους δείκτες και πηγές των μέσων ενημέρωσης. Έτσι, για παράδειγμα, σε απάντηση στην έρευνα που διεξήγαγε με δική του πρωτοβουλία ο Αναπληρωτής Διαμεσολαβητής για τα Δικαιώματα των Παιδιών σχετικά με την σχολική διαρροή μεταξύ των ευάλωτων μαθητών, το Υπουργείο Παιδείας ανέφερε ότι είχε τοποθετήσει κοινωνικούς λειτουργούς

Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI). (2022). *Εκθεση για την Ελλάδα* (έκτος κύκλος παρακολούθησης), παράγραφοι 91–96.

⁹⁷ Παπαδάκης, Τ. (2024). *Η εκπαίδευση των Ρομά: Η περίπτωση του Δροσέρου, Ξάνθη*. ERKYNA – Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών και Επιστημονικών Θεμάτων, Τόμος 28, σ. 55–56. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ycv4c2wf>

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε απάντηση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019, το Υπουργείο Εργασίας ανέφερε μια σειρά μέτρων κατά του διαχωρισμού για τον οικισμό αυτό, όπως την κατασκευή ενός «μαγνητικού σχολείου» στην πόλη, στο οποίο θα φοιτούσαν και μαθητές Ρομά, και ότι ήδη από το 2019, 30 μαθητές Ρομά από τον οικισμό παρακολουθούσαν μαθήματα σε σχολεία εκτός του οικισμού.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (4 Αυγούστου 2019). *Απάντηση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με την επιστολή της Ένωσης Ελπίδα*, αρ. 13483/191. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/39fb7z2k>

⁹⁸ Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD). (2024). *Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τις συνδυασμένες εικοστή τρίτη και εικοστή τέταρτη περιοδικές εκθέσεις για την Ελλάδα*, παράγραφοι 22(ε) και 23(θ).

⁹⁹ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (28 Οκτωβρίου 2024). *Συνοπτικό πρακτικό της*^{4159ης} *συνεδρίασης*.

¹⁰⁰ Πύλη ειδήσεων Ditiki Ochi. (5 Ιουλίου 2024). *Δήμος Φιλής: Ειδικό Επαγγελματικό Λύκειο/Γυμνάσιο, Σχολικές Επιτροπές και Σχολική Διαρροή Ρομά – Θέματα συνάντησης της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/4rfdrmv3>

σε 47 δημοτικά σχολεία που φοιτούν παιδιά Ρομά – αριθμός που αργότερα αυξήθηκε σε 49.¹⁰¹ Ανεπίσημα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν με βάση πληροφορίες σχετικά με τα σχολεία αυτά¹⁰² και πρόσθετες έρευνες υποδηλώνουν ότι ένα σημαντικό ποσοστό αυτών των 49 σχολείων (τουλάχιστον 20) αποτελείται από σχολεία στα οποία οι Ρομά αποτελούν περισσότερο από το 30 % του μαθητικού πληθυσμού.

Φαίνεται, επομένως, ότι αντί να σχεδιάζει και να εφαρμόζει αποτελεσματικές πολιτικές κατάργησης του διαχωρισμού, το ελληνικό κράτος περιορίζεται στο να διορίζει κοινωνικούς λειτουργούς σε σχολεία με Ρομά μαθητές. Αν και αποτελεί ένα θετικό βήμα, ένα τέτοιο μέτρο δεν μπορεί να αντιμετωπίσει το κύριο πρόβλημα, δηλαδή τον συνεχιζόμενο εκπαιδευτικό διαχωρισμό των Ρομά.

Περιφερειακές πρωτοβουλίες κατά του διαχωρισμού των Ρομά στα σχολεία

Η καταπολέμηση του διαχωρισμού των Ρομά στα σχολεία καθώς και της σχολικής διαρροής αποτελεί στόχο του ΕΣΔΠ.¹⁰³ Ωστόσο, δεν είναι σαφές σε ποιο βαθμό το ΕΣΔΠ έχει δώσει προτεραιότητα στο ζήτημα αυτό. Κατά τη διάρκεια συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν για την παρούσα έκθεση, εκπρόσωποι του ΕΣΔΠ δήλωσαν ότι είναι κατηγορηματικά αντίθετοι στην ανάγκη κατάργησης του διαχωρισμού και δεν συμφωνούν με την ΕΕ ή το Συμβούλιο της Ευρώπης σε αυτό το ζήτημα. Ωστόσο, η κύρια ευθύνη για την πολιτική αυτή ανήκει στο Υπουργείο Παιδείας.

Έτσι, φαίνεται να θεωρεί ότι σε περιπτώσεις όπου ο διαχωρισμός στην εκπαίδευση είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης σημαντικών κοινοτήτων Ρομά που ζουν στην περιοχή που εξυπηρετεί ένα σχολείο, τότε δεν προκύπτει ζήτημα διακρίσεων ούτε υπάρχει ανάγκη για μέτρα κατά του διαχωρισμού, καθώς όλοι οι μαθητές, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά, πρέπει να φοιτούν στα σχολεία που βρίσκονται πιο κοντά στον τόπο διαμονής τους. Η ΓΓΚΑΚΦ θεωρεί ότι τυχόν ειδικά μέτρα κατά του διαχωρισμού για τους Ρομά ενδέχεται να έχουν αντίθετα αποτελέσματα και να οδηγήσουν στο στιγματισμό τους. Συνολικά, η προσοχή πρέπει να επικεντρωθεί στη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης.¹⁰⁴

¹⁰¹ Υπουργείο Παιδείας. (27 Δεκεμβρίου 2023). *Παρακολούθηση των εγγραφών και της σχολικής διαρροής για την περίοδο αναφοράς 2018-2022*, αρ. Φ.6/ΦΔ/141950/148207/Δ1. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/lydrnn75b>

¹⁰² Η πιο πρόσφατη απόφαση του Υπουργείου Παιδείας. (5 Αυγούστου 2024). *Απόφαση αριθ. 89876/Δ1: Κατάλογος σχολείων που απασχολούν κοινωνικούς λειτουργούς*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://edu.klimaka.gr/sxoleia/genika/2664-sxoleia-gia-koinwnikous-leitourgous>, περιλαμβάνει κατάλογο των 49 αυτών σχολείων, τα περισσότερα από τα οποία είναι γνωστά ως σχολεία αποκλειστικά για Ρομά (π.χ. το 4^ο Δημοτικό Σχολείο Σοφάδων, για την αποτυχία κατάργησης του διαχωρισμού, για την οποία η Ελλάδα κρίθηκε ένοχη παραβίασης του άρθρου 1, Πρωτόκολλο 1 (δικαίωμα στην εκπαίδευση) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Lavida και άλλοι κατά Ελλάδας* (αριθ. 7973/10, 30 Μαΐου 2013) ή βρίσκονται δίπλα σε κοινότητες Ρομά και υπάρχουν ανεπιβεβαιώτες πληροφορίες ότι έχουν ήδη μετατραπεί σε σχολεία αποκλειστικά για Ρομά (όπως το 4^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιαδής, για το οποίο ήδη το 2017 ο Διαμεσολαβητής είχε σημειώσει ότι λόγω της «φυγής των λευκών» μετατρεπόταν σε σχολείο αποκλειστικά για Ρομά). Ομοίως, με βάση έρευνα της Περιφέρειας Θεσσαλίας τον Ιανουάριο του 2022, τέσσερα δημοτικά σχολεία και τέσσερα νηπιαγωγεία φοιτούν αποκλειστικά μαθητές Ρομά. Βλ.: Περιφερειακό Παρατηρητήριο για την Κοινωνική Ένταξη, Περιφέρεια Θεσσαλίας. (Ιανουάριος 2022). *Έρευνα: Το εκπαιδευτικό πρόβλημα των παιδιών Ρομά στη Θεσσαλία και η συμβολή των τμημάτων Ρομά στην αντιμετώπισή του*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/yvv27xf>. Ομοίως, και τα τρία δημοτικά σχολεία (ένα από τα οποία είναι το 4^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιαδής που αναφέρθηκε παραπάνω) που συμμετέχουν στο πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης «Πειραματισμός με την πολυγλωσσική πολιτική για τους Ρομά» (RPPE), το οποίο βρίσκεται σε φάση υλοποίησης, είναι ουσιαστικά σχολεία αποκλειστικά για Ρομά. Βλ.: Συμβούλιο της Ευρώπης. (2025). *Χώρες που συμμετέχουν στο RPPE: Ελλάδα*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://www.coe.int/en/web/language-policy/greece>

¹⁰³ Έτσι, ο επιχειρησιακός στόχος στο πλαίσιο του μέτρου 2.1. του δεύτερου πυλώνα είναι η «εξάλειψη του σχολικού διαχωρισμού των παιδιών Ρομά και η ενίσχυση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης χωρίς αποκλεισμούς, καθώς και της συνεχούς εκπαίδευσης».

Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (2025). *Ενημερωμένο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030)*, σ. 71.

¹⁰⁴ Συνέντευξη με τη ΓΓΚΑΚΦ, 8 Νοεμβρίου 2024.

Οι ελληνικές αρχές έχουν εκφράσει παρόμοια επιχειρήματα ενώπιον της ECRI,¹⁰⁵ ακόμη και κατά την εξέταση των τελευταίων εκθέσεων της Ελλάδας από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), και παρά την ρητή ερώτηση ενός από τα μέλη της Επιτροπής σχετικά με τον διαχωρισμό των Ρομά στην εκπαίδευση, η ελληνική αντιπροσωπεία δεν απάντησε ουσιαστικά, εστιάζοντας αντίθετα στην παρουσίαση μέτρων για την ενίσχυση της σχολικής φοίτησης.¹⁰⁶ Ομοίως, απαντώντας σε ερώτηση μέλους της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σχετικά με τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την πρόληψη και την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων, μεταξύ άλλων, κατά των Ρομά, η ελληνική αντιπροσωπεία αναφέρθηκε αποκλειστικά σε μέτρα για τη μείωση του ποσοστού πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου.¹⁰⁷

Επίσης, στο πλαίσιο της Διευθύνουσας Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων, την Πολυμορφία και την Ένταξη (CDADI), ο Έλληνας εκπρόσωπος δεν παρουσίασε καμία πληροφορία σχετικά με τα μέτρα κατάργησης του διαχωρισμού που έλαβε το ελληνικό κράτος, παρά τις πολυάριθμες αναφορές στην έκθεση στις τρεις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σχετικά με τον διαχωρισμό των Ρομά στα σχολεία στην Ελλάδα.¹⁰⁸ Πράγματι, ένα από τα κύρια συμπεράσματα της έκθεσης ήταν ότι «η κατάργηση του διαχωρισμού στην εκπαίδευση δεν έχει φτάσει σε συστημικό επίπεδο και δεν έχει ενταχθεί σε ολοκληρωμένες πολιτικές».¹⁰⁹ Μπορούμε λοιπόν να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι η κατάργηση του διαχωρισμού στα σχολεία δεν αποτελεί προτεραιότητα για το ελληνικό κράτος, παρότι αποτελεί ονομαστικό στόχο του ΕΣΔΠ.

Ωστόσο, αυτό δεν συνάδει με την πραγματικότητα, όπου πολλές περιφερειακές εκπαιδευτικές αρχές εφαρμόζουν διάφορα μέτρα κατά του διαχωρισμού. Για παράδειγμα, στην πόλη του Βόλου, 43 Ρομά μαθητές γυμνασίου θα κατανεμηθούν σε τέσσερα διαφορετικά σχολεία (περίπου δέκα μαθητές ανά σχολείο) που βρίσκονται στο κέντρο της πόλης. Το ενδιαφέρον είναι ότι, όπως φαίνεται, ήταν οι Ρομά γονείς που ζήτησαν αυτό το μέτρο και ότι οι εκπαιδευτικές αρχές όχι μόνο δέχτηκαν το αίτημα, αλλά και έλαβαν μια σειρά υποστηρικτικών μέτρων, όπως η ενημέρωση πρώτα των γονέων των μη Ρομά μαθητών. Ταυτόχρονα, το προσωπικό αυτών των σχολείων

---

¹⁰⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI). (2022). *Έκθεση για την Ελλάδα (Εκτος Κύκλος Παρακολούθησης)*, παράγραφος 94: «Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, όλα τα παιδιά, κατά κανόνα και βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, εγγράφονται στο σχολείο που βρίσκεται πλησιέστερα στον τόπο διαμονής τους, με αποτέλεσμα η σύνθεση των σχολικών τάξεων να αντικατοπτρίζει τον πληθυσμό που ζει σε μια δεδομένη περιοχή και, ως εκ τούτου, να υπάρχει υψηλό ποσοστό παιδιών Ρομά σε ορισμένα σχολεία».

¹⁰⁶ Ηνωμένα Έθνη. (4 Δεκεμβρίου 2024). *Οι εμπειρογνώμονες της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων χαιρετίζουν τον οδηγό της Ελλάδας για την αναφορά εγκλημάτων μίσους και ρωτούν για φερόμενες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και των απούκτων άσυλο*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ye29kk7w>

¹⁰⁷ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (28 Οκτωβρίου 2024). *Συνοπτικό πρακτικό της 4159ης συνεδρίασης*. Palais Wilson, Γενεύη. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://digitallibrary.un.org/record/4064863>

¹⁰⁸ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (5 Ιουνίου 2008). *Sampanis και άλλοι κατά Ελλάδας* (Αίτηση αριθ. 32526/05). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-2378798-2552166&filename=003-2378798-2552166.pdf>

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (11 Δεκεμβρίου 2012). *Sampani και άλλοι κατά Ελλάδας* (Αίτηση αριθ. 59608/09). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4192106-4967450&filename=003-4192106-4967450.pdf>

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (30 Μαΐου 2013). *Lavida και άλλοι κατά Ελλάδας* (Αίτηση αριθ. 7973/10). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4378378-5255719&filename=Lavida%20and%20Others%20v.%20Greece%20-%20school%20placements%20for%20Roma%20children.pdf>

¹⁰⁹ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή κατά των Διακρίσεων, της Ποικιλομορφίας και της Ένταξης (CDADI). (Χωρίς ημερομηνία). *Μελέτη σκοπιμότητας σχετικά με τις πολιτικές και τις πρακτικές κατάργησης των διακρίσεων και ένταξης στον τομέα της εκπαίδευσης για τα παιδιά Ρομά και Ταξιδιωτών – Έκθεση* (CDADI(2024)19rev – Περιορισμένης πρόσβασης). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/5n7n57t5>

παρακολούθησε ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ο τοπικός επίσκοπος (ο οποίος υποστηρίζει την πρωτοβουλία) σημείωσε ότι αυτό ήταν ένα μακροχρόνιο αίτημα και ότι είναι ζωτικής σημασίας για τους Ρομά και τους μη Ρομά να μάθουν να συνυπάρχουν και ότι και οι δύο ανήκουν στην «κοινωνία μας».¹¹⁰

Ομοίως, στην περιοχή του Τερναβού, οι εκπαιδευτικές αρχές έχουν λάβει μέτρα για να αποφευχθεί η συγκέντρωση μαθητών Ρομά σε λίγα σχολεία. Έτσι, το 2022, οι Ρομά κατανεμήθηκαν σε έξι νηπιαγωγεία, πέντε δημοτικά σχολεία και δύο γυμνάσια. Φαίνεται ότι, με δύο εξαιρέσεις, σε καμία περίπτωση οι Ρομά μαθητές δεν υπερέβαιναν το 30 % του μαθητικού πληθυσμού (σε ένα νηπιαγωγείο και ένα δημοτικό σχολείο τα παιδιά Ρομά αποτελούσαν το 40 % του μαθητικού πληθυσμού).¹¹¹ Η πολιτική διασποράς των Ρομά μαθητών και φοιτητών έχει θεωρηθεί ως καλή πρακτική¹¹² – μια εκτίμηση που φαίνεται να συμμερίζεται το Υπουργείο Παιδείας.¹¹³ Μια παρόμοια πρωτοβουλία κατάργησης του διαχωρισμού βρίσκεται σε εξέλιξη στον Δήμο Φαρσαλής.¹¹⁴

Η έκταση της μεταφοράς των παιδιών Ρομά με λεωφορεία στους δήμους Τερναβού και Λάρισας μπορεί να εκτιμηθεί από το γεγονός ότι, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, η σχετική σχολική περιφέρεια είχε 19 466 μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2023-2024, εκ των οποίων 1 060 ήταν Ρομά. Περίπου 1.233 μαθητές μη Ρομά (δηλ. 6,7%) και 383 μαθητές Ρομά (δηλ. 36%) μεταφέρονταν με λεωφορείο από και προς το σχολείο.¹¹⁵

Ακόμη και στα σχολεία του Τερναβού και της Λάρισας – και παρά τα πολυάριθμα θετικά μέτρα που έχουν ληφθεί, όπως η μεταφορά των Ρομά μαθητών με λεωφορεία – το εκπαιδευτικό προσωπικό και οι αρμόδιοι συμφωνούν ότι η σχολική διαρροή των Ρομά αποτελεί σοβαρό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί.¹¹⁶

Τέλος, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι σε μία περίπτωση, στην πόλη Ζευγολάτιο, ήταν οι μη Ρομά γονείς που ζήτησαν – και τελικά πέτυχαν – την κατανομή των μαθητών Ρομά σε διαφορετικά σχολεία της περιοχής.¹¹⁷

3.2.1. Αποτελεσματικότητα της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 στην αντιμετώπιση του προβλήματος

Υπάρχει διαφορά απόψεων μεταξύ της ΓΓΚΑΚΦ και του Υπουργείου Παιδείας όσον αφορά τα σχολεία αποκλειστικά για Ρομά, όπως προαναφέρθηκε. Η ΓΓΚΑΚΦ δεν φαίνεται να υποστηρίζει συγκεκριμένες πολιτικές κατάργησης του

¹¹⁰ ThessaliaTV.gr. (5 Σεπτεμβρίου 2024). 43 μαθητές Ρομά της Α΄ Γυμνασίου θα τοποθετηθούν σε τέσσερα σχολεία του Βόλου: Οι εκπαιδευτικοί των σχολείων υποδοχής επιστρέφουν στο σχολείο [Άρθρο ειδήσεων]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/bdd56s4a>

¹¹¹ Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης, Περιφέρεια Θεσσαλίας. (1 Νοεμβρίου 2022). Η διαλείπουσα φοίτηση και η σχολική διαρροή των μαθητών Ρομά του Τυρνάβου συζητήθηκαν σε συνάντηση που διοργάνωσε το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης [Δελτίο Τύπου]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/57mjbwvx>

¹¹² Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης, Περιφέρεια Θεσσαλίας. (1 Νοεμβρίου 2022). Η διαλείπουσα φοίτηση και η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών του Τερναβού συζητήθηκαν σε συνάντηση που διοργάνωσε το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης [Δελτίο Τύπου]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/57mjbwvx>

¹¹³ Υπουργείο Παιδείας. (2 Αυγούστου 2024). Απάντηση σε κοινοβουλευτική ερώτηση, αρ. 89740/Φ1. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3xwtmzkk>. Σύμφωνα με την απάντηση του Υπουργείου, η πολιτική κατάργησης του διαχωρισμού στο Τίρναβο έχει εφαρμοστεί κατά τα τελευταία δέκα χρόνια.

¹¹⁴ Idem

¹¹⁵ Idem

¹¹⁶ Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης, Περιφέρεια Θεσσαλίας, Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας. (Ιανουάριος 2022). Έρευνα: Το εκπαιδευτικό πρόβλημα των παιδιών Ρομά στη Θεσσαλία και η συμβολή των τμημάτων Ρομά στην αντιμετώπισή του, σ. 15-17. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/yv27xf>

Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης, Περιφέρεια Θεσσαλίας. (1 Νοεμβρίου 2022). Η διαλείπουσα φοίτηση και η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών του Τερναβού συζητήθηκαν σε συνάντηση που διοργάνωσε το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης [Δελτίο Τύπου]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/57mjbwvx>

¹¹⁷ Gnomi Politon. (26 Φεβρουαρίου 2023). Μεγάλη δικαίωση για τον Σύλλογο Γονέων του Γυμνασίου και Λυκείου του Ζευγολατίου – Πέτυχε τη διάσπαση των Ρομά μαθητών [Άρθρο ειδήσεων]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: [https://gnomipoliton.com/2023/02/26/megalh-dikaiwsh-gia-ton-sylogo-gonewn-gymnasioy-lykeioy-zevgolatiou-petyxe-thn-diaspora-ma8htwn-roma/](https://gnomipoliton.com/2023/02/26/megalh-dikaiwsh-gia-ton-sylogo-gonewn-tou-gymnasioy-lykeioy-zevgolatiou-petyxe-thn-diaspora-ma8htwn-roma/)

διαχωρισμού. Αντίθετα, το Υπουργείο Παιδείας φαίνεται να ανέχεται τουλάχιστον τις πολιτικές κατάργησης του διαχωρισμού, όπως αυτές που υιοθέτησαν οι περιφερειακές εκπαιδευτικές αρχές στη Θεσσαλία. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση της κατάργησης του διαχωρισμού σε ένα σχολείο αποκλειστικά για Ρομά, ενώ οι περιφερειακές εκπαιδευτικές αρχές κατάρτισαν αμέσως ένα σχέδιο κατάργησης του διαχωρισμού και ήταν έτοιμες να το εφαρμόσουν, το Υπουργείο Παιδείας αντέκρουσε τις εκπαιδευτικές αρχές και έθεσε τέρμα στα μέτρα κατάργησης του διαχωρισμού. Ακριβώς αυτή η απόφαση του Υπουργείου Παιδείας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα στην εκπαίδευση, καθώς και το δικαίωμα στη μη διάκριση.¹¹⁸

Όσον αφορά το ζήτημα της σχολικής διαρροής των Ρομά, και δεδομένης της έλλειψης στατιστικών στοιχείων, είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ σε αυτόν τον τομέα. Ωστόσο, με βάση ανεπίσημα στοιχεία, τα μέτρα αυτά (μεταξύ των οποίων το πιο σημαντικό είναι πιθανώς η καταβολή ειδικού επιδόματος στους μαθητές Ρομά που φοιτούν στο σχολείο) δεν είναι απολύτως αποτελεσματικά. Σχετικά με αυτό, υπενθυμίζεται ότι τα προαναφερθέντα υψηλά ποσοστά σχολικής διαρροής παρατηρούνται σε έτη κατά τα οποία η παροχή είχε θεσπιστεί και ήταν διαθέσιμη στους Ρομά γονείς. Αυτό, με τη σειρά του, υποδηλώνει είτε ότι πολλοί Ρομά δεν είναι επιλέξιμοι για την παροχή αυτή (κυρίως λόγω έλλειψης σχετικών εγγράφων) είτε ότι άλλοι λόγοι (π.χ. η ανάγκη των παιδιών να εργάζονται για να συντηρήσουν τις οικογένειές τους) υπερτερούν κατά πολύ των οφελών από τη λήψη της.

3.2.2. Συνέργεια με άλλες δράσεις

Γενικά, και στους δύο τομείς – την καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού και της σχολικής διαρροής – το βασικό πρόβλημα είναι η έλλειψη στατιστικών στοιχείων, η οποία αντανάκλα τη συνειδητή επιλογή των ελληνικών αρχών να μην συλλέγουν αναλυτικά δεδομένα. Μία από τις ερωτήσεις που τέθηκε στην Ελλάδα από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (UN HRC) ήταν ακριβώς αν η Ελλάδα σκόπευε να συλλέξει στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις μειονότητες της.¹¹⁹ Στην απάντησή της, η Ελλάδα σημείωσε ότι μόνο μία εθνοτική ομάδα ταξινομείται ως μειονότητα (και αυτή είναι θρησκευτική) και ότι δεν συλλέγει στατιστικά στοιχεία για λόγους προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Ωστόσο, δήλωσε ότι χρησιμοποιεί «εναλλακτικές μεθόδους» για τη συλλογή τέτοιων δεδομένων, δηλαδή δείκτες αναφοράς.¹²⁰ Επιπλέον, και ιδίως στον τομέα της εκπαίδευσης, το προσωπικό διενεργεί έρευνες σχετικά με την καταγωγή του μαθητικού πληθυσμού και τα ευρήματά του καταχωρίζονται και κοινοποιούνται στο Υπουργείο Παιδείας. Για παράδειγμα, οι διευθυντές των σχολείων πρέπει να συλλέγουν και να καταχωρίζουν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τους μετανάστες, τους Έλληνες επαναπατριζόμενους και τους μαθητές Ρομά.¹²¹ Επομένως, η επεξεργασία των δεδομένων αυτών από τις σχολικές αρχές δεν παραβιάζει, κατά πάσα πιθανότητα, τα σχετικά νομικά και κανονιστικά πλαίσια.

Σημειώνεται ότι το Εθνικό Σχέδιο Δράσης της Ελλάδας για την Εγγύηση για τα Παιδιά της ΕΕ δεν αντιμετωπίζει το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά, αλλά παραπέμπει στο ΕΣΔΠ. Επιπλέον, καμία από τις άλλες εθνικές πολιτικές που σχετίζονται με την εκπαίδευση, κατά την γνώση των συντακτών, δεν κάνει καμία αναφορά στους Ρομά.

---

¹¹⁸ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (30 Μαΐου 2013). *Lavida και άλλοι κατά Ελλάδας* (Αίτηση αριθ. 7973/10), παράγραφοι 19–23, 68–69. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119974>

¹¹⁹ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (2 Δεκεμβρίου 2021). *Κατάλογος θεμάτων πριν από την υποβολή της τρίτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας* (CCPR/C/GRC/QPR/3), παράγραφος 27. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3yb6rhf2>

¹²⁰ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (13 Σεπτεμβρίου 2023). *Απάντηση στην παράγραφο 1 του καταλόγου θεμάτων πριν από την υποβολή της τρίτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας σχετικά με την υλοποίηση του ICCPR* (CCPR/C/GRC/\$), παράγραφοι 251, 282. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3j6h9e7f>

¹²¹ Υπουργείο Παιδείας. (23 Σεπτεμβρίου 2024). *Εισαγωγή δεδομένων στο πληροφοριακό σύστημα «ΜυΣχολείο» για το σχολικό έτος 2024–2025*, αρ. αναφ. 10911/ΓΔ4. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3e2yf3n9>

3.3. Καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων

Μια εντυπωσιακή εικόνα της επιμονής των προκαταλήψεων, του ρατσισμού και των διακρίσεων κατά των Ρομά στην Ελλάδα προκύπτει από τις τελευταίες έρευνες του Ευρωβαρόμετρου. Το 2023, το 86 % των Ελλήνων ερωτηθέντων ανέφερε ότι η διάκριση αυτή ήταν «πολύ διαδεδομένη»¹²² – ένα ποσοστό που έχει αυξηθεί από το 82 % στο Ευρωβαρόμετρο του 2019 και είναι πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι 65 % (61 % το 2019).¹²³ Αυτή η έντονη διαφορά υποδηλώνει το βάθος του αντι-Ρομά αισθήματος στην Ελλάδα και υπογραμμίζει την επείγουσα ανάγκη για πιο ισχυρά μέτρα καταπολέμησης των διακρίσεων.

Σύμφωνα με την έρευνα της FRA για το 2021 σχετικά με τους Ρομά σε οκτώ κράτη μέλη της ΕΕ, το 25% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι είχε υποστεί διακρίσεις σε καθημερινές καταστάσεις κατά το προηγούμενο έτος – ένα ποσοστό που ουσιαστικά δεν έχει αλλάξει από το 26% που καταγράφηκε στην έρευνα του 2016 (EU MIDIS II).¹²⁴ Στην Ελλάδα, ωστόσο, τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν σημαντικά υψηλότερα, αυξάνοντας από 48% το 2016 σε 53% το 2021. Ομοίως, το 30% των Ρομά σε οκτώ κράτη μέλη δήλωσαν ότι είχαν υποστεί τουλάχιστον μία μορφή ρατσιστικής παρενόχλησης κατά το προηγούμενο έτος (το ίδιο ποσοστό με το 2016), ενώ το ποσοστό στην Ελλάδα ήταν 41% το 2021, σε σύγκριση με 50% το 2016.

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη έκθεση του RCM, διάφοροι διεθνείς οργανισμοί επισημαίνουν ότι ο διαδεδομένος ρατσισμός, η ρητορική μίσους και οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες Ρομά στην Ελλάδα παραμένουν ένα επείγον ζήτημα.¹²⁵ Η ΕΣΚΕ Ρομά και άλλα επίσημα κρατικά έγγραφα αναγνωρίζουν τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι Ρομά. Ωστόσο, οι αναφορές στην έννοια του αντιτσιγγανισμού είναι σχετικά σπάνιες τόσο στην εθνική στρατηγική για τους Ρομά όσο και στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας. Όπου εμφανίζονται, είναι κυρίως με τη μορφή ορισμών και αναφορών σε αντίστοιχα πλαίσια της ΕΕ και διεθνή πλαίσια. Βεβαίως, υπάρχει ένα μέτρο στην εθνική στρατηγική για τους Ρομά που αντιμετωπίζει ρητά τον αντιτσιγγανισμό. Ωστόσο, φαίνεται να εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των διακρίσεων και όχι ως ξεχωριστό φαινόμενο.

Σε μόλις τρία χρόνια, μεταξύ 2021 και 2023, τρεις νέοι Ρομά έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια αστυνομικής καταδίωξης, από πυροβολισμούς της αστυνομίας. Όπως δήλωσε ο πρόεδρος της ΕΛΛΑΝ ΠΑΣΣΕ, της Πανελλαδικής Συνομοσπονδίας Ελλήνων Ρομά, μετά το θάνατο του Χρήστου Μικαλόπουλου, του τρίτου νεαρού Ρομά που έχασε τη ζωή του από πυροβολισμούς της αστυνομίας:

*«Το μόνο που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα, μετά από τόσες φορές που έχουμε γίνει μάρτυρες τόσο τραγικών περιστατικών όπου ανθρώπινες ζωές, μικρά παιδιά, χάνονται από αστυνομικούς, είναι ότι υπάρχει ρατσισμός. Υπάρχει ένας βαθιά ριζωμένος αντιτσιγγανισμός, ο οποίος εκδηλώνεται με διάφορες μορφές, μετατρέπεται σε βία, αστυνομική αυθαιρεσία κ.λπ., οδηγώντας ακόμη και σε εγκλήματα μίσους».*¹²⁶

Επίσης, προκαλεί μεγάλη ανησυχία η ρητορική και οι δηλώσεις υψηλόβαθμων αξιωματούχων, ιδίως του νυν Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, ο οποίος δήλωσε ότι «θα θεσπίσουμε κανονισμό για να σταματήσουμε την

---

¹²² Ευρωβαρόμετρο. (Δεκέμβριος 2023). Διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Φύλλο πληροφοριών για τη χώρα – Ελλάδα. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972>

¹²³ Ευρωβαρόμετρο. (Σεπτέμβριος 2019). Διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Φύλλο πληροφοριών για τη χώρα – Ελλάδα. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>

¹²⁴ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA). (25 Οκτωβρίου 2022). Οι Ρομά σε 10 ευρωπαϊκές χώρες – Κύρια αποτελέσματα: Έρευνα για τους Ρομά 2021. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/roma-survey-findings>

¹²⁵ Roma Civil Monitor. (2023). Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.romacivilmonitoring.eu/monitoring-reports/>

¹²⁶ Πάντζος, Β. (19 Νοεμβρίου 2023). Υπάρχει ένας βαθιά ριζωμένος αντιτσιγγανισμός. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/45rx87kh>

αποφυλάκιση των υποτροπών Ρομά»¹²⁷ και «Οι Ρομά δεν μπορούν να ζουν από το έγκλημα στην Ελλάδα»¹²⁸, ή η επίσκεψη του πρώην Υπουργού Προστασίας του Πολίτη στους επτά αστυνομικούς που τέθηκαν υπό προσωρινή κράτηση μετά τον θάνατο ενός νεαρού Ρομά, του Νίκου Σαμπάνη, κατά τη διάρκεια της καταδίωξής τους.¹²⁹

Πρόσφατα, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD)¹³⁰ εξέφρασε την ανησυχία της για την επικράτηση των εγκλημάτων μίσους και της ρητορικής μίσους που στρέφονται κατά των Ρομά και των μη πολιτών, επισημαίνοντας τα χαμηλά ποσοστά αναφοράς που αποδίδονται στην δυσπιστία των θυμάτων προς τις αρχές επιβολής του νόμου, τον φόβο αντιποίνων, την περιορισμένη γνώση των μηχανισμών καταγγελίας και την κανονικοποίηση των περιστατικών μίσους εντός των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων. Εξίσου ανησυχητικό, σύμφωνα με την Επιτροπή, είναι το χαμηλό ποσοστό καταδικών για τέτοια αδικήματα και η ασυνεπής αναγνώριση των ρατσιστικών κινήτρων από τους εισαγγελείς και τα δικαστήρια. Υπό το πρίσμα αυτών των ζητημάτων, η Επιτροπή προέτρεψε τις ελληνικές αρχές να λάβουν προληπτικά μέτρα για να ενθαρρύνουν την αναφορά ρητορικής μίσους και εγκλημάτων μίσους, να διασφαλίσουν ότι οι διάλογοι αναφοράς είναι ασφαλείς και προσβάσιμοι και να παρέχουν στοχευμένη κατάρτιση στους δικαστικούς λειτουργούς – συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών, των εισαγγελέων και των δικαστών – για την αποτελεσματική αναγνώριση, τεκμηρίωση και αντιμετώπιση της φυλετικής διάκρισης και των εγκλημάτων μίσους.

Οι τελευταίες παρατηρήσεις της Επιτροπής για την Ελλάδα υπογραμμίζουν την αμείωτη επιρροή του αντιτσιγγανισμού, ο οποίος συνεχίζει να οδηγεί στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό των κοινοτήτων Ρομά. Παρά την αναθεώρηση του ΕΣΔΠ και την προώθηση τοπικών σχεδίων δράσης, η Επιτροπή προειδοποιεί ότι τα επιβλαβή στερεότυπα, οι προκαταλήψεις και η μισαλλοδοξία έναντι των Ρομά παραμένουν διαδεδομένα. Αυτές οι βαθιά ριζωμένες συμπεριφορές συμβάλλουν στη διατήρηση της ακραίας φτώχειας, των υποβαθμισμένων συνθηκών διαβίωσης σε άτυπους οικισμούς και των αναγκαστικών εκκενώσεων χωρίς εναλλακτική στέγαση ή αποζημίωση.

Η Επιτροπή επισημαίνει επίσης ότι η καθυστέρηση στην καταχώριση των πολιτών στο μητρώο και οι δυσκολίες στην απόκτηση εγγράφων ταυτότητας εμποδίζουν πολλούς Ρομά να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, τη στέγαση και την απασχόληση. Η χρόνια ανεργία, η χαμηλή σχολική φοίτηση, τα υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου και ο συνεχιζόμενος διαχωρισμός στα σχολεία υπογραμμίζουν τον βαθύ ριζωμένο αντιτσιγγανισμό που διαμορφώνει τις ευκαιρίες των Ρομά στη ζωή. Σε απάντηση, η Επιτροπή καλεί τις ελληνικές αρχές να εντείνουν τις προσπάθειές τους σε όλους τους τομείς πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της ενίσχυσης του συντονισμού, της θέσπισης αξιόπιστων δεικτών και συστημάτων δεδομένων και της διάθεσης επαρκών πόρων για την αποτελεσματική υλοποίηση της επικαιροποιημένης στρατηγικής και του σχεδίου δράσης.

Συγκεκριμένα, η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία της για το γεγονός ότι οι συνολικές συνθήκες διαβίωσης των Ρομά δεν έχουν βελτιωθεί. Τονίζει ότι εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση σε βασικές κοινωνικές υπηρεσίες, υποφέρουν από αρνητικά στερεότυπα και συχνά αποτελούν στόχο συχνών ελέγχων ταυτότητας και αυθαίρετων συλλήψεων. Η Επιτροπή καλεί την Ελλάδα να εντείνει τις προσπάθειές της για να διασφαλίσει ότι οι Ρομά μπορούν να απολαμβάνουν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα σε

---

¹²⁷ Χρυσοχοΐδης, Μ. (18 Ιουνίου 2025). *Τέλος η Ανοχή στους Ρομά – Στις Προτεραιότητές Μας να Καταπολεμήσουμε το Οργανωμένο Έγκλημα* [Τέλος η Ανοχή στους Ρομά – Η Καταπολέμηση του Οργανωμένου Εγκλήματος είναι μία από τις Προτεραιότητές Μας]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/349wzt4w>

¹²⁸ Χρυσοχοΐδης, Μ. (Ιούνιος 2025). *Οι Ρομά Δεν Μπορούν να Ζουν από το Έγκλημα στην Ελλάδα* [Οι Ρομά δεν μπορούν να ζουν από το έγκλημα στην Ελλάδα]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/jzb6r2kb>

¹²⁹ Θεοδωρικάκος, Τ. (24 Οκτωβρίου 2021). *Επισκέφθηκα στη ΓΑΔΑ τους 7 Αστυνομικούς, Κανονικά οι Πειθαρχικές Διαδικασίες* [Επισκέφθηκα τους 7 αστυνομικούς στη ΓΑΔΑ, οι πειθαρχικές διαδικασίες προχωρούν κανονικά]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2e3jbk8a>

¹³⁰ Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD). (4 Δεκεμβρίου 2024). *Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τις συνδυασμένες εικοστή τρίτη και εικοστή τέταρτη περιοδικές εκθέσεις για την Ελλάδα*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ye29kk7w>

ισότιμη βάση και να αντιμετωπίσει την παράνομη συμπεριφορά της αστυνομίας και άλλων αρχών επιβολής του νόμου.

Έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας για το οργανωμένο έγκλημα 2022: Στερεότυπα, παρερμηνείες και αντίκτυπος στην κοινωνία

Τον Σεπτέμβριο του 2024, ένα μόνο άρθρο προκάλεσε ευρεία αντίδραση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και όχι μόνο. Το άρθρο αναφερόταν στην έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας για το οργανωμένο έγκλημα το 2022, υποστηρίζοντας ότι «το 86% των ατόμων που εμπλέκονται σε διαρρήξεις και ληστείες είναι Ρομά». Αυτό παραποίησε τα πραγματικά ευρήματα της έκθεσης. Σύμφωνα με το ίδιο το κείμενο, μόνο το 4% όλων των κλοπών και διαρρήξεων σε εθνικό επίπεδο διαπράττονται από οργανωμένες ομάδες. Ωστόσο, ο τίτλος επικεντρώθηκε στους Ρομά και παρέλειψε την ευρύτερη εικόνα: η έκθεση δεν αναφέρει καν τους Ρομά σε άλλα εγκλήματα, όπως το ξέπλυμα χρήματος ή το λαθρεμπόριο όπλων.

Αυτή η επιλεκτική εστίαση τροφοδότησε γνωστά στερεότυπα και αναβίωσε την αντιισιγγάνικη ρητορική. Ακολούθησαν δημοσιεύματα στα ΜΜΕ, δηλώσεις τοπικών αξιωματούχων και ακόμη και κοινοβουλευτικές ερωτήσεις από βουλευτές της αντιπολίτευσης και του κυβερνώντος κόμματος,¹³¹ που ενίσχυσαν την ιδέα ότι «Ρομά ισούται με έγκλημα». Το επεισόδιο αυτό θέτει επίσης ένα ευρύτερο ερώτημα: γιατί το κράτος συλλέγει εθνικά δεδομένα για τους Ρομά όταν πρόκειται για εγκληματικότητα, ενώ ταυτόχρονα παραλείπει να συλλέξει δεδομένα για ζωτικούς τομείς όπως η ένταξη, η ισότητα και η συμμετοχή.

3.3.1. Αποτελεσματικότητα του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ στην αντιμετώπιση του προβλήματος

Η έκθεση αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2023 εκφράζει σημαντικές ανησυχίες σχετικά με την προσέγγιση για την καταπολέμηση του αντιισιγγανισμού, της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους.¹³² Σύμφωνα με την ΕΚ, η ΕΣΚΕ δεν υποδεικνύει μια στοχευμένη προσέγγιση για την αντιμετώπιση του αντιισιγγανισμού. Ως εκ τούτου, το ζήτημα αυτό δεν αντιμετωπίζεται επαρκώς στους τομεακούς τομείς. Παρόλο που η ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους αναφέρονται στον γενικό στόχο, η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ θα μπορούσε να είχε προτείνει μια πιο στοχευμένη προσέγγιση για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων. Σύμφωνα με την ΕΚ, τα προτεινόμενα μέτρα δεν φαίνονται αρκετά φιλόδοξα για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες και την κλίμακα των προκλήσεων που υπάρχουν στην πράξη. Επιπλέον, η στρατηγική δεν αντιμετωπίζει τη διατομεακή διάκριση, καθώς, σύμφωνα με την ΕΚ, δεν περιλαμβάνονται ρητά μέτρα που στοχεύουν σε ευάλωτες ομάδες Ρομά που εκτίθενται σε πολλαπλές μορφές διάκρισης. Οι στόχοι και τα μέτρα που λαμβάνουν υπόψη το φύλο και την ηλικία πρέπει να

¹³¹ Ο βουλευτής Δημήτρης Μαρκόπουλος, μαζί με τον βουλευτή Αθανάσιο Πλεύρη, και οι δύο από το κυβερνών κόμμα (Νέα Δημοκρατία), υπέβαλαν μια σειρά κοινοβουλευτικών ερωτήσεων που απευθύνονταν σε βασικούς υπουργούς της κυβέρνησης. Το επίκεντρο αυτών των ερωτήσεων είναι τα υψηλά επίπεδα εγκληματικής δραστηριότητας που αποδίδονται στην κοινότητα των Ρομά στην Ελλάδα, όπως υπογραμμίζεται από πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας. Σύμφωνα με την έκθεση, το 84% των διαρρήξεων και κλοπών διαπράττονται από Ρομά, όπως αναφέρεται στο άρθρο. Οι βουλευτές εκφράζουν την ανησυχία τους για την αυξανόμενη κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης και τις δημόσιες διαταραχές, συμπεριλαμβανομένων των καθημερινών συγκρούσεων, των απειλών, των ζημιών σε περιουσία και της παρουσίας παράνομων καταυλισμών σε διάφορους δήμους. Τονίζουν ότι πολλοί από τους εμπλεκόμενους Ρομά είναι νέοι και περιθωριοποιημένοι, χωρίς κατάλληλη ένταξη στην ελληνική κοινωνία, γεγονός που ενέχει κινδύνους κοινωνικής αναταραχής και περαιτέρω επιπλοκών. Οι βουλευτές ρωτούν για τις δράσεις και τις στρατηγικές που έχει εφαρμόσει η κυβέρνηση τα τελευταία χρόνια για τον περιορισμό της εγκληματικότητας που σχετίζεται με τους Ρομά, τα σχέδια για την αντιμετώπιση του προβλήματος, την εξέταση της δυνατότητας αποστολής έμπειρου αστυνομικού προσωπικού σε αρμόδια τμήματα ασφαλείας για την υλοποίηση προληπτικών μέτρων, καθώς και την ύπαρξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής ένταξης της κοινότητας των Ρομά σε τομείς όπως η απασχόληση, η στέγαση, η εκπαίδευση και η ευρύτερη κοινωνική ένταξη.

Υπουργείο Παιδείας. (23 Σεπτεμβρίου 2024). *Εισαγωγή δεδομένων στο πληροφοριακό σύστημα «MySchool» για το σχολικό έτος 2024-2025*, αρ. αναφ. 10911/ΓΔ4. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2y8stadu>

¹³² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (9 Ιανουαρίου 2023). *Έκθεση αξιολόγησης των εθνικών στρατηγικών πλαισίων των κρατών μελών για τους Ρομά* (COM(2023) 7 τελικό), σ. 79. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://commission.europa.eu/publications/assessment-report-member-states-national-roma-strategic-frameworks-full-package_en

αντικατοπτρίζουν την αρχή της διατομεακότητας και της πολλαπλής ευαλωτότητας (στοχευμένα μέτρα για τις γυναίκες Ρομά, τους Ρομά με αναπηρίες, τους ηλικιωμένους Ρομά, τους νεότερους Ρομά, τους ΛΟΑΤΚΙ Ρομά κ.λπ.).

Η «πρόληψη και καταπολέμηση των στερεοτύπων και των διακρίσεων κατά των Ρομά» είναι ένας από τους τέσσερις πυλώνες του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030. Η στρατηγική περιλαμβάνει επίσης πιο «δραστικά» μέτρα στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα της, «Πρόληψη και καταπολέμηση των στερεοτύπων και των διακρίσεων εις βάρος των Ρομά», όπως δραστηριότητες για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των εισαγγελέων και των κοινοτήτων που είναι θύματα εγκλημάτων μίσους (μέτρο 3.1.8), παράλληλα με τη συνεχή λειτουργία των τμημάτων και γραφείων καταπολέμησης του ρατσισμού της Ελληνικής Αστυνομίας ( ) (Μέτρο 3.1.11) και τη διερεύνηση των διαδικτυακών εγκλημάτων μίσους (Μέτρο 3.1.14).

Όσον αφορά τους επιχειρησιακούς στόχους, η ΕΣΚΕ Ρομά ορίζει τα εξής: «εξάλειψη των εγκλημάτων και της ρητορικής μίσους, του ρατσισμού και της πολλαπλής διάκρισης κατά των Ρομά», «μείωση του ποσοστού των Ρομά που υφίστανται διακρίσεις» και «διασφάλιση της δυνατότητας των Ρομά να υποβάλλουν καταγγελίες για διακρίσεις» (Μέτρο 3.1). Όσον αφορά τους στόχους, η ΕΣΚΕ Ρομά στοχεύει στην αύξηση κατά 8 % του αριθμού των Ρομά που καταγγέλλουν περιστατικά διακρίσεων εις βάρος τους, στη μείωση κατά 35 % του αριθμού των Ρομά που υπέστησαν ρατσισμό κατά τους τελευταίους 12 μήνες, στη μείωση κατά 38 % του αριθμού των Ρομά που υπέστησαν διακρίσεις κατά την αναζήτηση κατοικίας προς ενοικίαση τα τελευταία πέντε έτη και στη μείωση κατά 10 % του αριθμού των μη Ρομά που δεν αισθάνονται άνετα με Ρομά ως γείτονες. Πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τους στόχους ενδέχεται να είναι διαθέσιμες, μεταξύ άλλων, στα σχετικά επιχειρησιακά προγράμματα των αρμόδιων φορέων (Υπουργεία Δικαιοσύνης και Προστασίας των Πολιτών), τα οποία εκκρεμούν προς έγκριση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Ο τρίτος πυλώνας «Πρόληψη και καταπολέμηση των στερεοτύπων και των διακρίσεων κατά των Ρομά» και η δράση 3.1 «Δράσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση του ρατσισμού, των εγκλημάτων μίσους και των διακρίσεων κατά των Ρομά» έχουν διάφορους επιχειρησιακούς στόχους:

- I. Εξάλειψη των εγκλημάτων και της ρητορικής μίσους, του ρατσισμού και των πολλαπλών μορφών διακρίσεων κατά των Ρομά.
- II. Μείωση του ποσοστού των Ρομά που υφίστανται διακρίσεις.
- III. Προώθηση της ομαλής κοινωνικής συνύπαρξης Ρομά και μη Ρομά στην τοπική κοινότητα.
- IV. Μείωση του ποσοστού του γενικού πληθυσμού που αισθάνεται άβολα με Ρομά γείτονες.
- V. Διασφάλιση της δυνατότητας των Ρομά να καταγγέλλουν διακρίσεις.
- VI. Ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα αποδοχής της πολυμορφίας και της κουλτούρας των Ρομά.
- VII. Προώθηση των πολιτιστικών και ιστορικών στοιχείων των Ρομά.

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την πρόοδο που έχει σημειωθεί όσον αφορά τους ανωτέρω στόχους που έχουν τεθεί στην ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030.

Με βάση τη συνέντευξη με την ΓΓΚΑΚΦ, έχουν εφαρμοστεί ή εφαρμοστεί εν μέρει διάφορα μέτρα στο πλαίσιο του πυλώνα III για την καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος των Ρομά. Δεδομένου ότι η στρατηγική προβλέπεται να ολοκληρωθεί το 2030, πολλά μέτρα θα εφαρμοστούν τα επόμενα χρόνια. Ένα από αυτά είναι το μέτρο 3-1-4, το οποίο αφορούσε ένα πρόγραμμα κατάρτισης για το προσωπικό των δήμων που εργάζεται σε δήμους με τμήματα Ρομά. Η κατάρτιση αυτή δεν έχει ακόμη επεκταθεί ευρύτερα στον δημόσιο τομέα. Το μέτρο 3-1-6 φέρεται να έχει υλοποιηθεί, χωρίς όμως να υπάρχουν περαιτέρω λεπτομέρειες. Στο πλαίσιο του μέτρου 3-1-8, οι εισαγγελείς και οι δικαστές έλαβαν κατάρτιση σε θέματα διακρίσεων, συνοδευόμενη από σχετικό φυλλάδιο. Αντίθετα, το μέτρο 3-1-9 εισήγαγε ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα «Δικαιώματα, ισότητα, ιθαγένεια», το οποίο συνέβαλε στην ανάπτυξη του εθνικού σχεδίου δράσης κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας. Ο ερωτώμενος ανέφερε επίσης το μέτρο 3-1-10, στο πλαίσιο του οποίου εκδόθηκε το φυλλάδιο «Δημόσια διοίκηση κατά των ρατσιστικών εγκλημάτων» για το προσωπικό της κυβέρνησης, το μέτρο 3-1-11, που αναφέρεται στα Τμήματα Ρατσιστικής Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας που λειτουργούν επί του παρόντος, και το μέτρο 3-1-12, μια ειδική τηλεφωνική γραμμή και διαδικτυακή πύλη καταγγελιών για την αναφορά ρατσιστικών ή σχετικών με το μίσος περιστατικών.

Αντίθετα, δεν αναφέρθηκε σημαντική πρόοδος για τα μέτρα 3-1-1, 3-1-2, 3-1-5 και 3-1-7, αν και ορισμένα από αυτά είναι «προγραμματισμένα» ή έχουν σημειωθεί μόνο σποραδικές δραστηριότητες. Για τα μέτρα 3-1-13 και 3-

1-14, τα οποία αφορούν μηχανισμούς καταγραφής ρατσιστικής βίας και διερεύνησης περιστατικών ρατσιστικής ή μισαλλόδοξης ρητορικής στο διαδίκτυο, ο ερωτώμενος δεν παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες. Τα στοιχεία σχετικά με αυτές τις πρωτοβουλίες φαίνεται να είναι διάσπαρτα σε διάφορα υπουργεία και τοπικές αρχές, και πολλές από αυτές βρίσκονται ακόμη σε στάδιο σχεδιασμού και δεν έχουν εκτελεστεί πλήρως. Σύμφωνα με τον ερωτώμενο, τα μέτρα που προβλέπονται στην ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 έχουν χρονικό ορίζοντα έως το 2030, οπότε δεν αναμένεται να έχουν εφαρμοστεί όλα τα μέτρα σήμερα.¹³³

3.3.2. Συνέργεια με άλλες δράσεις

Ο τρίτος πυλώνας του ΕΣΠΡ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την πρόοδο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (2020-2023).

Στις τελευταίες καταληκτικές παρατηρήσεις της σχετικά με την 23η και 24η περιοδική έκθεση της Ελλάδας, η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων,¹³⁴ ενώ αναγνωρίζει το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (2020-2023) και τον ρόλο του Εθνικού Συμβουλίου κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας στην καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων, η Επιτροπή εξακολουθεί να εκφράζει την ανησυχία της για την περιορισμένη υλοποίηση του σχεδίου, κυρίως λόγω του ανεπαρκούς συντονισμού μεταξύ των κυβερνητικών φορέων, των ανεπαρκών πόρων και των αδύναμων δεικτών παρακολούθησης. Σημειώνει επίσης την αδράνεια του Συμβουλίου μεταξύ Μαΐου 2023 και Ιουνίου 2024. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή καλεί το κράτος να υιοθετήσει άμεσα ένα νέο σχέδιο δράσης με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, εξασφαλίζοντας την ουσιαστική διαβούλευση με ομάδες της κοινωνίας των πολιτών – ιδίως Ρομά, μετανάστες και άλλους μη πολίτες – καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας χάραξης πολιτικής και παρακολούθησης. Καλεί επίσης τις αρχές να σχεδιάσουν αποτελεσματικά συστήματα παρακολούθησης των αποτελεσμάτων των πολιτικών και να ενισχύσουν το Εθνικό Συμβούλιο κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, παρέχοντάς του την απαραίτητη θεσμική, οικονομική και τεχνική υποστήριξη για την εκπλήρωση της αποστολής του.

Παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζει τα στατιστικά στοιχεία που παρουσίασε η αντιπροσωπεία σχετικά με τις κοινότητες Ρομά, τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο, η Επιτροπή εξακολουθεί να ανησυχεί για την απουσία ολοκληρωμένων δεδομένων σχετικά με τη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού, καταναμεμένων ανά εθνικότητα. Αυτό το κενό αφορά τις εθνοτικές και εθνοθρησκευτικές μειονότητες, καθώς και τους μη πολίτες (π.χ. μετανάστες εργαζόμενοι, μετανάστες χωρίς έγγραφα, αιτούντες άσυλο, πρόσφυγες και απάτριδες). Αυτό εμποδίζει την ουσιαστική αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης αυτών των ομάδων και του αντίκτυπου των στοχευμένων πολιτικών. Εξίσου ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι οι τρέχουσες μέθοδοι συλλογής κοινωνικοοικονομικών δεδομένων δεν λαμβάνουν υπόψη την αυτοπροσδιορισμό, καθιστώντας δύσκολη την απόκτηση ακριβών και λεπτομερών πληροφοριών σχετικά με την κατάσταση των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων.

Υπό το φως των πρόσφατων τραγικών περιστατικών που οδήγησαν στο θάνατο τριών νεαρών Ρομά κατά τη διάρκεια αστυνομικών καταδίωξεων μεταξύ 2021 και 2023, οι ανησυχίες και οι συστάσεις της Επιτροπής αποκτούν ιδιαίτερη επείγουσα σημασία. Εκφράζει την ανησυχία της για την απουσία σαφούς νομικής απαγόρευσης του φυλετικού προφίλ, καθώς και για τις συνεχείς αναφορές ότι Ρομά και μη πολίτες (όπως μετανάστες, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες) υποβάλλονται σε αστυνομικούς ελέγχους και ελέγχους με βάση την εθνικότητα ή την εθνική τους καταγωγή. Επιπλέον, η Επιτροπή επισημαίνει ανησυχητικές αναφορές για τη χρήση βίας με ρατσιστικά κίνητρα και δυσανάλογη από τις αρχές επιβολής του νόμου, συμπεριλαμβανομένης της αστυνομίας και των συνοριοφυλάκων, και σημειώνει την έντονη έλλειψη λεπτομερών πληροφοριών σχετικά με τις έρευνες, τις διώξεις και τις καταδίκες σε τέτοιες περιπτώσεις. Αυτή η έλλειψη υπογραμμίζει την ανάγκη για πιο ισχυρούς μηχανισμούς και μέτρα λογοδοσίας για την αντιμετώπιση πιθανών ρατσιστικών προκαταλήψεων μεταξύ των αξιωματούχων επιβολής του νόμου. Υπενθυμίζοντας τη Γενική Σύστασή της αριθ. 36 (2020) για την πρόληψη και την καταπολέμηση της φυλετικής προφίλ, καλεί το κράτος να θεσπίσει νομοθεσία που να απαγορεύει ρητά τη φυλετική

¹³³ Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. (13 Δεκεμβρίου 2024). *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030)*, σ. 112-115. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ydrnn75b>

¹³⁴ Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD). (13 Δεκεμβρίου 2024). *Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τις συνδυασμένες εικοστή τρίτη και εικοστή τέταρτη περιοδικές εκθέσεις για την Ελλάδα (CERD/C/GRC/CO/23-24)*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ecoi.net/en/document/2119304.html>

προφίλ, να διεξάγει διεξοδικές και αμερόληπτες έρευνες για τις καταγγελίες υπερβολικής χρήσης βίας – συμπεριλαμβανομένης της ενίσχυσης της εντολής του Διαμεσολαβητή – και να συλλέγει συστηματικά στοιχεία σχετικά με τις καταγγελίες, τις διώξεις, τις κυρώσεις και τις αποζημιώσεις σε τέτοιες περιπτώσεις.

Η Επιτροπή αναγνωρίζει τις ενισχυμένες προσπάθειες της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της φυλετικής διάκρισης και των εγκλημάτων μίσους, συμπεριλαμβανομένου του διορισμού εξειδικευμένων εισαγγελέων, της δημιουργίας ειδικών αστυνομικών τμημάτων σε μεγάλες πόλεις και της δημιουργίας πολυάριθμων επιπλέον γραφείων σε ολόκληρη τη χώρα. Η νομοθετική πρόοδος είναι εμφανής με την υιοθέτηση νόμων που παρέχουν υποστήριξη στα θύματα αυτών των αδικημάτων.

Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις. Σύμφωνα με αναφορές, πολλά από τα νεοσύστατα αστυνομικά γραφεία είναι ανενεργά, υπονομεύοντας την υποδομή που προορίζεται για την προστασία των ευάλωτων ομάδων. Τα ποσοστά αναφοράς εγκλημάτων μίσους παραμένουν χαμηλά λόγω της δυσπιστίας προς τις αρχές επιβολής του νόμου, του φόβου αντιποίνων, των ανεπαρκών πλαισίων καταπολέμησης των διακρίσεων και της έλλειψης ενημέρωσης σχετικά με τα διαθέσιμα κανάλια υποστήριξης. Αυτοί οι παράγοντες συμβάλλουν στην κανονικοποίηση και την ευρεία αποδοχή των εγκλημάτων μίσους, αποθαρρύνοντας τα θύματα να καταγγείλουν τα περιστατικά.

Τα ποσοστά δίωξης και καταδίκης για εγκλήματα μίσους είναι απογοητευτικά χαμηλά, γεγονός που αντανάκλα την ανεπαρκή αναγνώριση και διερεύνηση από τις αρχές. Η ασυνεπής υλοποίηση των νομικών διατάξεων μειώνει περαιτέρω την αποτελεσματικότητα των δικαστικών αντιδράσεων. Επιπλέον, το σύστημα συλλογής δικαστικών δεδομένων δεν παρέχει ολοκληρωμένες πληροφορίες από τη διερεύνηση έως την τελική εκδίκαση, περιορίζοντας την ικανότητα της Επιτροπής να παρακολουθεί την πρόοδο και να επιβάλλει τη λογοδοσία.

Οι υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων παραμένουν ανεπαρκείς, καθώς η υλοποίηση της σχετικής νομοθεσίας παρεμποδίζεται από τους περιορισμένους πόρους. Αυτή η ανεπάρκεια δημιουργεί σημαντικά εμπόδια για τα θύματα στην πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και την υποστήριξη. Η Επιτροπή τονίζει την επείγουσα ανάγκη να ενεργοποιηθεί η Ελλάδα όλα τα εξειδικευμένα αστυνομικά γραφεία, να ενισχύσει την κατάρτιση των δικαστικών λειτουργών, να προωθήσει προσβάσιμους μηχανισμούς αναφοράς και να εξασφαλίσει ισχυρές υπηρεσίες υποστήριξης για τα θύματα. Οι εκστρατείες ενημέρωσης του κοινού με στόχο την κατάρριψη των στερεοτύπων και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στο δικαστικό σύστημα είναι απαραίτητες για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο τα θύματα αισθάνονται ασφαλή και έχουν τη δύναμη να ζητήσουν δικαιοσύνη.

Τελικά, η επιμονή των φυλετικών διακρίσεων και των εγκλημάτων μίσους στο πλαίσιο της δικαιοσύνης και της επιβολής του νόμου στην Ελλάδα υπογραμμίζει την ανάγκη για ολοκληρωμένες και συνεχείς προσπάθειες για την εξάλειψη των διακρίσεων και τη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων, σύμφωνα με το άρθρο 16 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

Όσον αφορά την πρόοδο που έχει σημειωθεί σε αυτό το μέτωπο, αν και δεν είναι σαφές εάν συνδέεται άμεσα με η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030, είναι σημαντικό να εξεταστεί το σχέδιο δράσης που υπέβαλε η ελληνική κυβέρνηση στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την υλοποίηση της ομάδας υποθέσεων Σιδηρόπουλος και Παπακώστας.¹³⁵

Τα πρόσφατα προγράμματα κατάρτισης της ελληνικής κυβέρνησης για το προσωπικό της αστυνομίας και της ακτοφυλακής αναγνωρίζουν ρητά τους Ρομά ως ευάλωτη ομάδα, με στόχο τη μείωση των διακρίσεων και τη βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων τους. Ωστόσο, σε υποβολή ΜΚΟ βάσει του άρθρου 9.2 εκφράζονται αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, αναφέροντας πρόσφατα περιστατικά θανάσιμων πυροβολισμών νεαρών Ρομά και τη συνεχιζόμενη μυστικότητα γύρω από τις αστυνομικές διαδικασίες,

---

¹³⁵ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών. (31 Οκτωβρίου 2023). *Περίληψη των εξελίξεων στην εκτέλεση της υπόθεσης Σιδηρόπουλος και Παπακώστας κατά Ελλάδας*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/nhj4unr8>

όπως το «Μνημόνιο Δράσης».¹³⁶ Επισημαίνει την έλλειψη διαφάνειας σχετικά με τα ρατσιστικά κίνητρα στην παράνομη συμπεριφορά των αρχών επιβολής του νόμου, την απουσία αναλυτικών στοιχείων σχετικά με τις πειθαρχικές ή ποινικές έρευνες και αμφισβητεί εάν οι τακτικές που εφαρμόζονται στις γειτονιές των Ρομά προκαλούν περισσότερο κακό παρά ενισχύουν την εμπιστοσύνη. Η ΟΚΟ καλεί την Επιτροπή Υπουργών να ζητήσει συγκεκριμένα στοιχεία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα παρακολουθεί και εφαρμόζει τα πρωτόκολλα που έχουν σχεδιαστεί για την προστασία των δικαιωμάτων των Ρομά και να διατηρήσει την ενισχυμένη εποπτεία έως ότου επιτευχθεί μετρήσιμη λογοδοσία.

Τέλος, για την παρούσα έκθεση, υποβλήθηκε κατάλογος ερωτήσεων στην Αρχηγία της Ελληνικής Αστυνομίας, με στατιστικά, ποιοτικά, ποσοτικά στοιχεία και οποιαδήποτε άλλα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με εγκλήματα ρατσιστικής προέλευσης κατά Ρομά από το 2017 έως σήμερα. Δευτερευόντως, εάν υπάρχουν, στατιστικά, ποιοτικά, ποσοτικά στοιχεία και οποιαδήποτε άλλα διαθέσιμα στοιχεία που σχετίζονται με τη διεξαγωγή πειθαρχικών ερευνών για ρατσιστική συμπεριφορά ή εγκλήματα με ρατσιστικό κίνητρο κατά Ρομά σε πειθαρχικά αδικήματα που εξετάζονται και/ή ερευνώνται από το Τμήμα Εσωτερικών Υποθέσεων της Εθνικής Αστυνομίας και εάν και πόσες πειθαρχικές κυρώσεις επιβλήθηκαν σε αυτούς.

Σε απάντηση στο προαναφερθέν έγγραφο, διαβιβάζονται τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία, σχετικά με περιστατικά με πιθανό ρατσιστικό κίνητρο κατά Ρομά (εγκλήματα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με το άρθρο 82Α του Ποινικού Κώδικα και ρητορική μίσους σύμφωνα με τον νόμο αριθ. 927/79, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει), όπως καταγράφηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας.

ΕΤΟΣ / ΔΡΑΣΤΕΣ	2017	2018	20	20	20	2022	2023	1ο εξάμηνο του 2024
Πολίτες	6	3	7	2	2	1	1	2
Αστυνομικοί	2	1	3	6	1	0	0	0

Όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς, τα καταγεγραμμένα περιστατικά με πιθανό ρατσιστικό κίνητρο κατά των Ρομά έχουν μειωθεί από το 2020 και μετά. Είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό το γεγονός ότι δεν έχουν καταγραφεί περιστατικά που αφορούν αστυνομικούς για τα έτη 2022-2024, παρά τους θανατηφόρους πυροβολισμούς νεαρών Ρομά.

3.3.3. Συμμετοχή των Ρομά

Όπως προαναφέρθηκε στην ενότητα για τη στέγαση, υπάρχουν σημαντικές ανησυχίες όσον αφορά το βαθμό συμμετοχής των Ρομά σε αυτόν τον τομέα. Υπενθυμίζεται ότι, όπως επισημαίνει η ίδια η ΕΘΔΑΔ, η ΕΣΔΠ «δεν προβλέπει ούτε εξασφαλίζει ουσιαστική συμμετοχή των Ελλήνων Ρομά μέσω των εκπροσώπων τους» ( ).¹³⁷ Παραμένει να δούμε αν το Φόρουμ των Ρομά θα έχει αντίκτυπο σε αυτό το θέμα.

3.4. Εξαναγκαστικές Εξώσεις

Μελέτη περίπτωσης: Οικισμός Τσαϊρία

¹³⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών. (31 Οκτωβρίου 2023). Ανακοίνωση από ΜΚΟ (Pro Bono Publico) στην υπόθεση *Sidiropoulos και Παράκostas κατά Ελλάδας* (Αίτηση αριθ. 33349/10). [Υποβολή συντάχθηκε από τον Γεώργιο Τσιακάλο]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/33vd4ntx>

¹³⁷ Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΕΑΔ). (Αύγουστος 2024). Γραπτή συνεισφορά για τον κατάλογο θεμάτων πριν από την εξέταση της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) στην 114η σύνοδό της, παράγραφος 38 [έμφαση στο πρωτότυπο]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/diakriseis/GNCHR_PLoT_Report_CERD_2024.pdf

Ένα επαναλαμβανόμενο φαινόμενο στην Ευρώπη και την Ελλάδα, που τεκμηριώνεται από τους Kuletz και Valerie,¹³⁸ είναι ότι όταν εμφανίζονται αναπτυξιακά έργα σε κεντρικές αστικές περιοχές, οι κοινότητες Ρομά συχνά αντιμετωπίζουν εκτοπισμό λόγω της αύξησης της αξίας των ακινήτων και της πίεσης από τους κατασκευαστές. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού είναι η συνεχιζόμενη δικαστική διαμάχη στην Τσαϊρία, έναν διαχωρισμένο οικισμό Ρομά στην ανατολική Θεσσαλονίκη, την οποία έχει εκδικάσει ο συγγραφέας αυτού του κεφαλαίου.

Τα πρόσφατα σχέδια αστικής ανάπτυξης κατά μήκος της ακτογραμμής της Θεσσαλονίκης έχουν ανανεώσει τις απειλές αναγκαστικών εκκενώσεων για τους Ρομά κατοίκους της Τσαϊρίας. Οι αρχές και άλλοι ενδιαφερόμενοι τονίζουν το δυναμικό της περιοχής για αναπτυξιακές δραστηριότητες στον τομέα της αναψυχής και της τεχνολογίας, παρουσιάζοντας την μετεγκατάσταση των Ρομά οικογενειών ως αναπόφευκτη και σκόπιμη. Μελέτες που σχετίζονται με αυτά τα έργα χαρακτηρίζουν την παρουσία των Ρομά ως «ενόχληση», επικαλούμενες περιβαλλοντικές ανησυχίες, όπως υποτιθέμενη ρύπανση και κίνδυνοι πυρκαγιάς, ως δικαιολογία για την απομάκρυνσή τους.

Στην πράξη, η κοινότητα των Ρομά της Τσαϊρία αντιμετωπίζει άθλιες συνθήκες διαβίωσης, χωρίς τρεχούμενο νερό, αποχέτευση ή συστήματα διάθεσης αποβλήτων. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, η πρόσβαση στο νερό ήταν περιορισμένη, αναγκάζοντας τους κατοίκους να μεταφέρουν νερό με τα χέρια τους, υπό την απειλή προστίμων λόγω του lockdown. Οι πλημυρογενείς, μη συντηρημένοι δρόμοι του οικισμού έχουν συμβάλει σε τραυματισμούς και ακόμη και στον τραγικό θάνατο ενός παιδιού. Η παράνομη απόρριψη απορριμμάτων από μη Ρομά άτομα και εταιρείες έχει μετατρέψει την περιοχή σε *de facto* χωματερή, επιδεινώνοντας τις περιβαλλοντικές ζημίες και εντείνοντας το στίγμα κατά του οικισμού.

Οι εντάσεις αυξήθηκαν όταν μια τοπική πρωτοβουλία πολιτών, που αρχικά εστίαζε στην προστασία του περιβάλλοντος, υιοθετήθηκε από εξτρεμιστικά στοιχεία, και ο νεοεκλεγείς δήμαρχος υποσχέθηκε το 2019 να χτίσει ένα τείχος γύρω από τον οικισμό. Πολλές πρόχειρες κατοικίες καταστράφηκαν, ακολουθούμενες από ένα διοικητικό πρωτόκολλο μαζικής έξωσης χωρίς πρόβλεψη για εναλλακτική στέγαση.

Αν και το Επαρχιακό Δικαστήριο ακύρωσε αυτό το πρωτόκολλο έξωσης, το Πρωτοδικείο (ενεργώντας σε βαθμό εφετείου) επανέφερε αργότερα τις αποφάσεις έξωσης. Το 2022, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) παρενέβη, χορηγώντας προσωρινά μέτρα (Κανόνας 39) για να σταματήσει τις εξώσεις μέχρι να εξασφαλιστεί κατάλληλη στέγαση. Μέχρι τη στιγμή της σύνταξης του παρόντος, αυτές οι εξαναγκαστικές εξώσεις δεν έχουν πραγματοποιηθεί.

Εν τω μεταξύ, μια άλλη περιοχή που φιλοξενεί χιλιάδες Ρομά προκαλεί ανησυχία για μελλοντικές εκδιώξεις. Η ανάπτυξη της ιδιοκτησίας στο πρώην στρατόπεδο Γκόνου στη Βόρεια Ελλάδα, όπου βρίσκεται ο οικισμός Αγία Σοφία, έχει προγραμματιστεί να δημιουργήσει ένα σύγχρονο επιχειρηματικό πάρκο που υποτίθεται ότι θα ενισχύσει τις συνδυασμένες μεταφορές και θα ωφελήσει τόσο την τοπική κοινότητα όσο και την εθνική οικονομία. Παραμένει ασαφές πώς οι Ρομά που ζουν σε αυτές τις περιοχές ή κοντά σε αυτές θα επηρεαστούν ή θα προστατευθούν κατά τη διάρκεια τέτοιων αναπτύξεων.

Οι εξαναγκαστικές εξώσεις των κοινοτήτων Ρομά στην Ελλάδα έχουν επανειλημμένα αποτελέσει αντικείμενο διεθνούς νομικής εξέτασης, με πολλαπλές διαδικασίες να καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τέτοιες πρακτικές – όταν πραγματοποιούνται χωρίς επαρκείς εγγυήσεις – παραβιάζουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Δύο συλλογικές καταγγελίες που υποβλήθηκαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ECSR) στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη,¹³⁹ μαζί με ξεχωριστές αποφάσεις της Επιτροπής Ανθρωπίνων

¹³⁸ Kuletz, V. (1998). *The Tainted Desert: Environmental and Social Ruin in the American West*. Νέα Υόρκη: Routledge. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://doi.org/10.2307/2654948>

¹³⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. (8 Ιουνίου 2005). *Απόφαση επί της ουσίας: Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά κατά Ελλάδας* (Αγωγή αριθ. 15/2003). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/processed-complaints>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. (26 Μαΐου 2010). *Απόφαση επί της ουσίας: Διεθνές Κέντρο για τη Νομική Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (INTERIGHTS) κατά Ελλάδας* (καταγγελία αριθ. 49/2008). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/processed-complaints>

Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών,¹⁴⁰ διαπίστωσαν ότι η Ελλάδα δεν προστάτευσε τις οικογένειες Ρομά από αυτές τις παράνομες εκκενώσεις. Στην υπόθεση Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC) κατά Ελλάδας (καταγγελία αριθ. 15/2003), η ΕΕΚΔ αποφάνθηκε τον Δεκέμβριο του 2004 ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει το άρθρο 16 του Χάρτη του 1961 λόγω της ανεπαρκούς μόνιμης στέγασης και της αναγκαστικής εξώσης των οικογενειών Ρομά. Ομοίως, στην υπόθεση Διεθνές Κέντρο για τη Νομική Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (INTERIGHTS) κατά Ελλάδας (καταγγελία αριθ. 49/2008), η Επιτροπή κατέληξε τον Δεκέμβριο του 2009 στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα παραβίασε εκ νέου το άρθρο 16, καθώς δεν έλαβε υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των οικογενειών Ρομά και συνέχισε να τους παρέχει συνθήκες διαβίωσης κάτω από τα ελάχιστα πρότυπα. Και οι δύο αποφάσεις υπογράμμισαν τις συστηματικές ελλείψεις της Ελλάδας όσον αφορά την ικανότητά της να εξασφαλίζει ασφαλή στέγαση και να προστατεύει τις κοινότητες Ρομά από παράνομες εξώσεις.

Σε συνεχιζόμενες αξιολογήσεις παρακολούθησης, η ΕΕΚΔ εξακολουθεί να διαπιστώνει ότι η Ελλάδα δεν συμμορφώνεται με το άρθρο 16, αναφέροντας την επιμονή των υποβαθμισμένων κατοικιών και των αναγκαστικών εκκενώσεων.¹⁴¹ Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), στις πιο πρόσφατες τελικές παρατηρήσεις της,¹⁴² προέτρεψε την Ελλάδα να σταματήσει τις εξαναγκαστικές εξώσεις των κοινοτήτων Ρομά, προτείνοντας τη νομιμοποίηση των άτυπων οικισμών ή, όταν οι εκδιώξεις δεν μπορούν να αποφευχθούν, την παροχή εναλλακτικής κατάλληλης στέγασης και αποζημίωσης στις οικογένειες. Όταν ένας εμπειρογνώμονας της CERD ρώτησε πώς η Ελλάδα αποτρέπει τις αναγκαστικές εκδιώξεις και αντιμετωπίζει τα πρόστιμα για παράνομες κατασκευές, η ελληνική αντιπροσωπεία δεν έδωσε συγκεκριμένη απάντηση επί του θέματος.

Οι εξαναγκαστικές εξώσεις στην Ελλάδα λαμβάνουν πολλές μορφές, από επίσημα επιβαλλόμενες ενέργειες από τις δημοτικές αρχές έως μη εξουσιοδοτημένες «ενέργειες καθαρισμού». Υπάρχουν επίσης έμμεσες εκκενώσεις που προκαλούνται από πρόστιμα και διώξεις που σχετίζονται με κλοπή ηλεκτρικού ρεύματος, παράνομες κατασκευές και παράνομη κατοχή - συνθήκες που συχνά ξεπερνούν τον έλεγχο των οικογενειών Ρομά που ζουν σε φτωχές, απομονωμένες περιοχές. Αν και το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030) παραμένει ως επί το πλείστον σιωπηλό όσον αφορά τις εξαναγκαστικές εξώσεις, το φαινόμενο είναι ευρέως αναγνωρισμένο. Ο πρώην Γενικός Γραμματέας της ΓΓΚΑΚΦ προειδοποίησε κάποτε ότι οποιαδήποτε έξωση πραγματοποιείται χωρίς επίσημη δικαστική διαδικασία και χωρίς την παροχή κατάλληλης εναλλακτικής στέγασης θα εκθέσει πιθανώς την Ελλάδα σε διαδικασία ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Τόνισε ότι οι αρχές πρέπει να καθορίσουν πού μπορούν να μετεγκατασταθούν με ασφάλεια οι οικογένειες Ρομά πριν από τη λήψη οποιωνδήποτε μέτρων εξώσης.

Το 2021, η ΕΕΚΔ επανεξέτασε τα προηγούμενα συμπεράσματά του στις υποθέσεις ERRC κατά Ελλάδας και INTERIGHTS κατά Ελλάδας, επαναλαμβάνοντας ότι οι εξαναγκαστικές εξώσεις εξακολουθούν να είναι συχνές και ότι η έλλειψη μόνιμης στέγης για τους Ρομά παραμένει.¹⁴³ Η Ελλάδα, στις απαντήσεις της, δεν παρείχε νέα στοιχεία πέραν της τρίτης απλοποιημένης έκθεσής της, επαναλαμβάνοντας απλώς ότι οι βίαιες εκδιώξεις δεν πρέπει να πραγματοποιούνται εκτός από εξαιρετικές νομοθετικές περιστάσεις και ότι οι αρμόδιες δημοτικές αρχές πρέπει να προτείνουν εγκαταστάσεις που πληρούν τα ελάχιστα πρότυπα. Οι αξιωματούχοι επισήμαναν επίσης το άρθρο 159 του νόμου αριθ. 4483/2017 – σχετικά με την προσωρινή μετεγκατάσταση ευάλωτων ομάδων – ως πιθανή λύση στις εξαναγκαστικές εξώσεις. Ωστόσο, υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία που να αποδεικνύουν την αποτελεσματική υλοποίηση του νόμου αυτού, ενώ ο προϋπολογισμός που διατίθεται για την προσωρινή μετεγκατάσταση είναι πολύ μικρότερος από ό,τι απαιτείται για την αντιμετώπιση της ευρύτερης στεγαστικής κρίσης που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες Ρομά. Δεν υπάρχει καμία σχέση μεταξύ της διάταξης αυτής και των αναγκαστικών εκκενώσεων,

---

¹⁴⁰ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. (3 Νοεμβρίου 2016). *Απόψεις που υιοθετήθηκαν στον Πολιτιστικό Σύλλογο Ελλήνων Τσιγγάνων με καταγωγή από τη Χαλκίδα και τα προάστια «I Elpida» και κ. Στυλιανός Καλαμώτης κατά Ελλάδας* (Ανακοίνωση αριθ. 2242/2013). Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://juris.ohchr.org/casedetails/2180/en-US>

¹⁴¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. (Ιανουάριος 2022). *Παρακολούθηση των αποφάσεων σχετικά με το βόσιμο των συλλογικών καταγγελιών: Πορίσματα 2021*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/findings-2021-en/1680a5eed8>

¹⁴² *Idem*

¹⁴³ *Idem*

καθώς οι εξαναγκαστικές εξώσεις συχνά πραγματοποιούνται χωρίς να παρέχεται εναλλακτική στέγαση, παραβιάζοντας έτσι τα διεθνή πρότυπα. Επιπλέον, η ενεργοποίηση του άρθρου 159 δεν αποτελεί προϋπόθεση για τις αποφάσεις ή τις ενέργειες του δήμου για την εκκένωση των Ρομά από κατεχόμενη δημοτική γη, ούτε απαιτείται σε άλλες περιπτώσεις όπου άτομα εκκενώνονται από ιδιωτική γη. Στην πράξη, η ενεργοποίηση του άρθρου αυτού έχει αποτύχει για διάφορους λόγους.

Οι εκθέσεις της κυβέρνησης προς την ΕΕΚΔ επισημαίνουν διάφορες συνταγματικές και νομικές διατάξεις που θεωρητικά προστατεύουν τους Ρομά από την αναγκαστική έξωση.¹⁴⁴ Το άρθρο 21(4) του ελληνικού Συντάγματος κατοχυρώνει το δικαίωμα σε κατάλληλη στέγαση, ενώ οι δήμοι είναι επιφορτισμένοι με τη δημιουργία αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τους εύρωστους πληθυσμούς. Πρόσθετοι νόμοι, συμπεριλαμβανομένων των νόμων αριθ. 3463/2006, αριθ. 3852/2010, αριθ. 2790/2000 και αριθ. 3448/2006, κατατάσσουν τους Ρομά ως «ειδική κοινωνική ομάδα» και αναθέτουν στις τοπικές αρχές την ευθύνη να τους βοηθούν με προγράμματα εκπαίδευσης, υγείας και απασχόλησης. Το άρθρο 20 του Συντάγματος εγγυάται στους Ρομά, ως Έλληνες πολίτες, το δικαίωμα να αμφισβητούν διοικητικές πράξεις που απειλούν τα δικαιώματά τους. Στην πράξη, όμως, η προστασία που παρέχουν αυτοί οι νόμοι συχνά υπονομεύεται από την ασυνεπή υλοποίηση τους και τους περιορισμένους πόρους που διατίθενται σε τοπικό επίπεδο.

Στις μεταγενέστερες υποβολές της ελληνικής κυβέρνησης στο ΕΣΚΔ, ιδίως στην 4η και 6η έκθεσή της, γίνεται σύντομη αναφορά σε πρωτοβουλίες στο πλαίσιο του προγράμματος επιχορηγήσεων ΕΟΧ/Νορβηγίας στην Κατερίνη και παρουσιάζεται ένα όραμα κοινωνικής ένταξης μέσω του νέου Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για τους Ρομά (2021-2030).¹⁴⁵ Η ΕΣΚΕ Ρομά στοχεύει στην αναβάθμιση των κατοικιών και των υποδομών σε υποβαθμισμένους οικισμούς, ισχυριζόμενο ότι εφαρμόζει την προσέγγιση «πρώτα η στέγαση». Ωστόσο, αυτό δεν πληροί τις προϋποθέσεις, καθώς συνδέει τα κοινωνικά επιδόματα με τη σχολική φοίτηση και συντονίζει με τους δήμους τα έργα μετεγκατάστασης ή βελτίωσης. Ενώ η κυβέρνηση έχει επισημάνει την Κατερίνη ως πιλοτικό πρόγραμμα για την ολοκληρωμένη κοινωνική στέγαση που χρησιμοποιεί τόσο εθνικούς όσο και ευρωπαϊκούς πόρους, δεν έχει προσφέρει καμία ουσιαστική πληροφορία σχετικά με το αν τέτοιες προσπάθειες αποτρέπουν αποτελεσματικά τις εξαναγκαστικές εξώσεις σε άλλες περιοχές.

Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει επίσημο πρωτόκολλο για την παύση των αναγκαστικών εκκενώσεων, εκτός από τους γενικούς νομικούς περιορισμούς. Η ΓΓΚΑΚΦ συχνά παρεμβαίνει ανεπίσημα όταν μαθαίνει για επικείμενες εκκενώσεις, συμβουλεύοντας τους δήμους να ακολουθήσουν τη σωστή νομική διαδικασία και να εξασφαλίσουν την παροχή εναλλακτικών καταλυμάτων. Ο πρώην Γενικός Γραμματέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας, κ. Γεώργιος Σταμάτης, υπενθύμιζε συνεχώς στις τοπικές αρχές αυτές τις ευθύνες κατά την παρουσίαση του ΕΣΚΕ Ρομά ενώπιον της Κεντρικής Ένωσης Δήμων της Ελλάδας. Ωστόσο, η ισχυρή αυτονομία της τοπικής αυτοδιοίκησης περιορίζει σημαντικά τις ενέργειες που μπορούν να αναλάβουν οι εθνικές αρχές. Αν και υπάρχει η προσδοκία ότι οι δήμοι θα παρέχουν εναλλακτική στέγαση πριν από την κατεδάφιση των οικισμών Ρομά, δεν είναι σαφές πόσο συχνά συμβαίνει αυτό. Οι οργανώσεις Ρομά έχουν ενημερώσει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) ότι οι εκκενώσεις συχνά πραγματοποιούνται χωρίς τέτοιες εγγυήσεις και ότι οι τοπικοί αξιωματούχοι είναι συχνά συνένοχοι ή αδιάφοροι. Οι εθνικοί αξιωματούχοι μπορεί να είναι πιο δεκτικοί στα ζητήματα των Ρομά, αλλά αυτό δεν μεταφράζεται πάντα σε συμμόρφωση σε τοπικό επίπεδο.

Η Γενική Σύσταση Πολιτικής αριθ. 13 της ECRI, σχετικά με την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων κατά των Ρομά,¹⁴⁶ συμβουλεύει τις ελληνικές αρχές να διασφαλίσουν ότι οι Ρομά δεν θα υποβάλλονται

---

¹⁴⁴ *Idem*

¹⁴⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. (Ιανουάριος 2022). *Παρακολούθηση των αποφάσεων σχετικά με το βάσιμο των συλλογικών καταγγελιών: Πορίσματα 2021*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/findings-2021-en/1680aSeed8>

¹⁴⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας. (2020). *Γενική σύσταση πολιτικής αριθ. 13 της ECRI για την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων κατά των Ρομά* (CRI(2011)37rev). Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>

σε παράνομες εκδιώξεις χωρίς επαρκή προειδοποίηση ή την ευκαιρία να στεγαστούν σε αξιοπρεπείς συνθήκες. Προτείνει επίσης την παροχή ισχυρής νομικής συνδρομής για την αμφισβήτηση ενδεχόμενων παράνομων εκδιώξεων. Η ECRI τονίζει ότι πρέπει να ληφθούν πραγματικά αποτελεσματικά μέτρα πριν από την εκτέλεση οποιασδήποτε εκδίωξης και ότι αυτά πρέπει να περιλαμβάνουν πραγματικά προσβάσιμες εναλλακτικές λύσεις για τις οικογένειες Ρομά.

Πέρα από τις εμφανείς εξώσεις, οι τοπικές αρχές συχνά χρησιμοποιούν έμμεσους μηχανισμούς, όπως συνεχείς διώξεις και συσσώρευση προστίμων για παράνομες κατασκευές ή κλοπή ηλεκτρικού ρεύματος, για να εκδιώξουν τους Ρομά. Αυτές οι κυρώσεις συχνά οδηγούν σε ποινικό μητρώο, καθιστώντας πιο δύσκολο για τους Ρομά να βρουν νόμιμη απασχόληση και παγιδεύοντάς τους περαιτέρω στη φτώχεια. Τα υψηλά πρόστιμα, εάν δεν καταβληθούν, μπορούν να εμποδίσουν τα άτομα να λάβουν τις απαραίτητες άδειες για τη φορολογία και την κοινωνική ασφάλιση, διαιωνίζοντας έναν κύκλο αποκλεισμού. Οι Ρομά αντιμετωπίζουν έτσι κυρώσεις για συνθήκες που δεν έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι, σε οικισμούς που προσφέρουν ελάχιστες υποδομές ή μόνιμες επιλογές στέγασης, ένα ζήτημα που έθεσε και ο Έλληνας Διαμεσολαβητής, ο οποίος τόνισε επίσης το εξωφρενικό ύψος αυτών των προστίμων, καθώς οι παράγκες των Ρομά θεωρούνται ουσιαστικά ως κανονικά κτίρια κατά την εκτίμηση των προστίμων.¹⁴⁷ Αυτές οι πραγματικότητες έρχονται σε αντίθεση με τον δηλωμένο στόχο του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ για την προώθηση της πλήρους ένταξης και εντείνουν την περιθωριοποίηση, προσθέτοντας οικονομικά και νομικά εμπόδια στις ήδη κακές συνθήκες διαβίωσης.

Συνολικά, παρά τις διαβεβαιώσεις της κυβέρνησης, οι εξαναγκαστικές εξώσεις παραμένουν ένα κρίσιμο πρόβλημα για πολλές κοινότητες Ρομά στην Ελλάδα. Οι κεντρικές αρχές μπορούν να συμβουλεύουν τις τοπικές αρχές σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές, αλλά η δημοτική αυτονομία συχνά μεταφράζεται σε ασυνεπή ή εντελώς αδιαφορητική προστασία των Ρομά. Αν και συχνά αναφέρεται η αρχή ότι πρέπει να διατίθεται εναλλακτική στέγαση πριν από οποιαδήποτε κατεδάφιση οικισμών Ρομά, εκθέσεις οργανώσεων Ρομά και της ECRI υποδηλώνουν ότι αυτή η κατευθυντήρια γραμμή συχνά αγνοείται. Οι έμμεσες τακτικές εκδίωξης, που περιλαμβάνουν πρόστιμα και νομικές κυρώσεις, επιδεινώνουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες Ρομά, επιβαρύνοντάς τις με χρέη και ποινικό μητρώο που εμποδίζουν περαιτέρω την απασχόληση και την ένταξή τους. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα εξακολουθεί να διατρέχει τον κίνδυνο νομικών διαφορών σε διεθνή φόρουμ και αντιμετωπίζει συνεχή καταδίκη για την ανεπαρκή ανταπόκρισή της στον διαθρωτικό αποκλεισμό των κοινοτήτων Ρομά. Εάν οι δεσμεύσεις που περιγράφονται στην ΕΣΚΕ Ρομά δεν υλοποιηθούν με συγκεκριμένα, συνεπή, καλά χρηματοδοτημένα και εφαρμόζομενα μέτρα, ο κύκλος των αναγκαστικών εκκενώσεων και οι βαθιές ανισότητες που αυτές προκαλούν θα συνεχιστούν σχεδόν σίγουρα.

3.4.1. Αποτελεσματικότητα του ΕΣΚΕ Ρομά 2021-230 στην αντιμετώπιση του προβλήματος

Όπως επισημάνθηκε στην προηγούμενη έκθεση του RCM, παρά το γεγονός ότι αποτελεί βελτίωση σε σχέση με προηγούμενες εθνικές στρατηγικές, η ΕΣΚΕ Ρομά εξακολουθεί να παρουσιάζει σημαντικούς περιορισμούς, κυρίως την έλλειψη μηχανισμών για την αποτελεσματική συμμετοχή των τοπικών αρχών, οι οποίες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη χάραξη και την υλοποίηση έργων που σχετίζονται με τη στέγαση προς όφελος των κοινοτήτων Ρομά. Το πρόβλημα αυτό επιδεινώνεται από την παράλειψη οποιασδήποτε αναφοράς στις αναγκαστικές εκδιώξεις στην ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, παρά τις ρητές ανησυχίες που έχουν εκφράσει η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (UNHRC), η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (UNCERD) και η ECRI σχετικά με τις κακές συνθήκες διαβίωσης, τον οικιστικό διαχωρισμό και τις εκδιώξεις που συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν οι Ρομά στην Ελλάδα.

3.4.2. Συνέργεια με άλλες δράσεις

Η μόνη δράση που αναφέρεται επίσης στην ΕΣΚΕ Ρομά και που θα μπορούσε να υποστηρίξει τους εκδιωγμένους κατοίκους είναι το πρόγραμμα «Κάλυψη».¹⁴⁸ Μία από τις κατηγορίες που λαμβάνουν επιπλέον βαθμούς στις

---

¹⁴⁷ Ελληνικός Διαμεσολαβητής. (2025). *Ετήσια Έκθεση 2024 για την Ίση Μεταχείριση*, σ. 49–50. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://www.synigoros.gr/el/category/default/post/eidikh-ekbesh-or-ish-metaxeirish-2024>

¹⁴⁸ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (2022). *Πρόγραμμα κάλυψης: Κοινωνική στέγαση για ευάλωτους νέους* (Νόμος 5006/2022, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Α' 239). Όροι και προϋποθέσεις που ορίζονται με το διάταγμα αριθ. 24777/2023 (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Β' 1315). Υλοποιείται σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές και συνδέεται με την κατανομή κατοικιών στο πλαίσιο του προγράμματος ESTIA II (Συν-υπουργική Απόφαση αριθ.

αιτήσεις τους είναι «Νοικοκυριά που έχουν λάβει εκτελεστή δικαστική απόφαση εκδίωξης από ενοικιαζόμενο ακίνητο ή εντολή καταβολής ενοικίου».

Ωστόσο, οι Ρομά κάτοικοι παράνομων καταυλισμών, οι οποίοι εκδιώκονται μέσω διοικητικού πρωτοκόλλου έξωσης που εκδίδεται από τον δήμο, φαίνεται να εξαιρούνται από τη διατύπωση του νόμου.

3.4.3. Συμμετοχή των Ρομά

Όπως προαναφέρθηκε στην ενότητα για τη στέγαση, υπάρχουν σημαντικές ανησυχίες όσον αφορά το βαθμό συμμετοχής των Ρομά σε αυτόν τον τομέα. Υπενθυμίζεται ότι, όπως επισημαίνει η ίδια η ΕΕΔΑ, η ΕΣΚΕ «δεν προβλέπει ούτε εξασφαλίζει ουσιαστική συμμετοχή των Ελλήνων Ρομά μέσω των εκπροσώπων τους». ¹⁴⁹ Παραμένει να δούμε αν το Φόρουμ Ρομά θα έχει αντίκτυπο σε αυτό το θέμα.

13348/2.4.2020, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Β' 1199) και του προγράμματος ESTIA 2021 (Συν-υπουργική Απόφαση αριθ. 270/2.2.2021, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Β' 451).

Το πρόγραμμα «Κάλυψη», όπως θεσπίστηκε με τον νόμο αριθ. 5006/2022 (239 Α), αποσκοπεί στην υλοποίηση ενός προγράμματος κοινωνικής στέγασης. Οι όροι και οι προϋποθέσεις για την υλοποίηση του προγράμματος στέγασης «Κάλυψη» ορίζονται με το διάταγμα αριθ. 24777/2023 (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως 1315Β). Το πρόγραμμα στοχεύει στη χρήση ιδιωτικών κατοικιών για τη στέγαση ευάλωτων νέων ηλικίας 25-39 ετών που είναι δικαιούχοι του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Για την υλοποίηση του προγράμματος, το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων συνεργάζεται με τις τοπικές αρχές πρώτου βαθμού, εντός των διοικητικών ορίων των οποίων υπάρχουν ιδιωτικές κατοικίες που διατίθενται για τη στέγαση αιτούντων διεθνή προστασία στο πλαίσιο του προγράμματος «ESTIA II» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. 13348/2.4.2020 της Κοινής Απόφασης των Υπουργών Ανάπτυξης και Επενδύσεων και Μετανάστευσης και Ασύλου (Β' 1199) και το πρόγραμμα «ESTIA 2021» της Κοινής Απόφασης αριθ. 270/2.2.2021 των Υπουργών Ανάπτυξης και Επενδύσεων και Μετανάστευσης και Ασύλου (Β' 451). Το πρόγραμμα υλοποιείται σε συγκεκριμένους δήμους, υπό την προϋπόθεση ότι εκδηλώνεται ενδιαφέρον από τους ιδιοκτήτες ακινήτων.

¹⁴⁹ Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΝΑΔ). (Αύγουστος 2024). *Γραπτή συνεισφορά για τον κατάλογο θεμάτων πριν από την εξέταση της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) στην 114η σύνοδό της*, παράγραφος 38 (έμφαση στο πρωτότυπο).

4. ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΗΣ ΕΕ

Τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ για την Ελλάδα για την περίοδο 2021-2027 διαχειρίζονται μέσω ενός συνδυασμού κεντρικά διαχειριζόμενων εθνικών προγραμμάτων και αποκεντρωμένων περιφερειακών προγραμμάτων. Η εθνική συμφωνία εταιρικής σχέσης (ΕΣΠΑ) κατανέμει τις αρμοδιότητες μεταξύ των τομεακών επιχειρησιακών προγραμμάτων (ΕΠ) που διαχειρίζονται οι κεντρικές αρχές (και καλύπτουν θέματα όπως οι ανθρωπίνι πόροι, η κοινωνική ένταξη, οι υποδομές κ.λπ.) και 13 περιφερειακών ΕΠ που διαχειρίζονται οι επιμέρους περιφέρειες. Αυτό το μεικτό μοντέλο διαχείρισης σημαίνει ότι ορισμένα μέτρα ένταξης των Ρομά σχεδιάζονται και συντονίζονται σε εθνικό επίπεδο, ενώ άλλα σχεδιάζονται και υλοποιούνται σε περιφερειακό επίπεδο. Όλα τα προγράμματα ευθυγραμμίζονται με τους πολιτικούς στόχους και τους ειδικούς στόχους της ΕΕ. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του πολιτικού στόχου 4 (Μια πιο κοινωνική Ευρώπη), η Ελλάδα έχει υιοθετήσει τον ειδικό στόχο 4.10, ο οποίος εστιάζει στην κοινωνικοοικονομική ένταξη των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά.

Κάθε ΠΠ καθοδηγείται από μια επιτροπή παρακολούθησης, στην οποία συμμετέχουν οι σχετικοί ενδιαφερόμενοι φορείς. Για παράδειγμα, η Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας (ΕΣΕΡ), που εδρεύει στο Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, συμμετέχει ως πλήρες μέλος στις επιτροπές παρακολούθησης των προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Ορισμένες περιφέρειες έχουν ακολουθήσει το παράδειγμά της, συμπεριλαμβάνοντας εκπροσώπους των Ρομά στις επιτροπές των ΠΔ τους (για παράδειγμα, η Περιφέρεια Πελοποννήσου διόρισε τον πρόεδρο της Πανελλαδικής Συνομοσπονδίας Ελλήνων Ρομά ΕΛΛΑΝ ΠΑΣΣΕ στην επιτροπή παρακολούθησης). Η δομή αυτή αντικατοπτρίζει μια πολυεπίπεδη προσέγγιση διακυβέρνησης: η στρατηγική και η εποπτεία συντονίζονται κεντρικά (π.χ. μέσω μιας κυβερνητικής επιτροπής για την ένταξη των Ρομά που συστάθηκε το 2022), ενώ η υλοποίηση ανατίθεται εν μέρει στις περιφερειακές και τοπικές αρχές, σύμφωνα με την αρχή της εταιρικής σχέσης. Τα επιχειρησιακά προγράμματα στην Ελλάδα είναι συνήθως πολυχρηματοδοτούμενα (συνδυάζουν πόρους του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου Plus – ΕΚΤ+ και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης – ΕΤΠΑ) ή συντονίζονται στενά μεταξύ του ΕΚΤ+ και του ΕΤΠΑ, έτσι ώστε τα «ήπια» μέτρα (κατάρτιση, υπηρεσίες) να συμπληρώνουν τις «σκληρές» επενδύσεις (υποδομές). Συνοπτικά, τα κονδύλια της ΕΕ για την ένταξη των Ρομά δεν είναι ούτε αποκλειστικά κεντρικά ούτε πλήρως περιφερειακά – η Ελλάδα χρησιμοποιεί ένα υβριδικό μοντέλο διαχείρισης για να ευθυγραμμίσει τους εθνικούς στρατηγικούς στόχους με τις τοπικές ανάγκες, χρησιμοποιώντας τη δομή του ΠΠ ως μηχανισμό υλοποίησης.

4.1. Προϋποθέσεις για την υλοποίηση των κονδυλίων της ΕΕ για την ισότητα των Ρομά

Οι επενδύσεις για την ένταξη των Ρομά στην Ελλάδα βασίζονται κυρίως σε κονδύλια της ΕΕ και συμπληρώνονται από τον εθνικό προϋπολογισμό. Το ΕΣΠΑ (Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης για την Περιφερειακή Ανάπτυξη) της Ελλάδας για την περίοδο 2021-2027 είναι το εμβληματικό πρόγραμμα της χώρας που χρηματοδοτείται από την ΕΕ για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την ενδυνάμωση της περιφερειακής ανάπτυξης. Συνολικά, διαθέτει συνολικό προϋπολογισμό 26,2 δισεκατομμυρίων ευρώ (20,9 δισεκατομμύρια ευρώ από κονδύλια της ΕΕ και 5,3 δισεκατομμύρια ευρώ από εθνικούς πόρους).

Από την άλλη πλευρά, οι επενδύσεις σε σκληρές υποδομές που σχετίζονται με την ένταξη των Ρομά αποτελούν εξαίρεση. Το πρόγραμμα μετεγκατάστασης οικισμών και βελτίωσης των υποδομών, που αποτελεί την επίσημη πολιτική στέγασης για τους οικισμούς των Ρομά, βασίζεται αποκλειστικά στον εθνικό προϋπολογισμό (Υπουργείο Εσωτερικών, 33 εκατομμύρια ευρώ πρόσφατα).

Το ΕΣΠΑ 2021-2027 διοχετεύει πόρους της ΕΕ και εθνικούς πόρους σε 22 στοχευμένα προγράμματα που τροφοδοτούν την οικονομική επέκταση της Ελλάδας, ενισχύουν την κοινωνική συνοχή και εξισορροπούν την περιφερειακή ανάπτυξη:

- 9 Τομεακά προγράμματα: Αντιμετωπίζουν τις εθνικές πολιτικές προτεραιότητες.
- 13 περιφερειακά προγράμματα: προσαρμοσμένα στις συγκεκριμένες ανάγκες και δυνατότητες κάθε περιφέρειας.
- Προγράμματα Interreg: Ενίσχυση της διασυνοριακής και διακρατικής συνεργασίας με τις γειτονικές χώρες

Το τομεακό πρόγραμμα «Κοινωνική συνοχή και ανθρωπίνι πόροι 2021-2027» αναφέρεται επανειλημμένα στον πληθυσμό των Ρομά, αντιμετωπίζοντάς τον ως ομάδα-στόχο προτεραιότητας όποτε οι δράσεις εστιάζονται στη

φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό, την ανεργία ή τους νέους που δεν εργάζονται, δεν σπουδάζουν και δεν παρακολουθούν κατάρτιση (NEET). Οι Ρομά αναφέρονται ονομαστικά στα περιγραφικά μέρη τριών βασικών ειδικών στόχων και στους συνοδευτικούς καταλόγους «ευάλωτων ή ειδικών ομάδων πληθυσμού» που πρέπει να εξυπηρετούν οι στόχοι αυτοί. Ο πληθυσμός των Ρομά αναφέρεται επίσης στο τμήμα που συνδέει το πρόγραμμα με η ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, υποδηλώνοντας ότι κάθε δράση που αφορά τους Ρομά θα ευθυγραμμιστεί με το εθνικό αυτό πλαίσιο. Στο επόμενο τμήμα περιγράφονται μέτρα που αποσκοπούν να ωφελήσουν την κοινότητα των Ρομά. Ωστόσο, τα οφέλη αυτά υπάρχουν προς το παρόν μόνο στα χαρτιά. Ακόμα δεν έχουν υλοποιηθεί συγκεκριμένες προσκλήσεις υποβολής προτάσεων και έργα που να αποφέρουν πραγματικά αποτελέσματα.

Στο πλαίσιο της προτεραιότητας 4, συγκεκριμένος στόχος ESO 4.8 (Κοινωνική καινοτομία για την ενεργό ένταξη), το κείμενο σημειώνει ότι μπορούν να σχεδιαστούν ολοκληρωμένα έργα «για την άρση των πολλαπλών εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και την αγορά εργασίας». Αν και ο πίνακας χρηματοδότησης για τον στόχο αυτό δείχνει ένα σχετικά μικρό κονδύλι 3,8 εκατ. ευρώ, αυτό προορίζεται για πραγματικά πειραματικές λύσεις. Οι οργανώσεις Ρομά, οι διαμεσολαβητές Ρομά και οι ΟΚΠ θα μπορούσαν ενδεχομένως να λάβουν άμεση στήριξη από την ΕΕ για να δοκιμάσουν νέες μεθόδους προσέγγισης, παροχής συμβουλών ή κοινωνικής επιχειρηματικότητας που ανταποκρίνονται στις ανάγκες που έχουν εντοπίσει οι τοπικές κοινότητες Ρομά.

Στο πλαίσιο της προτεραιότητας 5, ειδικός στόχος ESO 4.1 (Απασχόληση των νέων και ενισχυμένη εγγύηση για τη νεολαία), οι Ρομά επωφελούνται από το σύνολο των μέτρων που απευθύνονται σε νέους NEET ηλικίας 15-29 ετών. Τα μέτρα αυτά κυμαίνονται από επιδοτούμενες πρώτες θέσεις εργασίας (το πρόγραμμα «πρώτη σφραγίδα»), κίνητρα για το κόστος μισθών για επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν NEET και εξαμηνες θέσεις πρακτικής άσκησης, έως εξατομικευμένα κουπόνια επαγγελματικής κατάρτισης, θέσεις μαθητείας και επιχορηγήσεις για την έναρξη αυτοαπασχόλησης ή τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων. Η συνολική χρηματοδότηση της ΕΕ για τον ESO 4.1 είναι σημαντική, καθώς ανέρχεται σε περίπου 669,8 εκατομμύρια ευρώ. Δεδομένου ότι οι νέοι Ρομά έχουν χαρακτηριστεί ρητά ως μία από τις πιο δυσπρόσιτες υποομάδες NEET, αποτελούν δυνητικούς δικαιούχους κάθε γραμμής δαπανών υπό τον τίτλο αυτό.

Ενώ εξακολουθεί να εμπίπτει στην προτεραιότητα 5, αλλά τώρα στο πλαίσιο του ειδικού στόχου ESO 4.12 (Κοινωνική ένταξη και ένταξη στην αγορά εργασίας των NEET που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή αποκλεισμού), το πρόγραμμα προβλέπει ένα πακέτο μέτρων που έχει σχεδιαστεί ειδικά για τους Ρομά NEET ηλικίας έως 29 ετών. Προσφέρει επαγγελματική κατάρτιση προσαρμοσμένη σε επαγγέλματα στα οποία οι Ρομά διαθέτουν ήδη συγκριτικά πλεονεκτήματα (π.χ. εμπόριο, ανακύκλωση, μουσική και πολιτισμός), επιδοτήσεις μισθών για ιδιωτικές επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν Ρομά και επιχορηγήσεις εκκίνησης για Ρομά που επιθυμούν να ασκήσουν αυτοαπασχόληση. Ο προϋπολογισμός της ΕΕ που προορίζεται για το ESO 4.12 ανέρχεται σε 80,7 εκατομμύρια ευρώ. Αν και τα χρήματα αυτά δεν προορίζονται αποκλειστικά για τους Ρομά, αυτοί αναφέρονται ως κύρια ομάδα δικαιούχων και, ως εκ τούτου, μπορούν θεωρητικά να απορροφήσουν σημαντικό μέρος τους.

Η προτεραιότητα 6, ειδικός στόχος ESO 4.13 (Βοήθεια σε τρόφιμα και βασικά είδη/TEBA), συνεχίζει τη διανομή σε μεγάλη κλίμακα πακέτων τροφίμων και ειδών υγιεινής σε νοικοκυριά που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας. Τα στατιστικά στοιχεία του προγράμματος από το 2017 έως το 2021 δείχνουν ότι οι Ρομά αποτελούσαν ένα σταθερά αυξανόμενο ποσοστό των δικαιούχων. Η νέα περίοδος διατηρεί αυτό το δικαίωμα και το συμπληρώνει με «συνοδευτικά μέτρα» (μαθήματα γλώσσας, συμβουλευτική και παραπομπή σε προγράμματα ενεργοποίησης). Η κατανομή της TEBA ανέρχεται σε περίπου 360 εκατομμύρια ευρώ και τα νοικοκυριά Ρομά που πληρούν τα κριτήρια εισοδήματος μπορούν να αξιοποιήσουν άμεσα αυτή τη στήριξη.

Τέλος, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, τα συνδικάτα και οι κοινοτικές ενώσεις των Ρομά μπορούν να βελτιώσουν τη διαχειριστική τους ικανότητα μέσω της προτεραιότητας 1 (οριζόντιες και συστημικές δράσεις), η οποία διαθέτει περίπου 24 εκατομμύρια ευρώ για τη θεσμική ενίσχυση των κοινωνικών εταίρων και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Αυτό, με τη σειρά του, θα επιτρέψει στους φορείς των Ρομά να συμμετέχουν πιο αποτελεσματικά στο σχεδιασμό και την παρακολούθηση των έργων καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου του προγράμματος.

Συνοψίζοντας, οι Ρομά εντάσσονται στη λογική του προγράμματος σε κάθε στάδιο όπου αντιμετωπίζονται ο αποκλεισμός, η φτώχεια και η ανεργία των νέων. Μπορούν να επωφεληθούν από πιλοτικές επιχορηγήσεις

κοινωνικής καινοτομίας στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 4, από το ευρύ κονδύλι της Εγγύησης για τη Νεολαία ύψους σχεδόν 670 εκατομμυρίων ευρώ στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 5, από επιπλέον 80 εκατομμύρια ευρώ για στοχευμένες δράσεις ένταξης των NEET που αναφέρονται συγκεκριμένα στους Ρομά, και από το εθνικό πρόγραμμα ΤΕΒΑ αξίας περίπου 360 εκατομμυρίων ευρώ. Παράλληλα, τα κονδύλια για την ανάπτυξη ικανοτήτων στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 1 εξασφαλίζουν ότι οι ίδιες οι οργανώσεις των Ρομά είναι εξοπλισμένες για να διαχειρίζονται, να υλοποιούν και να παρακολουθούν αυτές τις επενδύσεις.

Ωστόσο, η υποσχεθείσα στήριξη δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί στην πράξη: μέχρι στιγμής δεν υπάρχουν συγκεκριμένες κατανομές χρηματοδότησης, μετρήσιμες χρηματοοικονομικές επενδύσεις ή στοχευμένες προσκλήσεις υποβολής προτάσεων για έργα που αφορούν τους Ρομά ή περιλαμβάνουν Ρομά. Τα ποσά που προορίζονται για την ένταξη των Ρομά – τα οποία επισημαίνονται σε μια σειρά περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων – καταδεικνύουν τη θεωρητική κλίμακα της διαθέσιμης στήριξης. Ωστόσο, παραμένει το ερώτημα πόσο γρήγορα και αποτελεσματικά μπορούν να μετατραπούν αυτά τα ποσά σε απτά αποτελέσματα μόλις ανοίξουν τελικά οι προσκλήσεις υποβολής προτάσεων. Ο χρόνος είναι κρίσιμος, δεδομένου του περιορισμένου χρονικού περιθωρίου για τη δέσμευση και την εκταμίευση των κονδυλίων συνολικής της ΕΕ. Καθώς πλησιάζει η φάση της ενδιάμεσης αξιολόγησης, ορισμένοι παρατηρητές εκφράζουν την ανησυχία τους ότι η καθυστερημένη δημοσίευση των προσκλήσεων μπορεί να συμπιέσει τα χρονοδιαγράμματα υλοποίησης, μειώνοντας ενδεχομένως την ποιότητα των έργων ή δημιουργώντας κίνδυνο χαμηλής απορρόφησης των κονδυλίων.

Σύμφωνα με το ΕΣΔΑ, το ΕΣΔΑ είναι απαραίτητο για την αποτελεσματική αξιοποίηση των κονδυλίων της ΕΕ που προορίζονται για την ένταξη των Ρομά. Ωστόσο, τα έργα που στοχεύουν στις κοινότητες Ρομά εντάσσονται συχνά σε ευρύτερα πολιτικά πλαίσια, γεγονός που καθιστά δύσκολο τον προσδιορισμό του ακριβούς ύψους της χρηματοδότησης που ωφελεί άμεσα τους πληθυσμούς Ρομά. Το ζήτημα αυτό επιδεινώνεται από την πολυπλοκότητα των ελληνικών διοικητικών δομών και την πληθώρα των επιχειρησιακών προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, είτε τομεακών είτε περιφερειακών, τα οποία περιπλέκουν την παρακολούθηση των κονδυλίων που προορίζονται ειδικά για μέτρα που αφορούν τους Ρομά.

Η ΓΓΚΑΚΦ κάλεσε ήδη το 2022 τις τοπικές αρχές να καταρτίσουν τοπικά σχέδια δράσης για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή των Ρομά (ΤΣΔ). Τα σχέδια αυτά αποσκοπούν στον προγραμματισμό δράσεων σε τοπικό επίπεδο και συνδέονται με τη χρηματοδότηση έργων κατά την προγραμματική περίοδο 2021-2027 (ΕΣΚ+ και ΕΤΠΑ). Για τον λόγο αυτό, τα σχέδια αυτά θα πρέπει να περιλαμβάνουν στοχευμένες προτάσεις με συγκεκριμένη χρηματοδότηση και χρονοδιάγραμμα στους τομείς της εκπαίδευσης, της πρόσβασης στην απασχόληση και της υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά πολιτών. Μέχρι στιγμής, από τους 145 δήμους που έχουν δηλώσει ότι Ρομά πληθυσμοί ζουν εντός των διοικητικών τους ορίων, περισσότεροι από τους μισούς έχουν υποβάλει τα ΤΣΔ τους. Στο πλαίσιο των περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων « », οι δήμοι δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση έως ότου εγκριθούν τα Τοπικά Σχέδια Δράσης (ΤΣΔ) τους. Ωστόσο, παραμένει ασαφές πόσα ΤΣΔ έχουν λάβει έγκριση και ποια πρόοδος, εάν υπάρχει, έχει σημειωθεί όσον αφορά τη βοήθεια προς τους δήμους για τη βελτίωση ή την ενίσχυση των σχεδίων αυτών.

Παρά τις λεπτομερείς περιγραφές του προϋπολογισμού που παρέχονται από το Υπουργείο και τις περιφερειακές αρχές, η πρακτική υλοποίηση των προσκλήσεων παραμένει στάσιμη. Η μεγάλη πλειονότητα των αναμενόμενων προσκλήσεων δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί, παρά το γεγονός ότι έχει παρέλθει σχεδόν το ήμισυ της περιόδου χρηματοδότησης. Η μόνη πρόσκληση που έχει δημοσιευθεί και έχει εξασφαλίσει χρηματοδότηση μέσω περιφερειακών προγραμμάτων του ΕΚΤ+ στις περισσότερες περιφέρειες είναι αυτή για τα κοινοτικά κέντρα με ή χωρίς τμήματα για τους Ρομά. Πρόκειται για προσκλήσεις που δημοσιεύονται από τις περιφέρειες με τους δήμους ως δικαιούχους. Αυτό δημιουργεί σημαντική ανησυχία στους δήμους και σε άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, οι οποίοι πρέπει να περιμένουν τη δημοσίευση των επίσημων προσκλήσεων, ενώ όλος ο προγραμματισμός παραμένει θεωρητικός. Η κατάσταση είναι ιδιαίτερα έντονη σε τομείς όπως η στέγαση, όπου οι αναβαθμίσεις των υποδομών, οι πρωτοβουλίες μετεγκατάστασης ή οι βελτιώσεις των υφιστάμενων οικισμών απαιτούν μακροχρόνιες προετοιμασίες και στενή συντονισμό μεταξύ πολλαπλών επιπέδων διακυβέρνησης.

Από τη σκοπιά πολλών κοινοτήτων Ρομά, η έλλειψη ανοιχτών προσκλήσεων και οι περιορισμένες δυνατότητες των δυνητικών δικαιούχων να υποβάλουν αίτηση για αυτές τις προσκλήσεις μόλις ανοίξουν, αντιπροσωπεύουν μια άλλη χαμένη ευκαιρία για σημαντικές επενδύσεις σε προγράμματα εκπαίδευσης, διαδρομές απασχόλησης ή διαρθρωτικές βελτιώσεις των συνθηκών διαβίωσης. Η μόνη πρόσκληση που είχε ανοίξει κατά τη στιγμή της

σύνταξης της παρούσας έκθεσης αφορά τα τμήματα Ρομά των κοινοτικών κέντρων στους δήμους, στο πλαίσιο των περιφερειακών προγραμμάτων χρηματοδότησης του ΕΚΤ+.

Η ίδρυση ορισμένων υποκαταστημάτων Ρομά σε κοντινή απόσταση από διαχωρισμένους οικισμούς Ρομά – φαινομενικά για να διευκολυνθεί η πρόσβαση των κατοίκων – εγείρει σημαντικές ανησυχίες ως προς το γιατί οι τοπικές αρχές δεν επενδύουν, για παράδειγμα, σε καλύτερη πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς για την ανάπτυξη περισσότερων συνδέσεων και την κατάργηση του διαχωρισμού αυτών των κοινοτήτων. Σε πιο βασικό επίπεδο, η συγκέντρωση υπηρεσιών σε περιθωριοποιημένες περιοχές μπορεί να διαιωνίσει ακούσια τον χωρικό και κοινωνικό διαχωρισμό, αντί να προωθήσει την ουσιαστική ένταξη στο ευρύτερο αστικό περιβάλλον. Ακόμη πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι, κατά τα πρώτα στάδια της σύλληψης της ιδέας, η ίδια η κεντρική κυβέρνηση έδωσε οδηγίες να ιδρυθούν Παραρτήματα Ρομά κοντά στους οικισμούς/τοποθεσίες των Ρομά.¹⁵⁰ Αυτή η οδηγία αναθεωρήθηκε αργότερα, το 2023, ορίζοντας ότι:

«Συνιστάται τα Παραρτήματα Ρομά να βρίσκονται σε περιοχές συγκέντρωσης Ρομά (ενκλάβια, οικισμοί, καταυλισμοί κ.λπ.). Σε περιοχές με υψηλή συγκέντρωση Ρομά, μπορεί να λειτουργούν περισσότερα από ένα υποκαταστήματα κοντά στα σημεία συγκέντρωσης Ρομά. Τα Παραρτήματα Ρομά παρέχουν πιο εξειδικευμένες/ειδικές υπηρεσίες».¹⁵¹

Η τοποθέτηση αυτών των σημείων παροχής υπηρεσιών μακριά από τα κύρια κοινοτικά κέντρα, τα οποία βρίσκονται συνήθως εντός του καθιερωμένου αστικού ιστού, όχι μόνο παραβιάζει τον Χάρτη, αλλά είναι και αντιπαραγωγική για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή. Αντί να στεγάζονται αυτά τα υποκαταστήματα σε απομονωμένες ζώνες, η διοχέτευση των πόρων της ΕΕ για την ενσωμάτωση της υποστήριξης που εστιάζει στους Ρομά στα κύρια κοινοτικά κέντρα θα μπορούσε να αντανakά καλύτερα αυτές τις αρχές. Με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο θα πληρούνται οι νομικές απαιτήσεις των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ, αλλά θα προωθηθεί και πιο δυναμικά ο στόχος της εξάλειψης των παγιωμένων ανισοτήτων και της γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ των περιθωριοποιημένων ομάδων και του γενικού πληθυσμού.

4.2. Η κοινωνία των Ρομά στην υλοποίηση των κονδυλίων της ΕΕ

Στη θετική πλευρά, υπάρχουν ενδείξεις συμμετοχής της κοινωνίας των Ρομά στις επιτροπές παρακολούθησης των περιφερειακών και τομεακών προγραμμάτων. Επίσημες επιβεβαιώσεις αναφέρουν ότι η Πανελλαδική Συνομοσπονδία Ελλήνων Ρομά, ΕΛΛΑΝ ΠΑΣΣΕ, έχει δικαίωμα ψήφου σε αυτά τα όργανα. Ωστόσο, η ικανότητα και οι γνώσεις σχετικά με τον τρόπο επηρεασμού των προτεραιοτήτων χρηματοδότησης ή την επίσπευση της δημοσίευσης προσκλήσεων είναι περιορισμένες. Παρ' όλα αυτά, η αρχή της δομημένης συμμετοχής των Ρομά, συνοδευόμενη από σχέδια για την προώθηση της «ανάπτυξης ικανοτήτων» των Ρομά και άλλων ομάδων της Κοινωνίας των Πολιτών, διατηρεί το δυναμικό να ενισχύσει τον χαρακτήρα ένταξης και ανταπόκρισης αυτών των προγραμμάτων, μόλις τεθούν σε υλοποίηση περαιτέρω προσκλήσεις.

Εάν η Ελλάδα επιθυμεί να υλοποιήσει τους φιλόδοξους στόχους που έχουν τεθεί στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά (2021-2030), οι επόμενοι μήνες θα είναι καθοριστικοί. Η διασφάλιση της άμεσης προκήρυξης όλων των εκκρεμών προσκλήσεων θα επιτρέψει στις τοπικές και περιφερειακές κυβερνήσεις ( ) και στις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών να υποβάλουν τις τόσο αναγκαίες προτάσεις σε τομείς όπως η στέγαση, η εκπαίδευση και η απασχόληση, αξιοποιώντας τους πόρους που έχουν ήδη εγκριθεί κατ' αρχήν. Η επιτάχυνση αυτή, σε συνδυασμό με την τεχνική υποστήριξη των δήμων στη διαμόρφωση έργων και την ανάπτυξη ικανοτήτων για τις ΟΚΠ των Ρομά και τις ΟΚΠ που υποστηρίζουν τους Ρομά, θα μπορούσε να συμβάλει στη διατήρηση της δυναμικής και να αποτρέψει το ατυχές αποτέλεσμα της μη αξιοποίησης και της κακής διαχείρισης των κονδυλίων. Τελικά, η μετατροπή των υφιστάμενων θεωρητικών εγκρίσεων και των διατεθέντων προϋπολογισμών σε υλοποιήσιμα έργα

¹⁵⁰ Δήμος Αθηνών. (χ.χ.). *Οδηγός για την υλοποίηση και λειτουργία των Κοινοτικών Κέντρων Αθηνών* (σ. 10-11) [στα ελληνικά]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ms6jtz6v>

¹⁵¹ Αρχή Συντονισμού και Παρακολούθησης των Δράσεων του ΕΚΤ (ΕΥΣΕΚΤ). (Ιανουάριος 2024). *Οδηγός Υλοποίησης και Λειτουργίας Κοινοτικών Κέντρων – Ενημερωμένη έκδοση* [στα ελληνικά]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.espa.gr/el/Pages/elibraryFS.aspx?item=2606>

θα είναι καθοριστική για την εκπλήρωση των δεσμεύσεων για την ένταξη των Ρομά που έχει ενσωματώσει η Ελλάδα στις κατανομές του ΕΚΤ+ και του ΕΤΠΑ.

Η δημιουργία του Φόρουμ Ρομά θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό διορθωτικό μέτρο, δημιουργώντας μια δομημένη πλατφόρμα για την άμεση συμμετοχή των Ρομά. Ωστόσο, η πιθανή αποτελεσματικότητά του θα εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες: τον βαθμό στον οποίο θα του δοθεί πραγματική εξουσία λήψης αποφάσεων, τη συνέπεια με την οποία θα συμμετέχει σε κάθε φάση της ανάπτυξης του προγράμματος και την ικανότητα των Ρομά που συμμετέχουν και των εκπροσώπων τους να συνεργάζονται επί ίσοις όροις με τις εθνικές και περιφερειακές αρχές. Εάν το Φόρουμ περιοριστεί σε καθαρά συμβουλευτικό ή συμβολικό ρόλο, δεν θα διορθώσει την κριτική της ΕΕΔΑ ούτε θα διασφαλίσει ότι οι μηχανισμοί χρηματοδότησης της ΕΕ αντανακλούν τις προτεραιότητες της βάσης.

Σε ευρύτερη έννοια, το ζήτημα της συμμετοχής των Ρομά είναι κρίσιμο για την ακεραιότητα και τη βιωσιμότητα των μέτρων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που εμπίπτουν σε μέσα όπως το ΕΚΤ+ και το ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής. Εάν το Φόρουμ των Ρομά αναλάβει ουσιαστικό ρόλο στην παρακολούθηση και την καθοδήγηση της κατανομής αυτών των πόρων, τότε οι αρχές της συμμετοχικότητας και της δίκαιης διακυβέρνησης θα μπορούσαν να μεταφραστούν πιο συγκεκριμένα σε βελτιώσεις επί τόπου στις κοινότητες των Ρομά. Αντίθετα, η συνεχιζόμενη περιθωριοποίηση στη λήψη αποφάσεων ενέχει τον κίνδυνο να επιδεινώσει τις ανισότητες και να υπονομεύσει την αξιοπιστία των δεσμεύσεων σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο για την κοινωνική συνοχή. Επομένως, μένει να δούμε εάν το Φόρουμ των Ρομά θα λειτουργήσει ως αποτελεσματικός καταλύτης για να διασφαλιστεί ότι η ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, παράλληλα με τα κονδύλια της ΕΕ, θα αντιμετωπίσει και θα αποκαταστήσει πραγματικά τα βαθιά ριζωμένα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες των Ρομά και σε ποιο βαθμό ένα Φόρουμ Ρομά σε κεντρικό επίπεδο θα είναι σε θέση να κατανοήσει και να διαβουλευτεί για θέματα σε τοπικό επίπεδο, τα οποία είναι υψίστης σημασίας για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή των Ρομά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Η υλοποίηση της ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 μέχρι σήμερα έχει αποκαλύψει ένα μοτίβο καθυστερημένης υιοθέτησης σε τοπικό επίπεδο, παρά τις ισχυρές εθνικές δεσμεύσεις. Αν και ο σχεδιασμός του πλαισίου είναι σχετικά ισχυρός, μεγάλο μέρος της επιτυχίας του εξαρτάται από την αποτελεσματική συμμετοχή των δήμων. Πολλές τοπικές αρχές δεν έχουν ακόμη συντάξει ή εφαρμόσει τοπικά σχέδια δράσης, συμπεριλαμβανομένων των κατανομών του προϋπολογισμού. Αυτή η καθυστέρηση δημιουργεί ένα σαφές χάσμα μεταξύ των εθνικών στόχων που περιγράφονται στην ΕΣΚΕ Ρομά και της πραγματικής προόδου που έχει επιτευχθεί στην πράξη. Το πρόβλημα αυτό επιδεινώνεται από την έλλειψη ουσιαστικής επιβολής και κινήτρων. Υπάρχουν λίγα μηχανισμοί για να υποχρεώσουν τους απρόθυμους δήμους να αντιμετωπίσουν το ζήτημα της ένταξης των Ρομά, ιδίως σε θέματα στέγασης. Παρά τη διαθεσιμότητα κονδυλίων της ΕΕ και εθνικών κονδυλίων, τα τοπικά έργα συχνά καθυστερούν λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης ή περιορισμένης ικανότητας: όσον αφορά, για παράδειγμα, το πρώην emblematicό και πολύ δημοσιευμένο έργο μετεγκατάστασης στην Κατερίνη, Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ένας από τους εταίρους ανάπτυξης του έργου) σημείωσε το 2020 τους «περιορισμένους διοικητικούς πόρους και ικανότητες, συμπεριλαμβανομένης της τεχνικής εμπειρογνομosύνης, τόσο σε εθνικό επίπεδο (Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας) όσο και σε δημοτικό επίπεδο (Δήμος Κατερίνης)».¹⁵²

Ένα επιπλέον εμπόδιο είναι η άνιση ευθυγράμμιση όλων των ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων των αρμόδιων υπηρεσιών, των τοπικών αρχών, της κοινωνίας των πολιτών και των ίδιων των κοινοτήτων Ρομά. Παρότι δημιουργούνται νέοι φορείς παρακολούθησης, όπως η Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή, το Φόρουμ Ρομά και το Παρατηρητήριο ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030, δεν διαθέτουν πλήρως ανεπτυγμένες εντολές και σαφείς διαδικασίες υποβολής εκθέσεων. Αυτή η θεσμική ασάφεια αποδυναμώνει τη συλλογική προσπάθεια για τον αποτελεσματικό συντονισμό και την υλοποίηση της στρατηγικής.

Η έλλειψη αναλυτικών δεδομένων, ιδίως όσον αφορά τις αναγκαστικές εκδιώξεις, τον διαχωρισμό στα σχολεία, την απασχόληση και τους δείκτες υγείας, υπονομεύει τη χάραξη πολιτικών βάσει τεκμηριωμένων στοιχείων. Αν και η ΕΣΚΕ Ρομά προβλέπει ένα σύστημα δεικτών που ευθυγραμμίζεται με τα πλαίσια της ΕΕ/FRA, η υλοποίηση του στην πράξη παραμένει ημιτελής. Οι μηχανισμοί χρηματοδότησης είναι επίσης υποαξιοποιημένοι. Οι καθυστερήσεις στην οριστικοποίηση των κατανομών από μέσα όπως το ΕΚΤ+ και το ΕΤΠΑ δημιουργούν περαιτέρω αβεβαιότητα, ενώ η απουσία λεπτομερών χρονοδιαγραμμάτων και χαρτογράφησης των πόρων παρεμποδίζει τις προσπάθειες να παραμείνουν τόσο τα γενικά όσο και τα στοχευμένα μέτρα για τους Ρομά στην πρώτη γραμμή των τοπικών πολιτικών ατζέντων.

Τέλος, ένα πρόβλημα που αντιμετώπισαν οι συντάκτες της παρούσας μελέτης ήταν η έλλειψη πρόσβασης σε δυνητικά κρίσιμες πληροφορίες που κατέχουν είτε οι ελληνικές αρχές είτε ο FRA είτε το Γραφείο Χρηματοδοτικών Μηχανισμών (FMO). Όσον αφορά τις πρώτες, ένα αίτημα για πρόσβαση σε μια αξιολόγηση της υλοποίησης της ΕΣΚΕ μέχρι σήμερα παρέμεινε αναπάντητο για μήνες. Όσον αφορά το δεύτερο, ενώ ο FRA, προς τιμήν του, αποκάλυψε μια πληθώρα (σε μεγάλο βαθμό διαγραφμένων) εγγράφων, ο FMO ήταν αντίθετος στην αποκάλυψη σχετικών (και πιθανώς επικριτικών για τις ελληνικές αρχές) υλικών.

Συστάσεις προς τις εθνικές αρχές

Για την ενίσχυση της τοπικής υλοποίησης και της λογοδοσίας:

1. Να απαιτηθεί από κάθε δήμο με πληθυσμό Ρομά να υιοθετήσει ένα Τοπικό Σχέδιο Δράσης (ΤΣΔ) εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου και να διασφαλιστεί ότι τα ΤΣΔ θα εγκρίνονται από το δημοτικό συμβούλιο και θα δημοσιεύονται στην πύλη διαφάνειας (Diangeia).
2. Καθορισμός εκτελεστών κριτηρίων για την έγκριση αυτών των σχεδίων, διασφαλίζοντας ότι περιλαμβάνουν σαφείς στόχους, χρονοδιαγράμματα, δημοσιονομικές δεσμεύσεις και πραγματικές διαδικασίες διαβούλευσης με τις επηρεαζόμενες κοινότητες Ρομά. Μια πρόταση θα μπορούσε να είναι η εισαγωγή εθνικών «ευνοϊκών

---

¹⁵² Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA). (2020). *Ετήσια έκθεση, Απρίλιος 2019–Μάρτιος 2020* [στο αρχείο των συγγραφών].

συνθηκών», για παράδειγμα, ο καθορισμός ενός ποσοστού υποχρεωτικών επενδύσεων για τους Ρομά σε κάθε έργο που χρηματοδοτείται από το ΕΚΤ+, το ΕΤΠΑ ή εθνικούς πόρους, παρέχοντας κίνητρα στις τοπικές αρχές να συμμορφωθούν με το ΕΣΠΡ.

3. Υποχρεώστε τους δήμους να δημοσιεύουν ετήσιες ενημερώσεις σχετικά με την πρόοδο της υλοποίησης των τοπικών σχεδίων δράσης τους.
4. Να ενθαρρύνει την εποπτεία από τους πολίτες, καθιστώντας αυτές τις εκθέσεις εύκολα προσβάσιμες (π.χ. στον ιστότοπο *Diavgeia* ή στους ιστότοπους των δήμων) και θεσπίζοντας μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών/σχολίων.
5. Προσθήκη εκπροσώπου των δήμων στην εθνική ομάδα εργασίας για την υποβολή εκθέσεων σχετικά με τους Ρομά, η οποία θα πρέπει να συνεργάζεται με την εθνική στατιστική υπηρεσία και την FRA.
6. Προσθήκη μηχανισμού ανάπτυξης ικανοτήτων στους δήμους, με έμφαση σε δείκτες και εκθέσεις που αφορούν τους Ρομά.
7. Παροχή στοχευμένης τεχνικής βοήθειας και πόρων για την ανάπτυξη ικανοτήτων (π.χ. «ομάδα ταχείας αντίδρασης» στο πλαίσιο της ΓΓΚΑΚΦ) στους δήμους που επιδεικνύουν πραγματική βούληση αλλά στερούνται εμπειρογνομοσύνης.
8. Εάν ένας δήμος επανειλημμένα παραλείπει να αναλάβει δράση ή διαχειρίζεται κακώς τα κονδύλια, να εξουσιοδοτηθεί η κεντρική διοίκηση (σε στενή συνεννόηση με ένα όργανο όπως η Συμβουλευτική Επιτροπή για τους Ρομά) να παρεμβαίνει άμεσα ή να ανακατανέμει τους πόρους σε πιο αποτελεσματικά έργα.
9. Προσφορά χώρων για αμοιβαία μάθηση και ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των τοπικών αρχών.

Για την ενίσχυση των μηχανισμών πρόληψης των εξαναγκαστικών εξώσεων:

10. Συμπεριλάβετε σαφείς νομικές υποχρεώσεις για τις τοπικές αρχές, σύμφωνα με τις νομικές υποχρεώσεις που καθορίζονται από τις ελληνικές συνταγματικές διατάξεις και τα διεθνή πρότυπα κοινωνικών δικαιωμάτων, ώστε να προτείνουν κατάλληλες εναλλακτικές λύσεις στέγασης ή προγράμματα στήριξης ενοικίου πριν από οποιαδήποτε κατεδάφιση.
11. Ενίσχυση του άρθρου 159 του νόμου αριθ. 4483/2017 με τη διατύπωση εκτελεστών κανόνων σχετικά με τη μετεγκατάσταση, τη συμμετοχή της κοινότητας, την αποκατάσταση αδικιών και τη στήριξη μετά τη μετεγκατάσταση.
12. Να υποχρεωθούν οι τοπικές αυτοδιοικήσεις να διενεργούν ολοκληρωμένη αξιολόγηση των επιπτώσεων που συνδέονται με την επαναλαμβανόμενη επιβολή προστίμων και διώξεων για φερόμενες πράξεις «παράνομης κατάληψης δημοσίου κτήματος» ή κλοπής ηλεκτρικού ρεύματος. Επιπλέον, να απαιτηθεί η υιοθέτηση ενός πλαισίου αποκαταστατικής δικαιοσύνης με τη θέσπιση νομοθετικών διατάξεων που θα συγχωρούν και θα ακυρώνουν αποτελεσματικά όλα τα προηγούμενα πρόστιμα και ποινικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν βάσει τέτοιων κατηγοριών.
13. Να αναπτύξει, σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών, ένα πρόγραμμα αμνηστίας ή μείωσης των προστίμων για φτωχά νοικοκυριά που δεν έχουν εναλλακτικές λύσεις στέγασης, διασφαλίζοντας ότι οι ευάλωτες οικογένειες δεν θα είναι μόνιμα χρεωμένες.
14. Δημιουργία ειδικής ομάδας εργασίας για τις εξαναγκαστικές εξώσεις και τη στέγαση στο πλαίσιο των κυβερνητικών και συμβουλευτικών επιτροπών, η οποία θα συγκεντρώνει την ΕΣΕΡ, το Γραφείο του Διαμεσολαβητή, τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και τα αρμόδια υπουργεία (Εσωτερικών, Υγείας, Περιβάλλοντος). Θα πρέπει να εξασφαλιστεί η εκπροσώπηση των δήμων, πιθανόν από τους πρωταγωνιστές της αλλαγής.

Για να εξασφαλιστεί η αξιόπιστη συλλογή και παρακολούθηση δεδομένων:

15. Σύμφωνα με τις πρόσφατες συστάσεις της CERD, συλλέξτε συστηματικά αναλυτικά δεδομένα σχετικά με τη στέγαση, την εκπαίδευση, την απασχόληση και την υγεία, διασφαλίζοντας την τήρηση των προτύπων προστασίας της ιδιωτικής ζωής και αυτοπροσδιορισμού.

16. Συγκέντρωση των δεδομένων σε μια ασφαλή πλατφόρμα (Παρατηρητήριο ΕΣΚΕ Ρομά ή Ισοδύναμη), ώστε οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής να μπορούν να παρακολουθούν τακτικά την πρόοδο και να εντοπίζουν τους τομείς που χρειάζονται επείγουσα παρέμβαση.
17. Οριστικοποίηση του συνόλου των δεικτών δομής, διαδικασίας και αποτελεσμάτων που είναι ευθυγραμμισμένοι με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ/FRA. Παροχή επίσημης κατάρτισης στο προσωπικό των δήμων, στους διαδιαμεσολαβητές Ρομά και στους δημόσιους υπαλλήλους σχετικά με τον τρόπο ακριβούς συλλογής και αναφοράς δεδομένων.
18. Να δημοσιεύεται ετήσια «κάρτα επιδόσεων υλοποίησης» με λεπτομερή στοιχεία για την πρόοδο σε βασικούς δείκτες, όπως οι εξαναγκαστικές εξώσεις, τα ποσοστά σχολικής διαρροής και φοίτησης, η ενσωμάτωση στις υπηρεσίες υγείας και τα αποτελέσματα στην απασχόληση.
19. Συμμετοχή της Συμβουλευτικής Επιτροπής και του Φόρουμ Ρομά στη διαμόρφωση του περιεχομένου του δελτίου αξιολόγησης και στην επαλήθευση των ευρημάτων μέσω διαβουλεύσεων με την κοινότητα.

Ενίσχυση του διαυπουργικού συντονισμού και ενδυνάμωση του εθνικού σημείου επαφής:

20. Να ορίσει επίσημα υψηλού επιπέδου συντονιστικά κέντρα στο αρμόδιο υπουργείο με σαφή εντολή σχετικά με την ένταξη των Ρομά, διασφαλίζοντας ότι κάθε υπουργείο θα αναπτύξει συγκεκριμένα μέτρα δράσης για τον τομέα του, τα οποία θα είναι συμβατά με η ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030.
21. Να καθιερωθούν τακτικές διαυπουργικές συναντήσεις, τουλάχιστον μία φορά το τρίμηνο, για την επίσπευση των αποφάσεων σχετικά με τη χρηματοδότηση και την ευθυγράμμιση των πολιτικών.
22. Αύξηση του προσωπικού και του προϋπολογισμού της ΓΓΚΑΚΦ, ώστε να μπορεί να πραγματοποιεί επιτόπιες επισκέψεις, να παρέχει τεχνική βοήθεια και να εποπτεύει μεγάλης κλίμακας έργα δεδομένων.
23. Να δώσει οδηγίες στα αρμόδια υπουργεία να θεωρούν τις κατευθυντήριες γραμμές της ΓΓΚΑΚΦ ως δεσμευτικές για τις παρεμβάσεις που αφορούν τους Ρομά, διασφαλίζοντας ότι οι τοπικές αρχές λαμβάνουν συνεπή μηνύματα από όλα τα κρατικά όργανα.

Υποστήριξη της αποτελεσματικής συμμετοχής των Ρομά στη λήψη αποφάσεων:

24. Καθορίστε με σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο τα όργανα αυτά διαμορφώνουν τον σχεδιασμό των πολιτικών, εποπτεύουν τα ΤΣΔ και εξετάζουν τις εκθέσεις προόδου σε εθνικό επίπεδο.
25. Να τους παρέχει λειτουργικούς προϋπολογισμούς που να καλύπτουν τα έξοδα ταξιδιού, την ανάπτυξη ικανοτήτων και την επικοινωνία, ιδίως για τις μικρότερες ή τις τοπικές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά.
26. Να εισαχθούν μικρές επιχορηγήσεις για έργα βάσης (π.χ. κοινοτική διδασκαλία, μικροπιστώσεις για Ρομά επιχειρηματίες, τοπικές εκστρατείες υπεράσπισης) για την τόνωση λύσεων από τη βάση προς την κορυφή.
27. Να ενθαρρύνουν τους δήμους να συνεργάζονται στενά με τις πληθείσες κοινότητες Ρομά και να διασφαλίζουν κοινές διαδικασίες λήψης αποφάσεων κατά τον σχεδιασμό ή την αναθεώρηση τοπικών μέτρων, ώστε οι παρεμβάσεις να αντανakλούν τις ανάγκες της κοινότητας.

Συστάσεις προς ευρωπαϊκούς και άλλους διεθνείς οργανισμούς (π.χ. EEA Grants FMO)

Σύνδεση της χρηματοδότησης της ΕΕ με συγκεκριμένα ορόσημα υλοποίησης:

28. Κατά την έγκριση των επιχειρησιακών προγραμμάτων στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ και του ΕΤΠΑ, οι ελληνικές αρχές υποχρεούνται να πληρούν ρητά κριτήρια αναφοράς, για παράδειγμα, ένα καθορισμένο ποσοστό δήμων που υιοθετούν τοπικά σχέδια δράσης με ισχυρά μέτρα στέγασης.
29. Κατά την εξέταση των ενδιάμεσων εκθέσεων, να επαληθεύουν ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με τις εξαναγκαστικές εξώσεις και τον διαχωρισμό έχουν πραγματικά αντιμετωπιστεί.

Διευκόλυνση της ευελιξίας και της ανακατανομής:

30. Παρέχετε τη δυνατότητα ανακατανομής των κονδυλίων εάν ορισμένοι δήμοι ή υπουργεία δεν επιτύχουν τους συμφωνηθέντες στόχους και ενθαρρύνετε τον προσαρμοστικό προγραμματισμό, ώστε οι τοπικές αρχές ή οι ΟΚΠ που έχουν καλές επιδόσεις να μπορούν να λάβουν γρήγορα αυξημένη χρηματοδότηση όταν τα αποτελέσματα είναι εμφανή.

Ενίσχυση της τεχνικής βοήθειας και της αμοιβαίας μάθησης:

31. Προωθήστε φόρουμ ή επισκέψεις μελέτης όπου οι ελληνικοί δήμοι μπορούν να μάθουν από πόλεις σε άλλα μέρη της ΕΕ που έχουν αντιμετωπίσει με επιτυχία τον διαχωρισμό στα σχολεία, τις εξαναγκαστικές εξώσεις ή τις πρωτοβουλίες στέγασης που αναλαμβάνουν οι κοινότητες.
32. Εστίαση στην υποστήριξη της ανάπτυξης ικανοτήτων των τοπικών αρχών και των ΟΚΠ των Ρομά σε θέματα συλλογής δεδομένων, συγκέντρωσης κεφαλαίων και αξιολόγησης των επιπτώσεων.
33. Προσφορά καθοδήγησης και πόρων για να διασφαλιστεί ότι τα νέα προτεινόμενα συστήματα δεικτών της Ελλάδας ευθυγραμμίζονται με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ.
34. Υποστήριξη της Ελλάδας να διαχωρίζει τα δεδομένα με τρόπο σύμφωνο με τα πρότυπα της ΕΕ για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και την αυτοπροσδιορισμό, ώστε να παρακολουθεί καλύτερα την πρόοδο σε θέματα ισότητας, ένταξης και συμμετοχής των Ρομά.
35. Υιοθέτηση προληπτικής πολιτικής σχετικά με τη δημοσιοποίηση εγγράφων/αλληλογραφίας με τις ελληνικές κρατικές αρχές και τακτική δημοσίευση εκθέσεων προόδου σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΠΑ.

Συστάσεις προς την κοινωνία των πολιτών

36. Να παρακολουθεί ενεργά εάν οι δήμοι τηρούν τα τοπικά σχέδια δράσης τους, εάν υπάρχουν, και να πιέζει για την υιοθέτηση τέτοιων σχεδίων όπου αυτά απουσιάζουν. Να δημοσιοποιεί περιπτώσεις αναγκαστικών εκκενώσεων ή πρακτικών διακριτικής σχολικής διαχωρισμού και να εξετάζει το ενδεχόμενο στρατηγικών δικαστικών αγώνων ή επίσημων καταγγελιών σε φορείς όπως ο Συνήγορος του Πολίτη.
37. Να συνεργαστεί με τις κύριες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ακαδημαϊκούς και νομικούς εμπειρογνώμονες για να ενισχύσει τη φωνή των Ρομά στις συζητήσεις σχετικά με τις εξαναγκαστικές εξώσεις, την ανεργία των νέων και την περιβαλλοντική δικαιοσύνη, και να συγκεντρώσει πόρους για έναν πιο συνεπή διάλογο και να ενοποιήσει τα αιτήματα κατά τη συνεργασία με η ΓΓΚΑΚΦ ή τις κυβερνητικές επιτροπές.
38. Να εκπαιδεύσει τη νέα γενιά ηγετών των Ρομά σε θέματα προώθησης πολιτικών, διαχείρισης έργων και επικοινωνίας, διασφαλίζοντας ότι μπορούν να λογοδοτούν οι τοπικές αρχές και να αναπτύξουν προγράμματα καθοδήγησης που συνδυάζουν έμπειρους ακτιβιστές με αναδυόμενους ηγέτες της κοινότητας.
39. Ενίσχυση των δεσμών με τους διαμεσολαβητές Ρομά που ήδη εργάζονται στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης ή της υγειονομικής περίθαλψης και διασφάλιση ότι η ανατροφοδότηση από τους διαμεσολαβητές τροφοδοτεί μια ευρύτερη βάση τεκμηρίωσης για την προάσπιση των δικαιωμάτων, ιδίως όσον αφορά καθημερινά ζητήματα όπως οι εκδιώξεις ή οι διακρίσεις στις δημόσιες υπηρεσίες.

Συστάσεις προς άλλους ενδιαφερόμενους φορείς

Ακαδημαϊκοί και ερευνητικοί φορείς:

40. Συνεργασία με τη ΓΓΚΑΚΦ και τους δήμους για τον σχεδιασμό αυστηρών μελετών των υφιστάμενων μέτρων (π.χ. επιδοτήσεις ενοικίου, επαγγελματική κατάρτιση).
41. Παροχή μεθοδολογικής υποστήριξης για τη δημιουργία ενός ισχυρού συστήματος δεικτών ή πλαισίου αξιολόγησης για η ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030.
42. Παροχή εκπαιδευτικών ενοτήτων σε θέματα όπως τα δικαιώματα στέγασης, η ισότητα των φύλων και η συμπεριληπτική εκπαίδευση για διαμεσολαβητές Ρομά και τοπικούς αξιωματούχους.
43. Δημοσιεύστε περιοδικές ανεξάρτητες αξιολογήσεις των μέτρων του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030, επισημαίνοντας τόσο τις ορθές πρακτικές όσο και τις επίμονες προκλήσεις.

Μέσα ενημέρωσης και πλατφόρμες επικοινωνίας:

44. Αναδείξτε θετικά τοπικά μοντέλα, όπως αποτελεσματικά προγράμματα επιδοτήσεων ενοικίου ή επιτυχημένη ένταξη στα σχολεία, παράλληλα με ερευνητικές αναφορές για εξαναγκαστικές εξώσεις ή διαχωρισμένους οικισμούς.
45. Προώθηση εποικοδομητικού διαλόγου μεταξύ των τοπικών αρχών, των κοινοτήτων Ρομά και του ευρύτερου κοινού, καταρρίπτοντας στερεότυπα και προωθώντας τη συζήτηση με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία.
46. Συνεργασία με τις ΟΚΟ των Ρομά για τον σχεδιασμό εκστρατειών που αναδεικνύουν τη συμβολή των Ρομά στην ελληνική πολιτιστική κληρονομιά, καταπολεμώντας έτσι τον αντιτσιγγανισμό και τα αρνητικά στερεότυπα κατά των Ρομά.
47. Χρησιμοποιήστε προσιτές μορφές (ραδιόφωνο, κοινωνικά μέσα και σύντομα τηλεοπτικά σποτ) για να προσεγγίσετε τόσο τις κοινότητες Ρομά όσο και το ευρύτερο κοινό, προωθώντας την ευαισθητοποίηση και την αναγνώριση των κοινών συμφερόντων.

Ιδρύματα και ιδιώτες δωρητές:

48. Προσφέρετε μικρο-επιχορηγήσεις που επιτρέπουν την υλοποίηση πιλοτικών λύσεων μικρής κλίμακας στους τομείς της στέγασης, της εκπαίδευσης ή της απασχόλησης (π.χ. κοινοτικά διαχειριζόμενα προγράμματα αποταμίευσης και δανεισμού, αθλητικά και καλλιτεχνικά προγράμματα για νέους Ρομά).
49. Να ενθαρρύνουν την τεκμηρίωση και τη διάδοση επιτυχημένων παραδειγμάτων, τα οποία θα εμπνεύσουν την αναπαραγωγή τους σε άλλους δήμους.
50. Προσδιορισμός τομέων στους οποίους δεν φτάνουν τα κονδύλια της ΕΕ ή τα εθνικά κονδύλια, όπως η νομική συνδρομή για οικογένειες που αντιμετωπίζουν έξωση ή εξειδικευμένα προγράμματα για Ρομά με αναπηρίες, και στρατηγικές επενδύσεις για την κάλυψη αυτών των κενών.
51. Παροχή μακροπρόθεσμης βασικής χρηματοδότησης σε καθιερωμένες οργανώσεις υπό την ηγεσία Ρομά, με σκοπό την ενίσχυση της θεσμικής τους ικανότητας και των προσπαθειών προάσπισης των δικαιωμάτων τους.

ΠΗΓΕΣ

Κατάλογος συνεντεύξεων

Τηλεδιάσκεψη με την Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας

Τηλεφωνική συνομιλία με την Ελληνική Αστυνομία (η οποία ζήτησε την υποβολή γραπτής αίτησης στην οποία απάντησε)

Υποβλήθηκε γραπτή αίτηση στο Υπουργείο Παιδείας για την παροχή πληροφοριών, αλλά δεν απαντήθηκε.

Τηλεφωνική συνέντευξη με την Αρχή Συντονισμού και Παρακολούθησης των Δράσεων του ΕΚΤ+ (ΕΥΣΕΚΤ)

Τηλεφωνική συνέντευξη με την Οργάνωση Κοινωνίας των Πολιτών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών του Ελσίνκι

Τηλεδιάσκεψη με τον FMO/ΕΟΧ

Δια ζώσης συνέντευξη με εκπρόσωπο της κοινότητας Ρομά της Ανατολικής Θεσσαλονίκης

Δια ζώσης συνέντευξη με εκπρόσωπο της κοινότητας Ρομά της Δυτικής Θεσσαλονίκης

Δια ζώσης συνέντευξη με εκπρόσωπο της κοινότητας Ρομά της Βόρειας Αθήνας

Δια ζώσης συνέντευξη με εκπρόσωπο της κοινότητας Ρομά της Πιερίας

Δια ζώσης συνέντευξη με εκπρόσωπο της κοινότητας Ρομά από ένα από τα Ιόνια Νησιά

Βασικά έγγραφα πολιτικής και εκθέσεις

Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI). (2022). Έκθεση για την Ελλάδα (έκτος κύκλος παρακολούθησης), δημοσιευμένη στις 22 Σεπτεμβρίου 2022. Διαθέσιμη στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/ecri-first-report-on-greece-adopted-on-28-june-2022-published-on-22-se/1680a818bf>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Έκθεση αξιολόγησης των εθνικών στρατηγικών πλαισίων των κρατών μελών για τους Ρομά (COM(2023) 7 τελικό). Δημοσιεύθηκε στις 9 Ιανουαρίου 2023. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://commission.europa.eu/publications/assessment-report-member-states-national-roma-strategic-frameworks-full-package_en

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Έκθεση σχετικά με την υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών πλαισίων για τους Ρομά υπό το πρίσμα του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά και της σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά (COM(2024) 422 τελικό). Δημοσιεύθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/3zcbt3ju>

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA). (2022). Οι Ρομά σε 10 ευρωπαϊκές χώρες – Κύρια αποτελέσματα. Έρευνα 2021. Βιέννη: 2022. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf

Κυβέρνηση της Ελλάδας. (2023). Ελληνική εθνική στρατηγική και σχέδιο δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά 2021-2030 (1η επικαιροποίηση, Μάρτιος 2023). Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/sa5t7n>

Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΕΔΑ). (2021). Γραπτές απαντήσεις στον κατάλογο θεμάτων σχετικά με τις συνδυασμένες τέταρτη έως έκτη περιοδικές εκθέσεις της Ελλάδας προς την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Δεκέμβριος 2021. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rb.gy/7hd1a9>

Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΔΑ). (2024). Γραπτή συνεισφορά για τον κατάλογο θεμάτων πριν από την εξέταση της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) στην 114η σύνοδό της. Αύγουστος 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2cjua6pc>

Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΑΔ). (2024). *Πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τον κατάλογο θεμάτων για την εξέταση της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) στην 114η σύνοδό της*. Σεπτέμβριος 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ypdwjuxw>

Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. (περίπου Ιούνιος 2025). *Σχόλια σχετικά με το Μνημόνιο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/comments-on-memorandum-by-the-general-secretariat-for-social-solidarit/1680b6244b>

Ελληνικός Διαμεσολαβητής. (2025). *Ετήσια Έκθεση Ίσης Μεταχείρισης 2024*. Διαθέσιμη στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://www.synigoros.gr/el/category/default/post/eidikh-ek8esh-or-ish-metaxeirish-2024>

Roma Civil Monitor. (2022). *Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Ελλάδα*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαθέσιμο στα αγγλικά και τα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://www.romacivilmonitoring.eu/countries/greece/>

Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (HRC). (2024). *Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με την τρίτη περιοδική έκθεση της Ελλάδας*, CCPR/C/GRC/CO/3, 28 Νοεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/23nscedr>

Ηνωμένα Έθνη. (2024). *Οι εμπειρογνώμονες της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων χαιρετίζουν τον οδηγό της Ελλάδας για την αναφορά εγκλημάτων μίσους και ρωτούν για φερόμενες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και των αιτούντων άσυλο*, 4 Δεκεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/4vv8azyp>

Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD). (2024). *Τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τις συνδυασμένες εικοστή τρίτη και εικοστή τέταρτη περιοδικές εκθέσεις για την Ελλάδα*, CERD/C/GRC/CO/23-24, 13 Δεκεμβρίου 2024. Διαθέσιμο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ywn56det>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΤΣΙΓΓΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορισμένα από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετώπισης:	Στόχοι που έχουν καθοριστεί:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Μίσος και ρατσιστική παρενόχληση (online/offline)	κρίσιμη	κατανοητά με περιορισμούς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	ορισμένοι στόχοι, αλλά όχι σχετικοί	Εκπαίδευση για την αστυνομία και τη δικαιοσύνη Ανοίχθηκε τηλεφωνική γραμμή και διαδικτυακή πύλη, αλλά με μικρή δημοσιότητα. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τον αριθμό των υποθέσεων. 3-1-4 (εκπαίδευση δημοτικών υπαλλήλων) & 3-1-6 (ευαισθητοποίηση του δημόσιου τομέα) – δεν υπάρχουν δεδομένα παρακολούθησης. 3-1-11 (Αστυνομικά Τμήματα για τη Ρατσιστική Βία) επίσημα «λειτουργούν», αλλά δεν φαίνονται αποτελεσματικά· δεν δημοσιεύονται στοιχεία για τον αριθμό των υποθέσεων. Το Παρατηρητήριο δεν λειτουργεί.
Φυλετικό προφίλ και αστυνομική βία	κρίσιμη	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	απουσιάζει	απουσιάζει	3-1-8 (οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ εισαγγελέων και κοινοτήτων) 3-1-13 (καταγραφή ρατσιστικής βίας) & 3-1-14 (παρακολούθηση μίσους στο διαδίκτυο) εξακολουθούν να βρίσκονται «υπό ανάπτυξη» (επιστολή ΕΣΕΡ, Απρίλιος 2025)· μηδενικά διαχωρισμένα στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη χρήση βίας από την αστυνομία.
Υποαναφορά/χαμηλή εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη	κρίσιμο	κατανοητά με περιορισμούς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	απουσία	3-1-12 (24/7 τηλεφωνική γραμμή & ηλεκτρονική πύλη) Δεν έχει ακόμη διατεθεί προϋπολογισμός για τα γραφεία υποστήριξης θυμάτων που προβλέπονται στο 3-1-8.

Στερεότυπα στα μέσα ενημέρωσης/στιγματιστικές στατιστικές	σημαντική	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται	απουσιάζουν	απουσιάζουν	Καμία ειδική δράση:
Αποσπασματικά στοιχεία για εγκλήματα μίσους	κρίσιμα	κατανοπτά με περιορισμούς	υπάρχουν αλλά είναι ανεπαρκή	απουσιάζουν	Δεν έχουν καταγραφεί περιστατικά σχετικά με πειθαρχικές διαδικασίες της αστυνομίας κατά αστυνομικών για τα έτη 2022-2024, παρά τις θανατηφόρες πυροβολισμοί εναντίον νεαρών Ρομά.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορισμένα από τη στρατηγική:	Μέτρα που πρέπει να ληφθούν:	Καθορισμένοι στόχοι:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Έλλειψη διαθέσιμων και προσβάσιμων υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης και ECEC για τους Ρομά	Σημαντικό πρόβλημα	εντοπισμένο και αναλυθεί επαρκώς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	σχετικοί στόχοι καλά καθορισμένοι	Διάφορα μέτρα γενικής υλοποίησης (με εξαίρεση ένα πρόγραμμα στήριξης που βρισκόταν σε φάση σχεδιασμού κατά την επικαιροποίηση του ΕΣΣΠ και το οποίο θα εστίαζε στους Ρομά· δεν υπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες) Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Υψηλό ποσοστό εγκατάλειψης πριν από την ολοκλήρωση της πρωτοβάθμιας	κρίσιμο πρόβλημα	επαρκής προσδιορισμός και ανάλυση	επαρκής, αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Σχετικοί στόχοι καλά καθορισμένοι	Μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά, μέτρα γενικού χαρακτήρα και μέτρα που εστιάζουν στους Ρομά Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

εκπαίδευσης					
Πρόωρη εγκατάλειψη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	κρίσιμο πρόβλημα	επαρκής αναγνώριση και ανάλυση	επαρκής, αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Σχετικοί στόχοι καλά καθορισμένοι	Μέτρα γενικής στήριξης. Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση/επαγγελματική κατάρτιση δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας	Σημαντικό πρόβλημα	επαρκής αναγνώριση και ανάλυση	επαρκής, αλλά με περιθώρια βελτίωσης	απουσιάζει	Μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά, μέτρα γενικού χαρακτήρα και μέτρα που εστιάζουν στους Ρομά Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Εκπαιδευτικός διαχωρισμός των μαθητών Ρομά	κρίσιμο πρόβλημα	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	απουσιάζει	Δεν εντοπίστηκαν σχετικά μέτρα στη ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030· ανεπίσημα στοιχεία για τέτοια μέτρα από περιφερειακές εκπαιδευτικές αρχές Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Αυξημένη επιλεκτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση Ρομά ή άλλων	Σημαντικό πρόβλημα	Κατανοντά με περιορισμούς	απουσιάζει	απουσιάζει	Δεν εντοπίστηκαν σχετικά μέτρα στη ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030· ανεπίσημα στοιχεία για τέτοια μέτρα από τις περιφερειακές εκπαιδευτικές αρχές Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

μειονεκτούντων μαθητών σε εκπαιδευτικά ιδρύματα χαμηλότερης ποιότητας					
Περιορισμένη πρόσβαση στη δεύτερη ευκαιρία εκπαίδευσης, στην εκπαίδευση ενηλίκων και στη δια βίου μάθηση	Σημαντικό πρόβλημα	εντοπίστηκε και αναλύθηκε επαρκώς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Κυρίαρχα μέτρα Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τη φύση των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορισμένα από τη στρατηγική:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Καθορισμένοι στόχοι:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Κακή πρόσβαση ή χαμηλή αποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης	Σημαντικό πρόβλημα	κατανοητά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Κυριότερα μέτρα (κυρίως μέτρα στήριξης/εκπαιδευτικά μαθήματα/κατάρτιση ατομικού σχεδίου δράσης για κάθε άνεργο) – ωστόσο, ορισμένα μέτρα ισχυρίζονται ότι θα έχουν στοχευμένες δράσεις για τους Ρομά Μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά: επαγγελματική κατάρτιση/επιδοτήσεις απασχόλησης για τους Ρομά σε ορισμένα επαγγέλματα (π.χ. εργασία στον τομέα της ανακύκλωσης), προώθηση της επιχειρηματικότητας Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση

					αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Νέοι που δεν εργάζονται, δεν σπουδάζουν και δεν παρακολουθούν κατάρτιση (NEET)	Σημαντικό πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Σχετικοί στόχοι καλά καθορισμένοι	Κυριότερα μέτρα (κυρίως μέτρα στήριξης/εκπαιδευτικά μαθήματα/κατάρτιση ατομικού σχεδίου δράσης για κάθε άνεργο) – ωστόσο, ορισμένα μέτρα ισχυρίζονται ότι θα έχουν στοχευμένες δράσεις για τους Ρομά Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Κακή πρόσβαση στην (επαν)εκπαίδευση, τη δια βίου μάθηση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων	Σημαντικό πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Μέτρα για το ευρύ κοινό και μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Διακρίσεις στην αγορά εργασίας από τους εργοδότες	Σημαντικό πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Εμπόδια και αποτρεπτικοί παράγοντες για την απασχόληση (όπως χρέη, χαμηλό εισόδημα από την εργασία σε σύγκριση με	Σημαντικό πρόβλημα	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Μέτρα για το ευρύ κοινό και μέτρα που απευθύνονται στους Ρομά (εκπαιδευτικά προγράμματα, επιδοτήσεις απασχόλησης/επιδοτήσεις σε Ρομά επιχειρηματίες) Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

το κοινωνικό εισόδημα)					
Έλλειψη μέτρων ενεργοποίησης, υποστήριξης της απασχόλησης	Σημαντικό πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκές	απουσιάζει	Μέτρα για το ευρύ κοινό και μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά (τα τελευταία βρίσκονται σε φάση σχεδιασμού κατά την επικαιροποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030)· αυτά περιλαμβάνουν την κατάρτιση ατομικού σχεδίου δράσης, την εξώθηση, την επαγγελματική κατάρτιση και την επιδότηση ενοικίου για τους Ρομά) Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορισμένα από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετώπισης:	Καθορισμένοι στόχοι:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Κακή πρόσβαση στην πρωτοβάθμια περίθαλψη	κρίσιμη	εντοπισμένα και αναλυμένα	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	απούσα	Στοχευμένες δράσεις, όπως κινητές μονάδες και εκστρατείες εμβολιασμού, έφτασαν σε ορισμένους οικισμούς, ειδικά κατά τη διάρκεια επιδημιών, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν διαρθρωτικά κενά.
Εμπόδια τεκμηρίωσης	κρίσιμη	κατανοπτά με περιορισμούς	απουσιάζει	απουσιάζουν	Παρά την επέκταση της δωρεάν υγειονομικής περίθαλψης σε όλους τους ανασφάλιστους πολίτες το 2016, πολλοί Ρομά δεν γνωρίζουν αυτή τη δυνατότητα. Επιπλέον, η πρόσβαση πολλών εμποδίζεται από την έλλειψη επίσημων εγγράφων ή μόνιμης διεύθυνσης.
Χαμηλή υγειονομική	σημαντική	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται	υπάρχει αλλά είναι	κάποια αλλά μη σχετική	Τα προγράμματα διαμεσολάβησης στον τομέα της υγείας στερούνται σταθερής χρηματοδότησης και ευρείας κάλυψης.

παιδεία και δυσπιστία			ανεπαρκής		
Κενά στην υγεία της μητέρας και του παιδιού	κρίσιμες	αναφέρονται αλλά δεν αναλύονται	απουσιάζουν	απουσιάζει	Η υγεία της μητέρας και του παιδιού παραμένει ανησυχητική, με ανεπαρκή προγεννητική φροντίδα, υψηλότερη παιδική θνησιμότητα και χαμηλή κάλυψη εμβολιασμού, που οδηγούν σε επιδημίες ασθενειών που θα μπορούσαν να προληφθούν
Υπηρεσίες ψυχικής υγείας/εξάρτηση ς	σημαντικές	κατανοπτές με περιορισμούς	απουσιάζει	απουσιάζουν	Εξακολουθούν να υπάρχουν κενά στην ψυχοκοινωνική υποστήριξη, στις υπηρεσίες καταπολέμησης των εξαρτήσεων και στην οικογενειακή συμβουλευτική, γεγονός που απομονώνει ακόμη περισσότερο πολλές κοινότητες Ρομά από τις βασικές κοινωνικές υπηρεσίες

ΣΤΕΓΑΣΗ, ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορίζεται από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετ ώπισης:	Στόχοι που έχουν καθοριστεί:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Κακή φυσική ασφάλεια των κατοικιών (κατεστραμμένες ή παραγκουπόλεις)	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώ ρια βελτίω σης	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Μέτρα γενικού χαρακτήρα (ορισμένα από τα οποία βρίσκονται σε φάση σχεδιασμού) και μέτρα που απευθύνονται στους Ρομά (βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στους οικισμούς, επιδοτήσεις ενοικίου, προσωρινή μετεγκατάσταση οικισμών) Δεν έχουν υλοποιηθεί μέχρι σήμερα σημαντικά έργα βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης/προσωρινής μετεγκατάστασης οικισμών Έλλειψη δεδομένων σχετικά με άλλα μέτρα (επιδοτήσεις ενοικίου/παροχή κοινωνικής στέγασης), την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Έλλειψη	κρίσιμο	κατανοπτά με	επαρκής	επαρκής, αλλά με	Μέτρα γενικού χαρακτήρα (ορισμένα από τα οποία βρίσκονται σε

πρόσβασης σε πόσιμο νερό	πρόβλημα	περιορισμούς	, αλλά με περιθώρια βελτίωσης	περιθώρια βελτίωσης	φάση σχεδιασμού) και μέτρα που απευθύνονται στους Ρομά (βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στους καταυλισμούς, επιδοτήσεις ενοικίου, προσωρινή μετεγκατάσταση καταυλισμών) Δεν έχει υλοποιηθεί μέχρι σήμερα κανένα σημαντικό έργο βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης/προσωρινής μετεγκατάστασης οικισμών Διατίθενται μόνο στοιχεία σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και την προσωρινή μετεγκατάσταση των καταυλισμών
Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες αποχέτευσης	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Μέτρα γενικού χαρακτήρα (ορισμένα από τα οποία βρίσκονται σε φάση σχεδιασμού) και μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά (βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στους οικισμούς, επιδοτήσεις ενοικίου, προσωρινή μετεγκατάσταση οικισμών) Δεν έχουν υλοποιηθεί μέχρι σήμερα σημαντικά έργα βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης/προσωρινής μετεγκατάστασης οικισμών Διατίθενται μόνο στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των βελτιώσεων των συνθηκών διαβίωσης και των προσωρινών μετεγκαταστάσεων
Έλλειψη ασφάλειας της κατοχής (οι νομικοί τίτλοι δεν είναι σαφείς και ασφαλείς)	κρίσιμο πρόβλημα	Κατανοτά με περιορισμούς	Επαρκής, αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απουσιάζει	Δεν προβλέπονται μέτρα (θα αντιμετωπιστεί έμμεσα μέσω της παροχής στέγης/προσωρινής μετεγκατάστασης της κοινότητας)
Έλλειψη περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνική στέγαση	κρίσιμο πρόβλημα	Έχουν εντοπιστεί και αναλυθεί επαρκώς	Επαρκής, αλλά με περιθώρια	Απουσιάζει	Κυρίαρχα μέτρα Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

			βελτίωσ ης		
Υπερπληθυσμός (διαθέσιμος χώρος/δωμάτια για οικογένειες)	κρίσιμο πρόβλημα	Κατανοπτά περιορισμούς	με επαρκές αλλά με περιθώ ρια βελτίωσ ης	επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Μέτρα για το ευρύ κοινό και μέτρα που στοχεύουν τους Ρομά Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Χρέος σχετικό με τη στέγαση σε επίπεδα που μπορεί να οδηγήσουν σε έξωση	κρίσιμο πρόβλημα	άσχετο	απούσα	Απουσιάζει	Κυρίαρχα μέτρα (για υπερχρεωμένα νοικοκυριά) Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Στέγαση σε διαχωρισμένους οικισμούς/γειτονι ές	κρίσιμο πρόβλημα	Κατανοπτά περιορισμούς	με υπάρχει αλλά είναι ανεπαρ κής	Απουσιάζει	Δεν προβλέπονται μέτρα (θα αντιμετωπιστεί έμμεσα μέσω της παροχής επιδομάτων στέγασης/ ενοικίου). Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά Ανησυχίες ότι η προσωρινή μετεγκατάσταση των καταυλισμών ενδέχεται να διαιωνίσει τον διαχωρισμό
Στέγαση σε άτυπους ή παράνομους οικισμούς/γειτονι ές	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοπτά περιορισμούς	με υπάρχει αλλά είναι ανεπαρ κής	απουσιάζει	Δεν προβλέπονται μέτρα (θα αντιμετωπιστεί έμμεσα μέσω της παροχής επιδομάτων στέγασης/ ενοικίου/ παροχής κοινωνικής στέγασης/ προσωρινών μετεγκαταστάσεων).

Έκθεση σε επικίνδυνους παράγοντες (διαβίωση σε περιοχές επιρρεπείς σε φυσικές καταστροφές ή σε περιοχές επικίνδυνες για το περιβάλλον)	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκές	απούσα	Δεν προβλέπονται μέτρα (θα αντιμετωπιστεί έμμεσα μέσω της παροχής επιδομάτων στέγασης/ενοικίου/παροχής κοινωνικής στέγασης/προσωρινών μετεγκαταστάσεων).
Έλλειψη σχετικού πλαισίου/απορροή μία εκ μέρους της κεντρικής διοίκησης να υποχρεώσει τις τοπικές αρχές να υλοποιήσουν προγράμματα στέγασης για τους Ρομά	κρίσιμο πρόβλημα	άσχετο	απουσία	Απουσιάζει	Δεν προβλέπονται μέτρα
Υπερβολικά υψηλά πρόστιμα για παράνομες κατασκευές	κρίσιμο πρόβλημα	άσχετο	απουσία	Απουσιάζει	Δεν προβλέπονται μέτρα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορίζεται από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετώπισης:	Καθορισμένοι στόχοι:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Υψηλό ποσοστό κινδύνου φτώχειας και υλική και κοινωνική στέρηση	κρίσιμο πρόβλημα	Έχουν εντοπιστεί και αναλυθεί επαρκώς	Κατάλληλα	καλά καθορισμένοι σχετικοί στόχοι	Κύρια μέτρα (εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα/καταφύγια/τράπεζες τροφίμων/συμμετοχή σε αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες) Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Τα προγράμματα εισοδηματικής στήριξης δεν εγγυώνται ένα αποδεκτό επίπεδο ελάχιστου εισοδήματος για κάθε νοικοκυριό	κρίσιμο πρόβλημα	Έχουν εντοπιστεί και αναλυθεί επαρκώς	κατάλληλα	επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Κύρια μέτρο, αλλά με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την επικαιροποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών σχετικά με άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), καθώς και παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας)). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα διαδραματίσει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών. Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Περιορισμένη πρόσβαση σε προγράμματα εισοδηματικής στήριξης (χαμηλή ευαισθητοποίηση, εμπόδια λόγω	Σημαντικό πρόβλημα	Έχουν εντοπιστεί και αναλυθεί επαρκώς	κατάλληλο	επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Κύρια μέτρο, αλλά προφανώς με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την επικαιροποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών σχετικά με άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), καθώς και παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας)). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα

διοικητικών επιβαρύνσεων, στίγμα)					διαδραματίσει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών. Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά
Χαμηλή ευελιξία των προγραμμάτων εισοδηματικής στήριξης για την αντιμετώπιση των μεταβαλλόμενων συνθηκών των νοικοκυριών	Σημαντικό πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Κύρια μέτρο, αλλά προφανώς με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την ενημέρωση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών για άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), καθώς και παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας)). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα διαδραματίσει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών. Έλλειψη δημόσια διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με την έκταση αυτών των μέτρων/την αποτελεσματικότητά τους/την εμβέλειά τους στις κοινότητες Ρομά

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορίζεται από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετώπισης:	Στόχοι που έχουν καθοριστεί:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Περιορισμένη ποιότητα, ικανότητα και πληρότητα της βοήθειας που παρέχεται από τις κοινωνικές	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	απουσιάζει	Κυρίαρχα μέτρα, αλλά προφανώς με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την επικαιροποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών για άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης, καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), συν παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα

υπηρεσίες					διαδραματίζει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών και στην παραπομπή στις κατάλληλες υπηρεσίες. Συνέχιση της λειτουργίας των Τμημάτων Ρομά στα Κοινοτικά Κέντρα. Τα τελευταία τηρούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των δικαιούχων/τους τύπους της παρεχόμενης βοήθειας, τα οποία δεν είναι επί του παρόντος διαθέσιμα στο κοινό.
Περιορισμένη πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες: χαμηλή ευαισθητοποίηση σχετικά με αυτές, χαμηλή προσβασιμότητα (π.χ. λόγω του κόστους μετακίνησης) ή περιορισμένη διαθεσιμότητα	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	απουσιάζει	Κύρια μέτρο, αλλά προφανώς με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την ενημέρωση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών για άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), καθώς και παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα διαδραματίζει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών και στην παραπομπή στις κατάλληλες υπηρεσίες. Συνέχιση της λειτουργίας των Τμημάτων Ρομά στα Κοινοτικά Κέντρα. Τα τελευταία τηρούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των δικαιούχων/τους τύπους της παρεχόμενης βοήθειας, τα οποία δεν είναι επί του παρόντος διαθέσιμα στο κοινό.
Οι πάροχοι υπηρεσιών δεν προσεγγίζουν ενεργά τα άτομα που έχουν ανάγκη.	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοπτά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	απουσιάζει	Κύρια μέτρο, αλλά προφανώς με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την ενημέρωση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών για άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), καθώς και παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα διαδραματίζει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών και στην παραπομπή στις κατάλληλες υπηρεσίες.

					Συνέχιση της λειτουργίας των Τμημάτων Ρομά στα Κοινοτικά Κέντρα. Τα τελευταία τηρούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των δικαιούχων/τους τύπους της παρεχόμενης βοήθειας, τα οποία δεν είναι επί του παρόντος διαθέσιμα στο κοινό.
Περιορισμένη ικανότητα των κοινωνικών υπηρεσιών να συνεργάζονται αποτελεσματικά με άλλους φορείς (π.χ. δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης) για να βοηθήσουν τους πελάτες	κρίσιμο πρόβλημα	κατανοητά με περιορισμούς	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	απουσιάζει	Κύρια μέτρο, αλλά προφανώς με κάποια στόχευση στους Ρομά (υπό σχεδιασμό κατά την ενημέρωση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030: θα περιλαμβάνει εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (πρώτος πυλώνας)/παροχή πληροφοριών για άλλες παροχές, π.χ. επίδομα στέγασης καθώς και αγαθά (δεύτερος πυλώνας), καθώς και παραπομπή σε υπηρεσίες απασχόλησης (τρίτος πυλώνας). Η Δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία/το Κοινοτικό Κέντρο θα διαδραματίσει βασικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών/στη διεξαγωγή αξιολόγησης των αναγκών και στην παραπομπή στις κατάλληλες υπηρεσίες. Συνέχιση της λειτουργίας των υποκαταστημάτων της Roma στα κοινοτικά κέντρα. Τα τελευταία τηρούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των δικαιούχων/ τους τύπους της παρεχόμενης βοήθειας. Αναμένεται ότι θα διαθέτουν στοιχεία σχετικά με τις παραπομπές σε άλλους φορείς, τα οποία δεν είναι επί του παρόντος διαθέσιμα στο κοινό.
Ανεπάρκεια προγραμμάτων για την αντιμετώπιση του χρέους (παροχή συμβουλευτικής και οικονομικής υποστήριξης)	κρίσιμο πρόβλημα	Άσχετο	απουσιάζει	απουσία	Κύρια μέτρα Συνέχιση της λειτουργίας των υποκαταστημάτων των Ρομά στα κοινοτικά κέντρα. Τα τελευταία τηρούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των δικαιούχων/τους τύπους της παρεχόμενης βοήθειας. Αναμένεται ότι, στο πλαίσιο του μέτρου που προγραμματίζεται κατά την επικαιροποίηση του ΕΣΣΠ, θα παρέχουν επίσης νομική υποστήριξη. Αναμένεται ότι θα διαθέτουν στοιχεία για τις περιπτώσεις στις οποίες παρέχον νομική υποστήριξη (όταν υιοθετηθεί το μέτρο που περιγράφεται παραπάνω), τα οποία δεν είναι επί του παρόντος διαθέσιμα στο κοινό.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορίζεται από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετώπισης:	Καθορισμένοι στόχοι:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Πρόωροι/αναγκαστικοί γάμοι	κρίσιμο	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	απουσιάζει	Στο πλαίσιο του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030, οι σχετικές δράσεις αφορούν κυρίως εκστρατείες ευαισθητοποίησης σχετικά με τους πρόωρους γάμους και τα δικαιώματα των παιδιών (Μέτρο 4.1.6).
Παιδική επαιτεία/εργασία στο δρόμο	κρίσιμη	εντοπισμένα και αναλυμένα	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	απουσία	Στο πλαίσιο του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030, οι σχετικές δράσεις αφορούν κυρίως την επαιτεία των παιδιών (Μέτρο 1.2.6)
Υπερβολική εκπροσώπηση στη φροντίδα	σημαντική	κατανοητή με περιορισμούς	απουσιάζει	απουσιάζει	Οι ΟΚΠ και οι παρατηρητές σημειώνουν ότι τα παιδιά Ρομά είναι υπερεκπροσωπούμενα στη δημόσια φροντίδα (ιδιαίτερα στη φροντίδα σε ιδρύματα) σε σχέση με τον πληθυσμό τους.
Έλλειψη ασφαλών χώρων μετά το σχολείο ( )	σημαντική	υπάρχει, αλλά δεν είναι επαρκής	υπάρχουν, αλλά δεν είναι σχετικά	επαρκής αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Τα τμήματα των δημοτικών κοινοτικών κέντρων που ασχολούνται με τους Ρομά είναι υπεύθυνα για την ανάπτυξη τοπικών παρεμβάσεων με στόχο την ενίσχυση της συμμετοχής των εφήβων Ρομά σε βιωματικά εργαστήρια (π.χ. εργαστήρια μητέρων-παιδιών), παιδικές κατασκηνώσεις και νηπιαγωγεία.
Δεν υπάρχει δικαιοσύνη ανηλίκων ευαίσθητη στις ανάγκες των Ρομά	σημαντική	άσχετο	απουσιάζει	απουσία	Θέματα όπως η παιδική επαιτεία, οι πρόωροι γάμοι και τα παιδιά που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο λαμβάνουν ονομαστική προσοχή στη ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 2021-2030 2021-2030. Απουσιάζουν σαφείς στόχοι ή παρακολούθηση.

ΠΡΩΩΘΗΣΗ (ΤΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΙΑ) ΤΙΣ ΤΕΧΝΕΣ, ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

Προβλήματα και συνθήκες:	Σημασία:	Προσδιορίζεται από τη στρατηγική:	Μέτρα αντιμετώπισης:	Καθορισμένοι στόχοι:	Λεπτομέρειες σχετικά με την υλοποίηση του ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ που σχετίζονται με το πρόβλημα:
Σιωπή του προγράμματος σπουδών σχετικά με τους Ρομά	Σημαντική	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	κάποια αλλά μη σχετική	Περιλαμβάνει ένα πιλοτικό πρόγραμμα (Μέτρο 2.1.14) για τη διδασκαλία της «ρομάνης» στα σχολεία, το οποίο περιλαμβάνει την ανάπτυξη προγράμματος σπουδών και την κατάρτιση εκπαιδευτικών για τις διαλέκτους των Ρομά στην Ελλάδα.
Περιορισμένη χρηματοδότηση για τον πολιτισμό των Ρομά	σημαντική	κατανοητή με περιορισμούς	υπάρχει αλλά είναι ανεπαρκής	απούσα	Η ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ σχεδιάζει να αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα μέσω πρωτοβουλιών ευαισθητοποίησης (Μέτρο 3.1.1), όπως δημόσιες συγκεντρώσεις, ημέρες μνήμης των Ρομά και πολιτιστικές εκδηλώσεις.
Χαμηλή προβολή στα μέσα ενημέρωσης/θετικές αφηγήσεις	σημαντικό	αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται	απουσιάζει	απουσιάζει	Η ενσωμάτωση της κουλτούρας των Ρομά στα εθνικά προγράμματα σπουδών ή στις εκστρατείες ευαισθητοποίησης του κοινού παραμένει περιορισμένη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΟΝΔΥΛΙΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2021-2027 ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΣΚΕ ΡΟΜΑ 2021-2030 ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Οι πίνακες αυτοί παρουσιάζουν τα διατιθέμενα ποσά, αλλά οι προσκλήσεις υποβολής προτάσεων για τους δικαιούχους δεν έχουν ακόμη ανοίξει.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
1.036.318	4.1.1 Δράση: Ολοκληρωμένα προγράμματα για την κοινωνικοοικονομική ένταξη των Ρομά στην κοινότητα [Δράσεις για την ένταξη στην αγορά εργασίας, βοήθεια για στέγαση]
1.992.000	4.1.2 Δράση: Άλλες δράσεις στήριξης των Ρομά για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (Ομάδες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης)
3.349.600	4.1.3 Δράση: Ανάπτυξη παρεμβάσεων για τη στήριξη των Ρομά βρεφών, παιδιών σχολικής ηλικίας/εφήβων σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις
500	4.1.4 Δράση: Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά
2.050.000	4.1.5 Δράση: ΝΕΕ (Νέοι Ελεύθεροι Επαγγελματίες) για την απασχόληση και την αυτοαπασχόληση των Ρομά
1.069.372	4.1.6 Δράση: Δράσεις για την ενδυνάμωση των γυναικών Ρομά με στόχο την καταπολέμηση της πολλαπλής διάκρισης και την ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
3 εκατομμύρια	- Χρηματοδοτική ενίσχυση για επιχειρηματικές πρωτοβουλίες απασχόλησης για νέους αυτοαπασχολούμενους (ΝΕΕ) ηλικίας 20 έως 44 ετών, που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες, όπως οι Ρομά - Νέες θέσεις εργασίας για περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες, όπως οι Ρομά - Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένων μέτρων για την καταπολέμηση του ψηφιακού αποκλεισμού (υπηρεσίες συμβουλευτικής και κατάρτισης, επιδότηση ενοικίου, ευαισθητοποίηση και ενημέρωση του πληθυσμού των Ρομά καθώς και της ευρύτερης κοινότητας, με στόχο την ένταξη των δικαιούχων στην απασχόληση)
2 εκατομμύρια	Άλλες δράσεις στήριξης των Ρομά για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (ομάδες διαχείρισης για περιοχές μετεγκατάστασης και ομάδες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης)

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.5: «Εξασφάλιση ίσης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και ενίσχυση της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, και προώθηση της μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα στην οικογενειακή και κοινοτική φροντίδα» – Υποενότητα: «Δημιουργία, επέκταση και εκσυγχρονισμός των υποδομών κοινωνικής πρόνοιας και ένταξης»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
1 εκατομμύριο	Αυτός ο τύπος δράσης περιλαμβάνει την κατασκευή νέων και την αναβάθμιση υφιστάμενων υποδομών (υπαίθριων, ημερήσιας φροντίδας), συμπεριλαμβανομένης της αγοράς του απαραίτητου εξοπλισμού, για την κοινωνική πρόνοια ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού (άτομα με αναπηρία, Ρομά, μετανάστες, άτομα με νοητική αναπηρία και πολλαπλές αναπηρίες, υποστηριζόμενη διαβίωση για άτομα με αναπηρία, ημερήσια φροντίδα για άτομα με αναπηρία και παιδιά με αναπηρία προσχολικής ηλικίας κ.λπ.). Στο πλαίσιο αυτής της δράσης, και ανάλογα με την πρόοδο της ωρίμανσης των προσδιορισμένων αναγκών, οι παρεμβάσεις μπορούν να προσδιοριστούν περαιτέρω και να

	συμπεριληφθούν για την ένταξη πληθυσμών που διαμένουν σε ιδιαίτερα μειονεκτικές περιοχές στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, όπως οι Ρομά. Σημειώνεται ότι οι παρεμβάσεις αυτές (π.χ. βελτίωση των υποδομών και των συνθηκών διαβίωσης) θα ενταχθούν σε ολοκληρωμένα τοπικά σχέδια, σύμφωνα με την αρχή της μη διάκρισης. Σημειώνεται ότι όλες οι δράσεις του ΕΤΠΑ για τους Ρομά θα αιτιολογούνται δεόντως στο πλαίσιο του σχετικού ολοκληρωμένου τοπικού σχεδίου δράσης.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
1.500.000	Δράση 4.10.1 – Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού και της προώθησης της απασχόλησης (ΝΕΕ, ΝΘΕ).
800	Δράση 4.10.2 – Άλλες δράσεις στήριξης των Ρομά για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (Ομάδες Διαχείρισης για τις περιοχές μετεγκατάστασης και Ομάδες Βελτίωσης των Συνθηκών Διαβίωσης)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
4.500.000	4Β.ι.1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Ολοκληρωμένα προγράμματα και άλλες δράσεις για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας
1.955.000	4Β.ι.2: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Δημιουργία ομάδων διαχείρισης για οργανωμένες περιοχές μετεγκατάστασης και ομάδων βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης
495.000	4Β.ι.3: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Ανάπτυξη παρεμβάσεων για τη στήριξη των βρεφών, των παιδιών σχολικής ηλικίας/εφήβων Ρομά σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις
200	4Β.ι.4: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.3: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, των νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος και των μειονεκτουσών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, μέσω ολοκληρωμένων δράσεων που περιλαμβάνουν στέγαση και κοινωνικές υπηρεσίες»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
1.000.000	4Α.iii.2: Υποδομές για τους Ρομά: Παρεμβάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, όπως λουτρά, πλυντήρια κ.λπ.
1.000	4Α.iii.2: Υποδομές για τους Ρομά: Άλλες παρεμβάσεις σε κοινόχρηστους χώρους, όπως πλατείες κ.λπ.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
650	Στήριξη των Ρομά για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (ομάδες διαχείρισης για περιοχές μετεγκατάστασης και ομάδες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης)
3.000	ΝΕΕ, ΝΘΕ και συναφείς δράσεις για την απασχόληση και την αυτοαπασχόληση με έμφαση στους Ρομά
1.050	Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού
300	Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.5: «Εξασφάλιση ίσης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και ενίσχυση της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, και προώθηση της μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα στην οικογενειακή και κοινοτική φροντίδα»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
12.000.000	Υποδομές και εξοπλισμός στον τομέα των κοινωνικών υποδομών. Αυτά αναπτύσσονται συμπληρωματικά με τις δράσεις του ΕΚΤ+ του προγράμματος και περιλαμβάνουν τους ακόλουθους ενδεικτικούς τύπους έργων: Εκσυγχρονισμός των δομών κοινωνικής πρόνοιας, ΕΚΚΑ και κέντρα κοινωνικής πρόνοιας. Κατασκευή υποδομών και προμήθεια εξοπλισμού που εξυπηρετούν δομές κοινωνικής ένταξης, υποστηριζόμενη διαβίωση για άτομα με αναπηρία και ηλικιωμένους (μόνο κέντρα ημερήσιας φροντίδας). Έργα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά. Όλες οι δράσεις του ΕΤΠΑ για τους Ρομά θα αιτιολογούνται δεόντως στο πλαίσιο του σχετικού ολοκληρωμένου τοπικού σχεδίου δράσης.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Πρωώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
1.000	4B.10.01 Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας
1.000	4B.10.02 Δράσεις στήριξης των Ρομά για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και/ή την επανεγκατάστασή τους
50	4B.10.03 Παρεμβάσεις για τη στήριξη βρεφών, παιδιών/εφήβων Ρομά σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.5: «Εξασφάλιση ίσης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και ενίσχυση της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, και προώθηση της μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα στην οικογενειακή και κοινοτική φροντίδα» – Υποενότητα: «Δημιουργία, επέκταση και εκσυγχρονισμός των υποδομών κοινωνικής πρόνοιας και ένταξης»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
4.000.000	Ανάπτυξη/αναβάθμιση των υποδομών κοινωνικής πρόνοιας. Η δράση αυτή αποσκοπεί στην ανάπτυξη/βελτίωση των εγκαταστάσεων που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, λαμβάνοντας υπόψη την εθνική στρατηγική για την κοινωνική ένταξη και τη μείωση της φτώχειας. Ενδεικτικές κατηγορίες δράσεων: Δημιουργία και αναβάθμιση υποδομών και εξοπλισμού για την κοινωνική πρόνοια ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Αυτό περιλαμβάνει δράσεις για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας των εγκαταστάσεων κοινωνικής πρόνοιας για την αντιμετώπιση κρίσεων (π.χ. η πανδημία COVID-19). Δράσεις για τη βελτίωση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε δημόσιες υποδομές (δημόσια κτίρια, κοινόχρηστοι χώροι, πάρκα, πλατείες). Δράσεις για τη βελτίωση των συνθηκών στέγασης/διαβίωσης των Ρομά. Οι δράσεις αυτές για τους Ρομά θα αιτιολογούνται δεόντως στο πλαίσιο του σχετικού Ολοκληρωμένου Τοπικού Σχεδίου Δράσης και θα έχουν συνέργεια/συμπληρωματικότητα με τις δράσεις για τους Ρομά που υποστηρίζονται από το ΕΚΤ+ στο πλαίσιο του ΣΔ 4B.10 (4.1).

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΣΚ+ / ΣΣ 4.10: «Πρωώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
600.000	4B.1.1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά (Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας)
350	4B.1.1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά (Δράσεις για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά)
50	4B.1.1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά (Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά)

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.3: «Πρωώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, των νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα και των μειονεκτουσών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, μέσω ολοκληρωμένων δράσεων που περιλαμβάνουν στέγαση και κοινωνικές υπηρεσίες»

Προϋπολογισμός	Δράσεις

500.000	4A.iii.2: Παρεμβάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά (Δομή παροχής κοινωνικών υπηρεσιών)
500	4A.iii.2: Παρεμβάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά (Μικρής κλίμακας παρεμβάσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των Ρομά)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
800	ΝΕΕ, ΝΘΕ και συναφείς δράσεις για την απασχόληση και την αυτοαπασχόληση με έμφαση στους Ρομά
1.200.000	Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού
500	Δράσεις στήριξης για τους Ρομά: Ομάδες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης, ομάδες διαχείρισης για οργανωμένες περιοχές μετεγκατάστασης
500	Ανάπτυξη παρεμβάσεων για τη στήριξη των Ρομά βρεφών, παιδιών σχολικής ηλικίας/εφήβων σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις
220	Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.5: «Εξασφάλιση ίσης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και ενίσχυση της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, και προώθηση της μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα στην οικογενειακή και κοινοτική φροντίδα» – Υποενότητα: «Δημιουργία, επέκταση και εκσυγχρονισμός των υποδομών κοινωνικής πρόνοιας και ένταξης»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
3.000.000	Παρεμβάσεις στο πλαίσιο ολοκληρωμένων τοπικών σχεδίων δράσης για την ένταξη των Ρομά σε τοπικό επίπεδο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
1.000.000	4B.(i).1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας
1.200.000	4B.(i).1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Δράσεις για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης
69	4B.(i).1: Παρεμβάσεις για την προώθηση της ενεργού ένταξης των Ρομά: Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
900.000	Δ.5.8. Παρεμβάσεις για την κοινωνική ένταξη των Ρομά, όπως βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και οργανωμένες ομάδες διαχείρισης χώρων μετεγκατάστασης/βελτίωση των συνθηκών στέγασης/επιδοτήσεις ενοικίου
500.000	Δ.5.9. Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
850.000	Υποστήριξη της αυτοαπασχόλησης των Ρομά (ΝΘΕ)
850	Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας
1.275	Ομάδες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΕΣΚ+/ ΕΣΟ4.10: «Πρωώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
2.094.118	NEE, ΝΘΕ και παρόμοιες δράσεις για την απασχόληση και την αυτοαπασχόληση με έμφαση στους Ρομά
423.529	Ολοκληρωμένα προγράμματα για την ένταξη των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού
423	Ανάπτυξη παρεμβάσεων για τη στήριξη των Ρομά βρεφών, παιδιών σχολικής ηλικίας/εφήβων σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις
94	Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς που υλοποιούν δράσεις για τους Ρομά

ΕΤΠΑ/Ειδικός στόχος 4.3: «Πρωώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, των νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα και των μειονεκτουσών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, μέσω ολοκληρωμένων δράσεων που περιλαμβάνουν στέγαση και κοινωνικές υπηρεσίες»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
5.734.502	Ο συγκεκριμένος στόχος αναμένεται να συμβάλει στην αναβάθμιση και επέκταση των υποδομών για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ενεργού ένταξης, με έμφαση στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και τις περιθωριοποιημένες κοινότητες (νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, χρήστες ναρκωτικών ουσιών, πρώην κρατούμενοι, άστεγοι, άτομα με αναπηρίες, Ρομά κ.λπ.). Στο πλαίσιο αυτό, προβλέπονται οι ακόλουθες κατηγορίες δράσεων: Δημιουργία, επέκταση και εκσυγχρονισμός των υποδομών κοινωνικής πρόνοιας και ένταξης. Όλες οι επενδύσεις θα ακολουθούν τις αρχές της εξάλειψης του διαχωρισμού και της απαγόρευσης των διακρίσεων και θα στοχεύουν στην πρωώθηση της ίσης πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες χωρίς αποκλεισμούς για όλες τις περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως οι Ρομά, τα άτομα με αναπηρίες, τα άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο κ.λπ., τα οποία θα χρησιμεύσουν επίσης ως κριτήρια επιλογής για τα έργα. Όλες οι υπηρεσίες και/ή επενδύσεις θα απευθύνονται σε όλες τις περιθωριοποιημένες ομάδες και δεν πρέπει να διατηρούν ή να οδηγούν σε διαχωρισμό και απομόνωσή τους.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ)

ΕΣΕ+/ ΕΣΟ4.10: «Πρωώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά»

Προϋπολογισμός	Δράσεις
352.941	4.1.1 – Ολοκληρωμένα προγράμματα για την κοινωνικοοικονομική ένταξη των Ρομά στην κοινότητα [Δράσεις για την ένταξη στην αγορά εργασίας, βοήθεια για στέγαση]
1.245.000	4.1.2 – Άλλες δράσεις στήριξης των Ρομά για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (Ομάδες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης)
495	4.1.3 – Ανάπτυξη παρεμβάσεων για τη στήριξη των Ρομά βρεφών, παιδιών σχολικής ηλικίας/εφήβων σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις
588.235	4.1.4 – Ανάπτυξη ικανοτήτων για φορείς/οργανισμούς που ασχολούνται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά
588.235	4.1.5 – NEE για την απασχόληση και την αυτοαπασχόληση των Ρομά
588.235	4.1.6 – Δράσεις για την ενδυνάμωση των γυναικών Ρομά με στόχο την καταπολέμηση των πολλαπλών διακρίσεων και την ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας

